

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
Кафедра психології та соціології факультету гуманітарних та соціальних наук
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Михайла Остроградського
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КЗВО «ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)

«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА»

24 червня 2022 року

УДК 159.923
С 69

Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 12 від 24 червня 2022 року)

С69 Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Дніпро, 24 червня 2022 р.) / [редкол.: Ю. О. Бохонкова (голова)]. – Дніпро: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. – 182 с.

Збірник містить матеріали XV науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (24 червня 2022 р.). До збірки увійшли тези доповідей, есе, присвячені сучасному науковому осмисленню основних трансформаційних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві у зв'язку із його інформатизацією та глобалізацією.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за достовірність фактів, цитат та інших відомостей несуть автори.

УДК 159.923
© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля, 2022

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах процесів глобалізації, модернізації та інформатизації українського суспільства особливої актуальності набувають питання формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Здобувачі вищої освіти добре усвідомлюють своє місце і роль у суспільстві, відчують гідне ставлення оточуючих до себе, коли в них розвинене почуття самовпевненості й прагнення до самовдосконалення. Тому серед актуальних питань одне з важливих місць посідає питання формування ціннісних орієнтацій молоді. Сучасні науковці довели, що процес формування ціннісних орієнтацій у здобувачів вищої освіти відбувається ефективніше за умови врахування гендерних відмінностей.

Проблематикою особливостей формування й актуалізації цінностей, ціннісних орієнтацій у ранньому юнацькому віці займалися зарубіжні (Г.Оллпорт, Л. Колберг, В. Франкл та ін.), вітчизняні (Б. Братусь, Л.Виготський, М. Гінсбург, Л. Божович, Д. Леонтєв, В. Столін, Г. Костюк, Т. Титаренко, О. Моляко, Н. Чепелева та ін.) вчені. Інтерес дослідників до ціннісних орієнтацій цього вікового періоду зумовлений насамперед тим, що ранній юнацький вік найбільш чутливий до соціальних перетворень.

Викладення основного матеріалу. Поняття гендеру як соціально-психологічної статі людини, що визначається двома сферами детермінант (сукупність соціальних очікувань до гендерних ролей, норм стереотипів та особистісні уявлення людини про те, ким вона є), досліджувалося зарубіжними (С. Бем, А. Ватерман, К. Джаклін, І. Гофман, Е. Маккобі, Дж. Марсія, Г. Таджфел, Дж. Тернер, Ш. Берн та ін.), вітчизняними (Т. Бендас, О. Здравомислова, В. Каган, І. Кльоцина, І. Кон, А. Тьомкіна, Л. Ожигова, А. Чекаліна, Т. Говорун, П. Горностай, О. Кікінеджі, Л. Карамушка, М. Ткаліч та ін.) вченими.

Саме в юнацькому віці відбувається становлення гендерної ідентичності. На думку вчених, формування гендерної ідентичності відбувається під впливом соціального та культурного середовища, що транслюють певні вимоги до особистості як до представника певної статі. Соціум репрезентує юнакам різноманітні системи цінностей, які трансформуються в систему їхніх особистісних, завдяки чому здійснюється вибір стратегії поведінки, конструювання особистісного життєвого простору, відкриття власного культурного «Я», «Я – концепції».

Мета дослідження полягала у з'ясуванні відмінностей між гендерною приналежністю та ціннісними орієнтаціями студентської молоді. Для досягнення мети дослідження використано наступні психодіагностичні методики: методика «Маскулінність-Фемінність» (С. Бем), методика

виявлення ціннісних орієнтацій (М. Рокіч), методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С.С.Бубнова). Вибірка дослідження – здобувачі вищої освіти в кількості 30 осіб: 19 осіб жіночої та 11 осіб чоловічої статі.

Аналізуючи результати за методикою С. Бем «Маскулінність – Фемінність» для визначення гендерної приналежності було отримано наступні показники: жіноча частина групи складає 53% загальної кількості осіб, з них 43% є фемінно спрямованими, 3% є андрогенними, та 7% дівчат є маскулінно спрямованими. Оскільки показники андрогінії незначні (3%), то у дослідженні вони не враховуватимуться. Не дивлячись на те, що 7% групи дівчат є маскулінно спрямованими, дані результати цілком відтворюють сучасне суспільство, оскільки з прогресом людства змінилися соціальні та сімейні ролі жінки, які демонструють чоловічі форми поведінки та якості: рішучість, аналітичність, незалежність, схильність до ризику та ін. Але не зважаючи на такий значний відсоток маскулінності у дівчат, фемінність як показник жіночності все ж присутній у більшій частині жіночої вибірки. Це вказує на їхні жіночі форми поведінки, ідентифікацію себе з жіночою статтю, наявність таких якостей як сердечність, емпатію, ніжність, співчутливість. 47% групи складають юнаки, 37% з яких є маскулінно спрямованими, це достатньо високий показник маскулінності. Тобто, це може свідчити про те, що більший частині студентів чоловічої статі притаманні такі форми поведінки за С. Бем, як наполегливість, незалежність, віра у себе, здатність до лідерства та ін. Ступінь представлення у шкалі фемінності не є вражаючим, оскільки 10 % юнаків є фемінно спрямованими, такі результати для соціуму є нормальними. Це може бути пов'язане зі зміною ролей у суспільстві. Наприклад сучасні чоловіки надають перевагу вихованню дітей, та займаються жіночими видами діяльності.

Висновки. Отже, за результатами дослідження за всіма методиками, можна зробити висновок, що для маскулінних особистостей притаманні майже всі цінності, що характеризують їх гендер, вони є незалежними, самодостатніми, орієнтованими на справи, індивідуалістичні, етичні, прагнуть до професійної самореалізації. Фемінні особи є зовсім протилежними до маскулінних у орієнтації на цінності, вони здатні до самовіддачі, альтруїстичні, орієнтовані на спілкування, на особисте життя, особливо сімейне.

Слід відмітити, що необхідно активізувати шляхи формування ціннісних орієнтацій, які забезпечували б всебічний розвиток активної, творчої й усвідомленої особистості кожного здобувача вищої освіти. Сформована система ціннісних орієнтацій на принципах гендерної рівності забезпечить здобувачам можливість оптимально визначити вектор самовдосконалення, самовизначення у різноманітних сферах особистої та професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Журавльова Л. П. Психологія емпатії : монографія. / Л. П. Журавльова Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
2. Психологу для роботи. Діагностичні методики: [збірник] / [уклад.: Лемак М. В., Петрище В. Ю.]. - Вид. 2-ге, випр. - Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. - 615 с.
3. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: навчальний посібник. / М.Г. Ткалич. – К. : «Академвидав», 2011.- 248с.

Барчій Магдалина Степанівна – старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

Воронова Ольга Юрійвна – к.психол.н., доц., старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

GENDER STEREOTYPES IN ADVERTISING

Formulation of the problem. Today, gender stereotypes occupy a significant place in all institutions and various spheres of human activity. Advertising is no exception, as a means of mass communication that can influence the mass consciousness and behavior of the individual in society. The role of stereotypes in advertising is extremely important: they consolidate information about homogeneous phenomena, facts, objects, processes, people, etc.; allow people to exchange information, understand each other, participate in joint activities, develop common views, the same value orientation, a common worldview; accelerate the emergence of behavioral reactions based primarily on emotional acceptance or rejection of information. In the Ukrainian media space, gender stereotypes are not only condemned, but sometimes they also become a tool for promoting content.

The commercial media segment uses established gender stereotypes in advertising. The existence of gender stereotypes is considered one of the reasons for the formation of a violence cult against women in various forms - psychological, sexual, physical, and economic.

A. Volobueva, I. Lyutyk, O. Pogorelova, N. Romanchuk, and I. Solomko monitored the gender issue in the media. Ukrainian researchers who studied gender issues in the media are V. Ageeva, O. Sydorenko, O. Kis, V. Slinchuk, AV Kostovska, N. Averyanova and others. However, much of the large-scale research on the role of gender in the media is of foreign origin most of the available research has been conducted in the United States and Western Europe.

Presentation of the main material. The formation of stereotypes occurs in the process of interaction between representatives of different social groups, the stereotype itself cannot arise, because society itself during its life creates patterns of behavior and ideas about them.

Gender as a category of science was introduced into the conceptual apparatus in the late 60's of last century. It was first used in the historical, sociological, and psychological sciences, and later became part of the conceptual apparatus of linguistics. Gender, who considers the physiological sex of man and his social behavior, is one of the most important characteristics of the individual, and therefore throughout his life in some way affects his awareness of his identity, as well as the identification of the subject by other members of society [2, p.73].

Gender stereotype is one of the types of social stereotypes. These ready-made patterns of thoughts, evaluations, and, as a result, behaviors are sometimes so deeply ingrained in the subconscious structures of the human psyche that they are difficult to combat with rational arguments. Stereotypes of femininity and masculinity are often attributed to people, depending on gender, certain psychological characteristics, norms of behavior, occupations, professions, and

so on.

The role of advertising in the coverage of gender issues has recently become a fashionable topic of scientific and journalistic controversy. Advertising as a means of communication is accused of introducing and maintaining stereotypes: the appointment of women and their interests tend to be purely private (family, household chores, childcare), while men are credited with the image of a public person, for which is the main work, self-realization and public recognition [3, p.67].

Gender portrayals in advertising have been examined extensively in the last five decades and remain an important topic. Changing role structure in the family and in the labor, force has brought significant variation in both male and female roles and subsequently how it is reflected in advertising. It has been noted that there is a culture lag. Sexes for a long period of time were depicted in advertising in more traditional roles. Women were presented in an inferior manner relative to their potential and capabilities, while at the same the data indicated a shift towards more positive role portrayals. The changing role of men is the area that has seen the greatest interest in the past few years. Men are depicted in advertising in 'softer' roles, while interacting with their children. Men are also shown in more egalitarian roles.

Gender issues in today's Ukrainian society are half-hearted. The moral attitudes of our not-so-distant past suggest that discussing the relationship between the sexes, as well as the differences between them and their rights in society, is a taboo subject, obscene and unnecessary. There is an established order once and for all: a man is strong, he has rights and priorities, and a woman is weak, capable mainly of reproduction of humanity, she should be protected and cared for along with children. Such norms have prevailed in public morality for many centuries.

Authors of blogs writing advertising texts on gender inequality note that the problem lies not only in the fact that women and men are unequally represented as experts on various topics, but also in the wrong, "outdated" color of language. "Ukrainian media are very fond of using clichés about" weak "and" strong "sex as a synonym for the word" woman", sometimes replacing it with the phrase" beautiful half of humanity" [1].

Gender equality is an indicator of how democratic a society is. Countries with high levels of women's representation in political institutions not only have higher levels of civil rights and freedoms. The topic of gender equality in Ukrainian society has become much more relevant over the past three years. Experts attribute this to the democratic processes taking place in Ukraine, as well as to the growing up of the more liberal generation, which is now gradually entering into its civil rights as it reaches adulthood. The increase in the number of women in "traditionally male" spheres (in law enforcement agencies, the Armed Forces, politics, politics) shows that in Ukraine the process of equalization of women and men in their professional rights continues.

In other words, we can observe how women are gradually entering the public space and positioning themselves not only as high-class specialists, but also as independent project authors and initiative leaders.

Conclusions. Identifying and recognizing gender issues in society and the media, namely through advertising, is the first step in overcoming gender stereotypes their negative group. And it is as important as the equal representation of the views of both men and women on the air. The advertising as a means of mass media forms qualitatively new norms of communication, promotes female and male roles in the media, not limiting them only to stereotypical ideas about traditional ideas of male and female behavior, their spheres of activity and more. Moreover, today we see a trend that fewer and fewer commercials allow themselves to be manipulated by stereotypes, because they understand that this phenomenon is the prerogative of low-quality media, the “yellow press” and tabloids.

List of literature references

1. Gorchynska O. How the media cultivate stereotypes about women in society [Yak ZMI kul'tyvuyut' u suspil'stvi stereotypy pro zhinok]. Media Detector. 2017. Resource access mode: <https://detector.media/infospace/article/128031/2017-07-17-mesto-na-kukhne-prizvanie-varit-borshch-den-vosmoe-marta/>. (25/08/2018)
2. Kirilina O.V. Masculinity and femininity as cultural concepts [Cholovichnist' ta zhinochnist' yak kul'turni kontsepty]. Methodological problems of cognitive linguistics [Metodolohichni problemy kohnityvnoyi linhvistyky]. Voronezh State University. 2001. S.141-148.
3. Slinchuk V.V. Social typification of gender stereotypes in the language of Mass media [Sotsial'na typizatsiya hendernykh stereotypiv u movi ZMK]. Science. zap. Institute of Journalism. K., 2004. S. 67-74.

Barchi Beata Vasilivna - Mukachevo State University PhD, associate professor
Associate Professor of Psychology chair (Ukraine, Mukachevo).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Отримання знань - складний процес, який може тривати все життя, та вимагає від особистості моральних і фізичних витрат. У подоланні цих труднощів саме й допомагає мотивація. Різні люди, при однакових потребах, відчують різні мотиви. Мотивація здобувача вищої освіти – лише частина мотиваційної сфери, яка буде сформована в залежності від місця в системі соціальних відносин. Навчальна мотивація, як і будь-який інший її вигляд, характеризується спрямованістю, стійкістю та динамічністю.

Викладення основного матеріалу. Мотивація і свідомість особистості визначають особливості її розвитку на всіх етапах онтогенезу, де виникає єдність і боротьба протилежностей у самосвідомості особистості і її емоційно-афективних і раціональних проявах (В. С. Мухіна). Мотиваційна сфера особистості в процесі онтогенетичного розвитку збагачується глибокими особистісними утвореннями та самомотивацією як внутрішніми регуляторами поведінки і діяльності. Вона охоплює взаємодію людини і дійсності в цілому, та обов'язково включає контекст наявної ситуації.

Професійне самовизначення - це багатомірний процес, в якому відбувається виділення завдань суспільства та формування індивідуального стилю життя, частиною якої є й професійна діяльність. Це процес формування індивідуального стилю життя, частиною якого є професійна діяльність. Професійне самовизначення обов'язково пов'язано із мотивацією. Мотивація — це те, що знаходиться в людині ніби «всередині». Якщо людина вмотивована, то її задоволення від діяльності може призвести до якісного результату. А для здобувачів вищої освіти навчальна діяльність є основним видом діяльності. Це бажання брати безпосередню участь у навчально-виховному процесі, до якого включений кожен здобувач.

Мотивація – це постійний процес взаємовпливу та різноманітних перетворень. Мотивація формує цілеспрямовані дії, що ведуть до результату, головне – це правильна постановка цілі та вибір шляху реалізації цієї цілі.

Від результатів навчання, придбання певних навичок, вмінь та знань, сформованих компетентностей, формується фахівець, тому після закінчення закладу вищої освіти він має відповідати певним вимогам, мати відповідальність та бути ініціативним, мати творчий підхід до виконання професійних завдань. Система підготовки фахівців вимагає формування особистості нового типу, виховання громадян нового типу, а це передбачає впровадження гендерного підходу в освіту, особистісно орієнтований

підхід, орієнтацію на партнерські стосунки, формування гендерних компетенцій. Егалітаризм повинен стати основою навчально-виховного процесу та освітньої політики.

В основі буд якого процесу є особистість. Особистість як суб'єкт життєдіяльності, особистість як частина культури, соціуму, життєво компетентна особистість, гендерно свідомою особистість. Мотиваційна сфера особистості не являє собою систему мотивів, вона є ядром особистості, вона може відноситись до особистісної зрілості. Особливо це можна прослідити під час підготовки майбутніх психологів, які повинні працювати із особистістю, а це і сама людина і інші люди, що оточують та потребують психологічної допомоги.

На різних курсах навчання мотиваційні процеси проявляються по різному, в середині навчання може спостерігатись мотиваційна криза, в основі якої можуть бути невинуватені очікування молодшої людини від навчання. Потрібно мати розвинуту навчальну мотивацію, потрібно постійно набувати особистісну зрілість, потрібно систематично розвивати ціннісно-смыслову сферу, свідомо самовизначатись.

Висновки. Важливим фактором, який забезпечує успіх у професійній діяльності є мотивація. Мотиваційна сфера особистості у студентському віці є вирішальною для оволодіння майбутньою професією. Сформована внутрішня мотивація здобувачів вищої освіти до професійної діяльності забезпечує інтерес до зайняття цією діяльністю, відчуття власної значущості, прагнення до самовдосконалення та професійного зростання.

Список використаної літератури

1. Альохіна Н. В. Дослідження мотивації навчання у вищому навчальному закладі / Н. В. Альохіна // Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII. – Ч. 6. – К., 2010. – С. 7–14.
2. Антонова Н. О. Особливості професійної мотивації студентів психологічного факультету / Н. О. Антонова // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. В. О. Моляко. – Т. 12. – Вип. 10. – Ч. II. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 22–33.
3. Вірна Ж. П. Мотиваційно-смыслова регуляція у професіоналізації психолога / Жанна Петрівна Вірна. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки, 2003. – 320 с.
4. Кочарян О. С. Структура мотивації навчальної діяльності студентів / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, В. М. Павленко ; Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». – Харків : ХАІ, 2011. – 39 с.
5. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : наукова монографія / С. Д. Максименко. – К. : ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.

Бохонкова Юлія Олександрівна – д. психол. н., проф., завідувачка кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВІКОВІ ПРОЯВИ АЛЬТРУЇЗМУ-ЕГОЇЗМУ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Проблема альтруїзму-егоїзму у психології спеціальному аналізу не підлягала, однак різні її аспекти, фрагменти не могли лишитися поза увагою дослідників. Питання стосовно альтруїстично спрямованої особистості, альтруїзму, егоїзму, їх походження розглядають представники різних наук, таких як: психологія, філософія, біологія, генетика, теологія. Однозначних формулювань і відповідей не дає жодна із зазначених галузей.

Найбільш суперечливою у науці є проблема стосовно походження альтруїзму. Питання про джерела альтруїзму у поведінці людини, виникнення самої можливості безкорисливого вчинку не втрачало своєї актуальності за весь період існування західноєвропейської етичної думки. Але якщо протягом століть з'ясування цього питання велося лише у філософсько-етичному плані, то за останні 60-70 років з'явилася досить велика кількість психологічних досліджень альтруїзму-егоїзму у західній психології. Однак, у нашій країні ця проблема мало вивчена на теоретичному, та емпіричному рівнях. Єдина філософсько-етична книга з цієї проблеми була видана у 30 роках Є. Ф. Петровим «Егоїзм. Філософсько-етичний нарис». У періодичних виданнях ця проблема майже не піднімалася.

Викладення основного матеріалу. Ми дослідили прояв альтруїзму, альтруїстичного егоїзму, егоїстичного альтруїзму та егоїзму у представників чоловічої та жіночої статі на різних вікових зрізах. У дослідженні приймали участь представники трьох вікових груп: 1) рання дорослість (19 - 23 роки); 2) зрілість (40 - 45 років); 3) прихована старість (60 - 65 років).

Загальне число досліджуваних склало 40 осіб. Учасниками дослідження були студенти, працюючі дорослі з вищою та середньою освітою, пенсіонери.

Мета дослідження: дослідити цільову спрямованість особистості, якій властива альтруїстична позиція.

Завдання дослідження:

- 1) провести за допомогою методики Я. В. Васильєва визначення цільової спрямованості особистості;
- 2) визначити за допомогою 16-факторного тесту Кеттелла індивідуально-психологічні особливості альтруїстичної особистості;
- 3) визначити за допомогою опитувальника Міні-мульти помітні і приховані властивості альтруїстичної особистості.

Для реалізації задач була використана методика, розроблена Я. Васильєвим, яка створена за принципом проєктивних методик типу

незакінчених речень і М. Куна «Хто Я», 16-факторний тест Кеттелла та опитувальник Міні-мульт.

Загальні дані проведеного нами дослідження з чоловіками і жінками різних вікових груп наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Прояв альтруїзму-егоїзму у чоловіків і жінок різних вікових груп (дані у %)

	Жінки			Чоловіки		
	Рання дорослість (19-23р.)	Зрілість (40-45р.)	Прихована старість (60-65р.)	Рання дорослість (19-23р.)	Зрілість (40-45р.)	Прихована старість (60-65р.)
Альтруїзм	6	43	43	3	32	27
Альтруїстичний егоїзм	21	27	30	40	26	41
Егоїстичний альтруїзм	44	24	17	44	32	23
Егоїзм	29	6	9	13	10	9

На основі проведеного нами дослідження ми можемо зробити висновок, що існують певні гендерні розбіжності стосовно альтруїзму-егоїзму серед представників різних вікових груп (див. рис. 1).

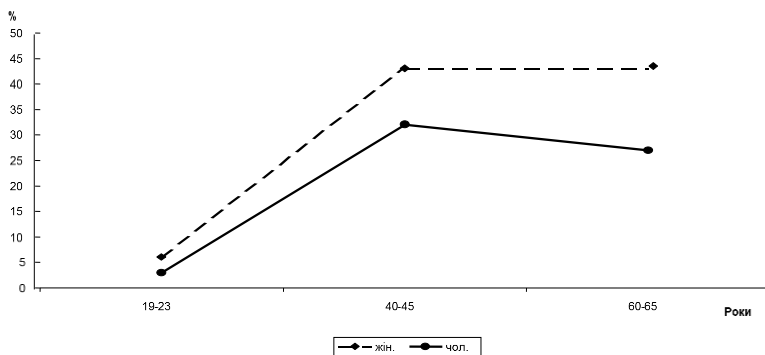

Рис. 1. Прояв альтруїзму у чоловіків і жінок різних вікових груп

Моральні принципи чоловіків і жінок відрізняються, і розвиток жіночої моральності проходить наступні три рівні, між якими є перехідні стадії:

Рівень 1. Самостурбованість – чи егоїзм; коли жінка повністю зосереджена на задоволенні власних бажань, і її цікавлять ті, хто у змозі

задовольнити її власні потреби і забезпечити її існування.

Рівень 2. Самопожертва (звичайно після народження дитини) - жінка прагне спочатку задовольнити потреби інших людей (дитини, чоловіка), а лише потім свої інтереси, чи зовсім відмовляється від своїх бажань, веде себе так, як цього очікують інші люди, орієнтуючись на турботу про іншу людину і самозречення.

На перехідному етапі жінка намагається поєднати задоволення потреб інших людей, відповідальність за яких вона продовжує відчувати, і врахувати свої власні потреби.

Рівень 3. Самоповага – на цьому рівні жінка розуміє, що тільки вона сама здатна зробити вибір стосовно її власного життя, якщо цей вибір не зашкодить людям, які пов'язані з нею сімейними або соціальними зв'язками. Жінка починає все більше враховувати власні потреби, але не за рахунок інших.

Таким чином, на вікових зрізах – 40-45 років і 60-65 років жінки проявляють себе більшими альтруїстами, ніж респонденти - чоловіки. Це може бути пояснено гендерними рольовими стереотипами поведінки дорослих чоловіків і жінок. Так, у представників чоловічої статі прагматичні і соціальні мотиви часто взаємно підсилюють один одного, що сприяє більшій, у порівнянні з жінками, інструментальності їх поведінки, прагненню і можливості змінити світ.

У жінок, навпаки, рольові установки на стабілізацію відношень потребують включення механізму самопожертви у моральній поведінці, розведення вищих соціальних і прагматичних мотивів. Це призводить до того, що актуалізація морального мотиву є причиною послаблення прагматичного і навпаки.

Існування відмінних гендерно-рольових стереотипів відображає різне очікування по відношенню до чоловіків і жінок, яке побудоване на загальноприйнятій моделі їх поведінки.

Висновки. Отримані результати підтверджують обговорювану в сучасній соціальній психології ідею про різну детермінацію поведінки у осіб чоловічої і жіночої статі. Афективно-мотиваційна складова поведінки у жінок виявлена сильніше, і проведені дослідження, очевидно, виявилися більш релевантним жіночій психології, ніж чоловічій. Це наводить на думку про необхідність подальшого розроблення і використання комплексу методик, які б відображали найрізноманітніші сторони етичної поведінки чоловіків і жінок.

Бочелюк Віталій Йосипович – д. психол. н., проф., професор кафедри соціальної роботи та психології Національного університету «Запорізька політехніка» (Україна, м. Запоріжжя).

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Життя в сучасному суспільстві великою мірою знаходиться у полоні певних стереотипів, що історично склалися і, як результат, закріпилися у нашій свідомості. Власне соціальними стереотипами називають схематичний, стандартизований образ або уявлення про соціальне явище чи об'єкт.

Постановка проблеми. Спостерігаючи за тим, що відбувається в інформаційному просторі (інтернет, соціальні мережі, ТБ, велика кількість книг, журналів на цю тему та ін.) і розглядаючи цей потужний, гігантський інформаційний потік, як певний зріз колективного розуму сучасності, можна зробити не вельми втішний висновок: ми всі є заручниками багатьох (іноді дуже застарілих і хибних, деструктивних) стереотипів. Сама функція стереотипу, безумовно, корисна: це узагальнення, які допомагають нам у повсякденному житті. Стереотипи виконують важливу функцію – вони розвантажують мозок, класифікуючи, схематизуючи, узагальнюючи і спрощуючи інформацію, співвідносячи її з певним знайомим шаблоном. Адже жодна з нас не може обійтися в своєму житті без певних автоматизмів і алгоритмів мислення. Щоб обмірковувати наново кожную ситуацію ні в кого з нас не вистачить ні сил, ні часу, адже, щоразу, зіткнувшись з будь-яким явищем, мозку доводилося б заново створювати уявлення про нього (добре-погано, корисно-шкідливо і т.д.). Проте є в них (стереотипах) і негативна риса – вони обмежують наше мислення і не дають вийти за рамки звичного світосприйняття.

Слід окремо зазначити про гендерні стереотипи і їх механізми, що визначають напрямок стереотипного мислення в суспільстві та в сім'ї: у суспільній свідомості гендерні стереотипи функціонують у вигляді стандартизованих уявлень про моделі поведінки й риси характеру, що відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче».

Саме стереотипи є бар'єром у встановленні справжньої гендерної рівності в нашому суспільстві. З плином часу все актуальнішими стають питання гендерного паритету, партнерства і конструювання гендерної свідомості. Це зумовило зацікавленість багатьох науковців, які здійснили і оприлюднили велику кількість досліджень гендерних відносин. Варто виділити науковців, які достатньо ґрунтовно займаються цими питаннями: О. Залізняков, А. Кириліна, Б. Місонжиков, О. Помазан, Н. Сидоренко, М. Скорик, Л. Таран та ін. [3].

Викладення основного матеріалу. Психологи установили, що не

існує «чисто» чоловічої і «чисто» жіночої особистості. Усім: чоловікам і жінкам – різною мірою притаманні активність і пасивність, самостійність і залежність. Будь-яка особистість являє собою поєднання різних рис характеру. Стереотипи – найбільш складна умова в створенні принципово нових відносин у соціумі і переході до якісно нової, європейської демократичної держави.

Найбільш вагомим фактором розповсюдження гендерних стереотипів у сучасному суспільстві є засоби масової інформації. Щоб проілюструвати вплив засобів масової інформації на гендерні стереотипи, можна згадати трактування чоловічого і жіночого родів у таких формах даних ЗМІ: телевізійна реклама, музичні кліпи та дитяча література. Психолог Стефан Крейг вважає, що сучасна телевізійна реклама побудована так, щоб посилити образ саме того роду (чоловічого чи жіночого), який є найефективнішим для продажу певного товару, розрахованого для певної цільової аудиторії. Адже реклама, що транслюється вдень і розрахована на домогосподарок, фокусується на образах традиційних жіночих ролей, а чоловіки зображуються домінуючими на виробництві та вдома. Проте традиційна гендерна стереотипізація в рекламі, яка транслюється вдень, різко контрастує із вечірньою чи нічною рекламою, цільовою аудиторією якої, за Р.С.Крейгом, є працюючі неодружені молоді люди та пари, де двоє партнерів активні в кар'єрному плані. У такій рекламі домінуючими є жіночі персонажі, а чоловіки частіше зображенні в традиційних жіночих ролях (дім-родина-сім'я) [4].

С. Франсуа зазначає, що вплив реклами на формування гендерних стереотипів є досить відчутним і вагомим. Він також вважає, що музичні відеокліпи містять ще потужніші гендерні стереотипи, ніж реклама.

Якщо розглядати трактування чоловічих та жіночих ролей у дитячій літературі, то тут за останні роки ситуація дещо змінилася. Ілюстрована дитяча література являється одним із перших «вікон у світ» для дітей. Тому психологи приділяють особливу увагу зображенню чоловічих і жіночих персонажів. За останні десятиліття із зміною соціального клімату автори розпочали процес «лібералізації» і більш збалансованого зображення персонажів чоловічого і жіночого, так як став очевидним негативний вплив гендерних категоризацій на соціальний розвиток дітей. Жіночі персонажі поступово здобули вагомішу роль у літературі. Психологи Р.Кларк та Р.Леннон вважають, що тенденція до збільшення уваги, яка надається зображенню персонажів жіночого роду, повинна позитивно вплинути на збагачення дитячого світогляду [4].

Також, варто відмітити, що специфіка масових видань та друкацій певним чином передає реальні співвідношення чоловіків і жінок у різних владних структурах, дзеркально відображаючи звичний розподіл ролей: чоловік – це уособлення сили, могутності, влади, розуму; жінка – це лагідність, надійність, певна «обмеженість» сфери інтересів і занять, вміння

послужити там, де у чоловіків уже вичерпалися ресурси й терпіння.

Більшість засобів масової комунікації обирають збагачення, аніж формування гендерної культури. Журналісти навіть зацікавлені в гендерному дисбалансі, тому що він дає змогу заробляти кошти. Приклад тому – велика кількість реклами, розміщеної на сторінках журналів (особливо жіночих), яка складається з суцільних стереотипів, що щільно проникають і надовго залишаються в підсвідомості.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що сьогодні гендерними питаннями в Україні не переймаються, а, здебільшого, маніпулюють. Тому є потреба змін як у структурі самих ЗМІ, так і в поданні якісних гендерних матеріалів для створення принципово нових відносин у соціумі і переході до якісно нової демократичної держави.

Засоби масової інформації є надзвичайно потужними джерелами і провідниками гендерних перцепцій та усвідомлень, які у будь-якому вигляді впливають на формування гендерних стереотипів суспільства як через посилення існуючого значення традиційних гендерних орієнтацій, так і шляхом розширення, активного збагачення сфери нетрадиційних і якісно нових гендерних поведінкових патернів.

Список використаної літератури

1. Бутиріна М. В. Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування у медіасередовищі: монографія / М. В. Бутиріна. – Дніпропетровськ : Слово, 2009. – С. 230–242.
2. Лисюченко М. К. Бінарні опозиції як мовний прийом міфологізації у французькому політичному дискурсі // М. К. Лисюченко // *Studia linguistica*. – 2012. – Вип. 6(2). – С. 314–322.
3. Першина О. Є. Гендерні стереотипи та засоби масової комунікації / О. Є. Першина // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2005. – Вип. 23. – С. 110–115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqvzdia_2005_23_13.
4. Снічук О. А. Вплив засобів масової інформації на формування гендерних стереотипів / О. А. Снічук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ONG/Psihologia/12_snichuk.doc.htm

Бобик Василь Васильович – директор Чернівецького обласного фахового коледжу мистецтв імені С. Воробкевича (Україна, м. Чернівці).

Боярин Лілія Володимирівна – к. психол.н., практичний психолог Чернівецького обласного фахового коледжу мистецтв імені С. Воробкевича (Україна, м. Чернівці).

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. В цей час в центрі досліджень проблем психології висуваються питання формування творчої, професійно та соціально відповідальної особистості, готової як до постановки, так і вирішення різноманітних суспільних та професійних завдань. Підготовка фахівців, їхня професійна та соціальна діяльність багато в чому залежать від гендерної соціалізації під час навчання у ЗВО.

У наукових працях останніх років виявляється зосередженість на вивченні наявних у суспільстві гендерних стереотипів, визначенні завдань щодо реалізації ідеї гендерної рівності в інститутах соціалізації. Попри підвищений інтерес дослідників до гендеру та адаптації студентської молоді, проблема гендерних аспектів соціально-психологічної адаптації студентської молоді залишається актуальною.

Викладення основного матеріалу. В умовах соціально-політичних змін, які відбуваються у суспільстві, у студентської молоді виникають труднощі у процесі соціальної адаптації, які пов'язані, з одного боку, зі змінами соціального середовища, а з іншого боку, з віковими та гендерними особливостями самого студентства. Проблема соціально-психологічної адаптації є однією з найактуальніших проблем сучасної соціальної психології й вимагає інтенсивних розробок.

Адаптація – це процес вироблення достеменного способу призначення особистості, тобто бачення її в чітких умовах часу і місця в такому стані, коли всі духовні та фізичні сили спрямовані й витрачаються лише на виконання основних завдань, у процесі адаптації – на навчання та виховання. Адаптація студентської молоді до ЗВО є багатofункціональним процесом, характеризувати який необхідно через ідентифікацію до майбутньої професійної спільноти та адаптацію до умов конкретного ЗВО.

Узагальнюючи більшість праць з проблем адаптації, можемо зробити висновок, що адаптація - це цілісний, системний процес, який характеризує інтерактивний процес особистості з природним і соціальним середовищем. Особистісний розвиток суб'єкта адаптації полягає в психологічних особливостях, які залежать від досконалості механізмів саморегуляції поведінки та діяльності. Самоутворюючим чинником, що організовує процес соціально-психологічної адаптації, більшість дослідників розглядають мету, пов'язану із провідною потребою.

Важливо звернути увагу на структуру вузівської адаптації, в якій дослідники виділяють основні компоненти: соціально-психологічний, психологічний та діяльнісний.

Соціально-психологічний компонент адаптації – це процес

ідентифікації особистості в роль студента та структуру соціально-психологічних зв'язків, під час якої відбувається зміна соціальної ролі студента, коригується його система цінностей, засвоюються нові норми, які є характерними для того чи іншого закладу вищої освіти.

Психологічний компонент включає подальший розвиток особистості студента, перебудову його індивідуальних особливостей.

Діяльнісний компонент – це пристосування організму студентської молоді до психофізіологічних навантажень для здійснення навчальної діяльності. Таким чином, вузівська адаптація передбачає й пристосування студентів як суб'єкта професійної діяльності.

Адаптація до професійного навчання - це складний процес, в якому особистість включається та пристосовується до різних умов нового середовища. Вона не тільки пристосовується до нього, але й активно змінює, що дозволяє стверджувати про взаємовплив адаптації на особистість та регулювання нею адаптаційного процесу з урахуванням своїх потреб та інтересів. Серед психологічних механізмів адаптації на перше місце виходять такі особистісні чинники як індивідуально-типологічні особливості, самооцінка рівня тривожності, психофізіологічний стан, соціальна фрустрованість та рівень суб'єктивного контролю, оскільки неадекватність цих показників негативно впливає на процес професійної адаптації.

Психологічний зміст адаптації до навчання розглядається як своєрідний вид діяльності – адаптивної, яка визначається змінами у взаємодії особистості та навколишнього середовища і направлена на поліпшення цієї взаємодії. Це досягається оцінюванням характеру взаємодії особистості та навколишнього середовища і, за потреби, певної корекції цієї взаємодії. Тому основна увага приділена аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів адаптації; когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінкової складових образу «Я» студента.

Також адаптацію розглядаємо як зміни позиції самосвідомості студентів під час засвоєння нових соціально визначених ролей у сферах діяльності чоловіків і жінок, які визначаються не біологічними чи статевими відмінностями, а соціальною позицією студентської молоді [2]. В процесі професійної підготовки варто враховувати гендерний світогляд студентської молоді, як інтегральний показник соціально-психологічної адаптації.

Висновки. Сучасний світ вносить зміни в процес адаптації студентської молоді, адаптація особистості студента відбувається під впливом вікових та гендерних особливостей. Отже, для успішної ідентифікації студентської молоді, освіта має враховувати рівні права і можливості особистості, незважаючи на стать.

Список використаної літератури

1. Острова В. Д. Актуальні проблеми сучасної студентської молоді як можливі фактори соціально-психологічної дезадаптації./ В. Д. Острова // Актуальні проблеми психології : Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. / за ред. С. Д. Максименка. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка. – 2010. – Т.7, вип. 23. – С. 163 – 167
2. Кікінеджі О. Гендерно-освітні технології як психолого-педагогічний супровід статевої соціалізації особистості / О. Кікінеджі // Український науковий журнал «Освіта регіону», 2013. – № 3. – С. 3-6.
3. Чепелєва Н. В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник самопроектування особистості / Н. В. Чепелєва // Наука і освіта. – 2014. – № 9. – С. 22-26.

Брецько Ірина Іванівна – к.психол.н., доц., доцент кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

Ямчук Таїса Юрійвна – к.психол.н., доц., доцент кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

Долинай Маріанна Іванівна – старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЛЯ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА У СУСПІЛЬСТВІ, В РОДИНІ ТОЩО

Постановка проблеми. Гендер (від англ. «gender» – рід) – соціокультурна, символічна конструкція статі, що покликана визначати конкретний асоціативний зв'язок, забезпечувати повноцінну комунікацію та підтримувати соціальний порядок [6].

Гендерне насилля - це такі форми насильницьких дій, що мають чітко виражену гендерну групу, на яку це насилля спрямоване або яка це насилля чинить [1, с. 153].

Викладення основного матеріалу. За оцінками, опублікованими ВООЗ, приблизно 1 з 3 (30%) жінок у всьому світі протягом свого життя зазнавали фізичного та/або сексуального насильства з боку інтимного партнера або сексуального насильства без партнера.

Більша частина цього насильства є насильством з боку інтимного партнера. У всьому світі майже третина (27%) жінок у віці 15-49 років, які перебували у стосунках, повідомляють, що вони зазнали фізичного та/або сексуального насильства з боку свого інтимного партнера.

Л. Кобилянська та Т. Мельник виділяють наступні основні прояви гендерного насильства:

- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке виявляється у родинних стосунках;

- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке має місце у суспільстві;

- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке відбувається з боку держави або при нехтуванні зобов'язань державою;

- насильство, пов'язане з порушенням прав жінок у зонах збройних конфліктів;

- загроза насильства для осіб окремих груп, як-от: жінки національних меншин, біженки, мігрантки, жінки похилого віку, жінки-репатріантки тощо [2, с. 139-141].

Командою ВООЗ з метою припинення насильства щодо жінок було розроблено пакет/рамку з інфографікою щодо запобігання насильству щодо жінок – RESPECT: R – зміцнення навичок стосунків E – повноваження жінок S – забезпечені послуги P – надмірне скорочення E – безпечне середовище C – запобігання жорстокому поводженню з дітьми та підлітками T – змінені установки, переконання та норми.

Також для профілактики гендерного насильства працює безліч організацій, які допомагають особам, які опинилися у такій важкій ситуації, наприклад:

«Розрада» - психологічна та соціальна допомога людям, яка базується

на ідеях гуманістичної психології та гендерної рівності, та розповсюдження соціально-психологічних знань [5].

«Жіночі перспективи» - захист прав жінок та забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя. Діяльність організації спрямована на впровадження гендерної політики в Україні, зменшення рівня насильства, підвищення конкурентноздатності жінок на ринку праці та просування їх на рівень прийняття рішень в Україні. Ми працюємо для того, щоб права жодної жінки в Україні не порушувалися [3].

«Ла-Страда Україна» - громадська міжнародна правозахисна організація, яка працює для забезпечення гендерної рівності, запобігання всім видам гендерного насильства, зокрема насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню міжнародних стандартів прав людини в усі сфери життя суспільства та держави [4].

Також проводяться різноманітні заходи, наприклад:

- Міжнародна акція «16 днів проти насильства», Східноукраїнський національний університет регулярно проводить таку акції на базі університету.
- Кампанія з протидії гендерному насильству «Розірви коло»
- Я Не Боюсь Сказати.

Висновки. Тема гендерного насилля є актуально. Темою XXI століття, від нього страждають переважно жінки. Гендерне насилля виявляється, як і родинних відносинах так і в суспільних, воно має проявлятися фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, що у подальшому впливає на здоров'я людини. Для профілактики гендерного насилля ВООЗ розробила пакет/рамку з інфографікою щодо запобігання насильству щодо жінок – RESPECT - це є діюча програма, яка допомагає виявити гендерне насилля, запобігти його врятувавши собі життя, життя дітей. Також для профілактики та протидії гендерного насилля проводяться різноманітні заходи, акції, інформаційні кампанії для того щоб проінформувати людей про гендерне насилля і якщо людина стикнеться з ним знала куди потрібно звернутися. Існує багато громадських організацій, які на регулярній основі проводять інформаційні заходи, конкурси тощо для популяризації теми гендерного насилля його профілактики серед суспільства та надають допомогу юридичну, психологічну, медичну та інші види допомог, якщо до них звертається людина на яку було направлено один із видів гендерного насилля.

Список використаної літератури

1. Маєрчик М., Плахотнік О.. Гендероване насильство: між звичаєм і злочином. Київ: Критика, 2013. – 224 с.

2. Мельник Т. Кобилянська Л. Насильство щодо жінок 50/50 : Сучасне гендерне мислення: [словник]. — К. : К.І.С., 2005. — 280 с.
3. Офіційний сайт ГО «Жіночі перспективи» URL: <http://www.women.lviv.ua/about-us/>
4. Офіційний сайт ГО «Ла-Срада Україна» URL: http://old.la-strada.org.ua/ucp_mod_content_show_napryamki-diyalnosti.html
5. Офіційний сайт ГО «Розрада» URL: <http://www.rozrada.kiev.ua/about-u.htm>
6. Шевченко, З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. - 2016 URL: <http://a-z-gender.net/ua/%d2%91ender.html>

Бровендер Олена Олександрівна – старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Ганускова Олександра Олексіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 231 Соціальна робота Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЖІНОЧОЇ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми полягає в усвідомленні важливості вивчення явища соціалізації та, зокрема, гендерної соціалізації як одного з її видів, що підкріплюється визначенням проблем гендерної соціалізації як однієї з найважливіших і актуальних проблем, науковий інтерес до якої неухильно зростає. Гендерна соціалізація вивчається авторами як багатоаспектне явище, що здійснюється через інтеріоризацію статево відповідних установок, норм правил поведінки, зумовлюється соціальним контекстом, гендерними стереотипами, символікою, традиціями.

Викладення основного матеріалу. У сучасному світі чоловіки та жінки взаємодіють у спектрі соціальних взаємин, які на вигляд як у попередніх епохах, не відрізняються ієрархічною організацією, а значить, можна констатувати радикальні зміни в системних відмінностях гендерних фракцій, певне нівелювання традиційних відмінностей у нормах поведінки, психології чоловіка і жінки. Крім того, відзначається, що вільні від жорсткої гендерної типізації індивіди демонструють багатший поведінковий репертуар та виявляються психологічно більш благополучними. У процесі нинішньої ресоціалізації руйнуються раніше засвоєні норми, зразки поведінки і виникають нові норми, що регулюють соціальну взаємодію у змінених умовах. У кожного багатокультурного й багатонаціонального суспільстві треба мати на увазі гендерну різноманітність. Остання робить актуальним формування гендерної толерантності. Площина, у якій виявляється криза переживання ідентичності названа кризою образу та норм мужності та жіночності, пов'язану з «розмиванням» чи, навпаки, з надмірною стандартизацією норм у комунікаційних каналах соціуму.

Тому запропонований авторами мультиполярний підхід у типології гендерної ідентичності, допускає існування кількох її варіантів в межах однієї статі: андрогінний жіночий, маскулінний жіночий і маскулінний чоловічий, фемінний жіночий та фемінний чоловічий. Становлення гендерної ідентичності, що відбувається в умовах соціалізації з відтворенням певної домінуючої гендерної культури, дає змогу авторам говорити не стільки про стихійний розвиток гендерної ідентичності, а скільки про її соціокультурне формування [14, с. 53].

Незважаючи на збільшення інтенсивності, в останній час, дослідження категорії гендерної соціалізації, процеси моделювання жіночої статі, соціально-психологічні механізми та фактори становлення фемінності зумовлюють необхідність подальшого наукового знання. Гендерна соціалізація жінок передбачає, що дитина, народжена особою жіночої статі,

буде інтегруватися в суспільство, входити до великої соціальної жіночої гендерної групи, отримувати певну соціальну програму, засвоїти відповідні цінності, норми, зразки поведінки. Тож, яким саме буде зміст жіночої гендерної соціалізації, визначається гендерною картиною світу, що відтворюється інститутами жіночої соціалізації (представленими в контексті макро та мікросередовищних факторів) агентами гендерної соціалізації. Навіть визнаючи присутність транскультурних постійних у гендерній соціалізації жінок менша інтенсивність їхньої гендерної соціалізації; менша визначеність фемінних груп; висунення високих вимог до дівчат, жінок щодо домашньої роботи, догляду, піклування, автори вказують на регламентацію навчання дівчинки жіночої гендерної ролі культурних традицій певного суспільства. Кожна культура детермінує припустимий зміст гендерних очікувань, заохочує жінку насичувати норми гендерної поведінки. Попри це жінки, як з'ясовано, гальмують у себе розвиток якостей, котрі не відображають гендерного стереотипа, побоюються приймати на себе нетрадиційну. Незважаючи на стрімкі суспільні зміни, соціальне, предметне, методичне середовище дитячого садка підтримує домінуючий гендерний порядок, траншують жорсткі соціальні стереотипи [6, с. 51]. В основному гендерно-стереотипизованою залишається дитяча література, мистецтво, ЗМІ, рекламна продукція також створює переважно стереотипні, традиційні образи жінки. Залучення до традиційних гендерних норм і ціннісних новацій в школі, де і зміст світу, і організація навчально-виховного процесу залишаються переважно гендерно-стереотипованими. Зазначено, що ставлення вчителів до дівчат помітно відрізняється від ставлення до хлопчиків, адже воно є менш суворим, менш вимогливим, менш уважним, що у прихованій формі демонструє їхню другорядну роль в класі. Різне ставлення педагогів до хлопців та дівчат підкріплюється шкільними підручниками, в яких зображені особи жіночої статі не тільки кількісно вдвічі поступаються чоловічим, а й також жіночі персонажі є пасивними, потребуючими допомоги, підтримки. Саме сім'я є «першим середовищем статевої ролі соціалізації».

Дослідники вважають, що сім'я, батьки забезпечують здійснення статевої типизації, засвоєння дитиною гендерних порушень поведінки, характеристики особистості, емоційні реакції. Серед факторів, що виявляють особистісний і гендерний розвиток дитини, як відомо, названо соціальне становище сім'ї, професійний статус батьків, повноту сім'ї, характер родинних відносин, наявність братів та сестер, домінантність матері та батька тощо. Значимість батьків у гендерній соціалізації підтвердилася висновком про те, що образи мужності та жіночності асоціюються з образами батька і матері, ця тенденція зберігається і у ранньому юнацькому віці. Показано, що гендерні ролі матері й батька по відношенню до дітей відрізняються: поділ видів відповідальності за дітей,

стилі батьківської поведінки, демонстрація гендерно-типових рис своєї статі, відмінність чи подібність поведінки по відношенню до сина і доньки. [1, с. 334]. У дослідників не викликає сумніву визначна роль матерів у гендерній соціалізації дівчинки. Це обумовлено тим, що мати є першим знаковим об'єктом для дитини, спеціальною материнською роллю по особистісному пізнавальному розвитку дівчаток, та хлопчиків, як важливістю шкільних партнерських контактів з нею для сприяння розвитку психічно здорової цілісної особистості, вирішальною роллю у розвитку самовідношення дитини.

Саме мати виступає в якості еталону для насичення у дівчат підліткового віку. Зазначено, що вплив батька запускає механізм розототожнення дівчини з матір'ю, що є важливим, бо ця діада, рівно як і тріада «дочка-мати-бабуся», не акцентує елементи жіночності. Батько ж перебуває у дифузній ролі, трансльовану матір'ю, підтримує фемінінність доньки, побудову нею нових взаємин з протилежною статтю [4, с. 143]. При цьому оптимістично виглядає висновок про те, що менша інтенсивність гендерного соціалістичного життя, контроль з боку агентів соціалізації відкриває їм можливості нестандартного гендерного досвіду. [6, с. 58].

Висновки. Отже здійснений аналіз ряду досліджень дозволяє стверджувати, що модель жіночої гендерної соціалізації визначається у контексті макро- та мікро- середовищних факторів та залежить від відтворюваної інститутами і агентами гендерної соціалізації домінуючої гендерної культури. Трансльовання ними патріархальної картини світу, з одного боку, та більша значущість маскулінності для суспільства, з іншого боку, робить гендерну соціалізацію жінок досить складним і суперечливим процесом.

Список використаної літератури

1. Бендас Т. В. Гендерная психология : учеб. пособ. / Т. В. Бендас. – СПб., 2007.
2. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції «Педагогічна та вікова психологія» / Т. В. Говорун. – К., 2002.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб., 2002.
4. Клецина И. С. Гендерная социализация : учеб. пособ. / И. С. Клецина. – СПб., 1998.
5. Кубриченко Т. В. Вікова динаміка конструювання жіночої гендерної ідентичності. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологія : зб. наук. пр. – К., 2005. – №3 (27). – С. 54–60.
6. Радіна Н. К. Вікові та соціокультурні аспекти гендерної социалізації підлітків. Питання психології. – 2006. – №5. – С. 49–59.

Бровендер Олена Олександрівна – старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Карпенко Анастасія Олександрівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 231 Соціальна робота Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНА ВЗАЄМОДІЯ В ФОРМУВАННІ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

Постановка проблеми. Визначити особливості формування сімейних стосунків з урахування гендерного аспекту, перейняття статевих ролей в процесі виховання.

Викладення основного матеріалу. Гендерна культура особистості у сімейних стосунках – складне явище, що передбачає гендерні компетентності, чуйність до гендерних питань, егалітарне бачення суспільства, рефлексію. Обізнаність передбачає оволодіння знаннями стосовно рівності та свобод, розумінні розвитку своєї особистості в рамках сім'ї. Ціннісний елемент гендерної політики полягає у поєднанні егалітарних поглядів, цінностей та переконань у сфері сімейних стосунків. Рефлексія – оцінка процесів, цілей та підсумків своєї діяльності. Гендерна компетентність – основа культури, духовних питань, становлення свідомості.

Застосування просвітницьких моделей в процесі тренінгів зі студентами (у формі бесід, мозкового штурму, дискусії, дебатів, сюжетно рольової гри) дає основу для гендерної взаємодії на приватному і суспільному рівнях, пов'язати психологічну взаємодію і гендерні характеристики, сформувані чутливість до гендерних питань та терпимості, формуванню власних цінностей, в тому числі і у сімейному житті.[1]

Дослідники розглядають бачення молоді про сімейні стосунки поруч із зрілістю в сімейному житті. Це поєднання взаємозалежних елементів: когнітивного, емоційно-ціннісного, регулятивно-поведінкового.

Основою шлюбного життя та взаємодії між партнерами є осмислення суті шлюбу, умов благополуччя, відповідальності за сім'ю, виконання обов'язків, бажання бути з партнером та турбуватись про нього, вибір стратегій поведінки у процесі шлюбного життя. [3]

Нерозуміння функцій шлюбу для молодих людей часто стає причиною розлучень сімейної пари у майбутньому. [2] Існують певні потреби, які сім'я має задовільняти: позитивні емоції, підтримка, спільне проведення часу, репродуктивна складова, створення умов побуту. У разі проблем з задовільненням цих потреб виникає криза стосунків. Важливо не лише підтримувати із своїм партнером якісну комунікацію, але і давати можливість залишитись наодинці в особистому просторі.

Дослідження, що проводяться нині, спостерігають несприятливий вплив розставань на членів сім'ї, особливо дітей. Це погіршує стан самопочуття і створює передумови для виникнення конфліктних переживань. У процесі статевої соціалізації виникають очікування від сімейного життя. Травми дітей, через розлучення батьків викривлюють

реальні сімейні стосунки в розумінні дітей, і їм складно утворити сімейні стосунки іншого типу.

У процесі творення уявлень молодих людей про сімейне життя формуються суперечливі конструкції. Образ бажаного партнера може містити непокєднувані риси. [2] Дівчина, яка має достатній заробіток, хоче зайняти лідерську позицію в сім'ї, при цьому шукає партнера, який стане для неї опорою.

Тому варто відзначити важливість батьківського виховання для розуміння сімейних стосунків у майбутньому. Саме тому у людей, батьки яких розвелись, немає сформованого розуміння гармонійного та збалансованого життя в сім'ї. Існують проблеми з встановленням контакту з протилежною статтю.

Висновки. Аналіз матеріалів показав, що в залежності від того, чи є людина такою, що виховувалась у повній сім'ї, чи у сім'ї, де батьки розлучені, формується або не формується правильне уявлення про статеву модель поведінки у сім'ї. Краща гендерна взаємодія проявляється в сім'ях, партнери яких отримали в дитинстві модель повноцінної сім'ї через своїх батьків. Кращою є міжстатева взаємодія і порозуміння. Юнаки із розлучених сімей не спрямовані на сімейні обов'язки, переважають власні інтереси. Дівчата із розлучених сімей теж мають дещо несформовані уявлення про сімейне життя. Проте, у порівнянні з хлопцями, все ж більше орієнтовані на обов'язок, виховання дітей, спільну діяльність подружжя, економне ставлення до грошей. Цей напрям досліджень вважаю в подальшому перспективним.

Список використаної літератури

1. Войцях Т.В. Інноваційні методики діагностичної роботи з сім'єю: спецкурс / Т. В. Войцях. – Черкаси: ОІПОПІ, 2012. – 68 с.
2. Ганкевич О.В. Вплив дозвілля на задоволеність подружнім життям / О. В. Генкевич // «Наука і освіта». – 2014. - № 14. – С. 89-93.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Вид. центр «Академія», 2004. – 308 с.
4. Кізь О. Б. Як навчати школярів долати гендерні стереотипи: конспекти занять: навчально-методичний посібник [для загальноосвітніх навчальних закладів] / колектив авторів Т. Говорун, О. Кікінежді та ін.; за заг. ред. проф. Т. Говорун. – К.: ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. – С. 437-451;

Бровендер Олена Олександрівна – старший викладач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Кисель Семен Олександрович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 231 Соціальна робота Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ОБРАЛИ СТИЛЬ ЖИТТЯ «СОЛО»

Постановка проблеми. Тенденція до зростання кількості людей, які проживають самотниками; тих, котрі відкладають створення сім'ї, які тривалий час перебувають у статусі «самотник/одинак», поширюється по всьому світу: це підтверджують не лише світові дослідження, а й переписи різних регіонів різних країн. Своєрідною відповіддю на усвідомлення та рефлексивне переосмислення соціальних процесів стає мозаїчність практик життя, зокрема, і практик самотності чи стилю життя «соло».

За даними сучасних досліджень найбільш розповсюджена практика життя «соло» у Італії, Іспанії, Франції, Норвегії, Фінляндії, Естонії, Нідерландах, Латвії та Австрії. В Україні практика «соло» не настільки поширена. Проте, сучасний етап розвитку України, української культури та самосвідомості стимулює необхідність вивчення широкого кола питань, пов'язаних з особливостями особистісних якостей сучасного громадянина, зокрема питання самотності. Оскільки, значну частину жіночого населення України складають саме самотні жінки, близько 25%. Дана категорія жінок відрізняється специфічними психологічними, соціальними і демографічними особливостями, багаторольовими функціями і також певним соціальним статусом.

Викладення основного матеріалу. Спосіб життя «соло» – це психофізичний стан, який активно обирається особистістю через характерологічні особливості й психічне здоров'я. Це перш за все, прагнення відокремитися від навколишніх, бажання захистити внутрішній світ, незалежність від вторгнення сторонніх і навіть близьких родичів.

У західних (Мід М., Р.Вейс, Д.Рісман, Р.Денней, С.Мустакас, Г.Салліван) і вітчизняних (Л. Айвазян, А.Артамонова, Л.Варава, С.Корчагіна, Г.Лялюк, Н.Хамітов) дослідженнях самотності та життя «соло» розробляються різні аспекти проблеми: переживання цього стану, особливості протікання, причин виникнення, відмінності та особливості різновидів самотності, впливу на соціалізацію у суспільстві, тощо.

Дана категорія людей називається «одинаками або самотниками», а спосіб життя, який вони обрали, – «життя соло». Говорячи про різницю між самотністю як способом життя та ізоляцією, слід зазначити, що в першому випадку людина зберігає можливість спілкуватися з тими, з ким вважає за потрібне будь-який час. Щодо відмінності від відчуття самотності (як хворобливого сприйняття себе самотнього), «життя соло» характеризується позитивним ставленням до цього способу життя, у тому числі усвідомлення власної самотності та її переваг. Тим більше, що сольне життя не виключає присутності задоволення, стосунків з родичами, друзями, особами

протилежної статі [1].

Самотність розглядається як справжнє благо, що дає людині усвідомлення своєї особистості, реальності свого існування, що відкриває можливість кохання. розглядає самотність як справжнє благо, що дає людині усвідомлення своєї особистості, реальності свого існування, що відкриває можливість кохання.

На думку Н. В. Хамітова розповсюджена причина самотності жінок це сексуальна слабкість чоловіків. Також досить розповсюдженою причиною самотності жінок, науковець виділяє пияцтво як чоловіче, так і жіноче [4].

Серед інших причин феномена життя-«соло» – зростання відповідальності жінкою перед суспільством (здебільшого, через професію). Працюючи понаднормово і надзвичайно втомлюючись, жінка усе рідше має бажання створювати сім'ю. Модель матері, яка жертвує усім заради своєї дитини, також уже не настільки приваблива, як раніше. Дедалі поширенішою стає потреба в автономності та у реалізації у суспільстві, а не у тісному родинному колі [2; 3].

Самотніх жінок поділяють на дві категорії: ті, які вибрали життя соло свідомо та ті, які вибрали життя соло несвідомо. Ті хто свідомо обрали дану практику, зрозуміло, перебувають у гармонії з собою, їм не сумно та не шкода себе бо ї самотньо.

Необхідно зазначити, що жінка, яка обрала життя-«соло» це ідеальний працівник. У неї іноді аж надто багато вільного часу, і вона із задоволенням витрачатиме його на роботу. Інтернет не в змозі врятувати самотників від їхнього вибору: хоча значна частина жінок, які обрали життя-соло, ведуть блоги, успішні у бізнесі та мають чимале коло соціальних зв'язків, знайти партнера у віртуальній реальності для них також складно.

Висновки. Таким чином, в умовах постмодерної соціальності сенс практики «соло» виявляється свідомим вибором, що сприймається суб'єктами як ресурс для саморозвитку, насолода внутрішньою свободою і незалежністю, побутові зручності і психологічний комфорт. Завдяки особливій чутливості суб'єкт визначає для себе важливість, цінність смислу конструйованої практики. На наш погляд, у дискурсивному полі смислів суб'єкт, узгоджує по відношенню до себе мозаїку соціального світу з індивідуальними смислами та множиною уявлень про себе. І хоча за своїм змістом все це нагадує колаж, втім він, на наш погляд, тільки підсилює значення самотворення і самоздійснення в смисловій поліфонії практик. Кожна людина створює власний дизайн свого життя, і конструювання соло-практик вказує на зміну дискурсів самотності, що стають індикатором смислової поліфонії практик, які конструюються відповідно до актуальних життєвих інтенцій особистості.

Отже, тривалий курс на самореалізацію, на бажання розкрити себе і професіоналізуватися, викликав розвиток феномену життя «соло», і суспільство більше не має його ігнорувати. Однак, це також не означає, що

суспільство може засуджувати людину, яка свідомо обрала «соло», ставити незручні і часто болісні і неприємні питання. Зрештою, переважна більшість жінок, які, реалізувавшись професійно, усе ж зустріли ідеального-неідеального партнера і вирішили створити сім'ю, пізніше у своїх листах-зверненнях до інших жінок «соло» просили усвідомити цінність періоду-соло, щоб зуміти скористатися ним на повну.

Перспективою подальших досліджень даного феномену, вважаємо встановлення гендерних особливостей у виборі стилю життя «соло».

Список використаної літератури

1. Грановська О. Я. Психологічна природа самотності: причини, види, типи та специфіка проявів. Актуальні проблеми психології: Ніжин 2010. 10 (5). с. 331-335. 49.
2. Кофман Жан-Клод. Самотня жінка і Чарівний Принц. Київ : Темпора, 2011. 180 с.
3. Сіляєва В. І. Жіноча самотність як психологічна проблема. Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 4. С. 33-35.
4. Хамітов Н. В. Самотність жіноча та чоловіча. Київ : Наукова думка, 2005. 318 с.

Вавринів Олена Степанівна – к.психол.н., викладач кафедри психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (Україна, м. Львів).

ПРОБЛЕМА СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЧОЛОВІКІВ З РІЗНИМ СІМЕЙНИМ СТАТУСОМ В РУСЛІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Соціально-політичні, матеріально-економічні зміни у світі кардинально впливають на загальнолюдські цінності, умови життя людини, на осмисленість її існування. З проблемою сенсу життя, сумою цінностей і життєвою програмою, системою міжособистісних відносин, прагненням до внутрішньої рівноваги та гармонії, стикається практично кожна людина. Спрямованість життєвого шляху забезпечує сукупність смисложиттєвих орієнтацій особистості, яка структурує свідомість та інтегрує поведінкову, когнітивну, емоційну складові смисложиттєвих конструктів.

В контексті соціально-психологічного стану сучасності більшої актуальності набуває проблема смисложиттєвих орієнтацій чоловіків з різним сімейним статусом, що визначає стратегію, тактику й конкретну реалізацію всієї ціннісно-сислової єдності особистості, задає їй змістовне конструювання життєвого шляху.

Дослідженням цінностей, смисложиттєвих орієнтацій, життєвих переживань займалися: Е.Арутюнян, О.Бакурадзе, В. Василюк, Л. Виготський, В.Котляров [1], Д. Леонт'єв [3], В.Ольшанський, Т. Парсонс, А.Разіна, М. Рокич, В. Столін, В. Франкл, Ю. Швалб, К. Юнг, М. Яницький [4] та ін.

Але ж, не дивлячись на таку велику кількість досліджень, важливим є вивчення смисложиттєвих орієнтацій, життєвих сенсів чоловіків з різним сімейним статусом, що дозволяє зрозуміти логіку дій різних типів людей, в рамках нашого дослідження, особливостей прояву смисложиттєвих орієнтацій чоловіків з різним сімейним статусом.

Метою нашого дослідження було вивчити смисложиттєві орієнтації, життєвий сенс чоловіків з різним сімейним статусом.

Викладення основного матеріалу. Дослідження проводилось на базі виконавчого комітету Переяславської міської ради Київської області. У дослідженні взяли участь 30 чоловіків у віці 25 - 35 років: перша група - 15 чоловіків, які ніколи не перебували у шлюбі; друга група - чоловіки, які знаходяться у шлюбі.

За тестом Д.О. Леонт'єва «Смисложиттєві орієнтації» [2], діагностовано значущі відмінності за шкалами: «Мета», «Процес», «(Локус контролю) ЛК-Життя», (усі показники вище у одружених чоловіків). Домінуючим показником смисложиттєвих орієнтацій як у одружених ($M = 38,1$; $S = 4,34$), так і у неодружених ($M = 26,6$; $S = 7,42$) чоловіків є

«Мета», а також ЛК-Життя при $M = 33,9$; $S = 6,05$ у одружених так і у не одружених, при $M = 25,4$; $S = 6,84$ чоловіків (табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження смисложиттєвих орієнтацій чоловіків за тестом Д.О. Леонт'єва «Смисложиттєві орієнтації»

Смисложиттєві орієнтації	Одружені чоловіки	неодружені чоловіки	Pd
Мета	$38,1 \pm 4,34$	$26,6 \pm 7,42$	$p \leq 0.05$
Процес	$30,2 \pm 4,96$	$23,86 \pm 6,61$	$p \leq 0.05$
Результат	$28,6 \pm 3,52$	$23,66 \pm 4,51$	$p \leq 0.05$
ЛК-Я	$23,13 \pm 5,13$	$19,93 \pm 5,11$	$p \leq 0.05$
ЛК-Життя	$33,9 \pm 6,05$	$25,4 \pm 6,84$	$p \leq 0.05$

Порівняльний аналіз чоловіків з різним сімейним статусом показав, що отримані результати більш у одружених чоловіків і вони вірогідно розрізняються за t-критерієм Стюдента (див. рис. 1).

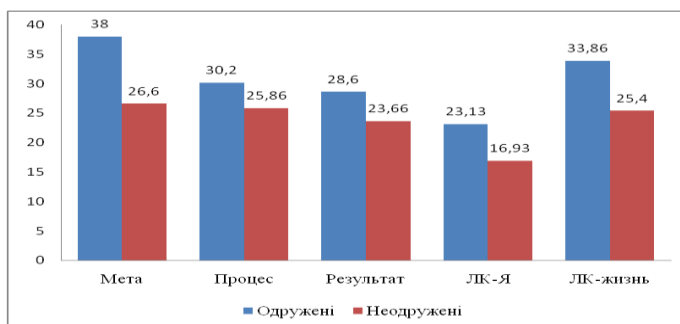

Рис. 1. Порівняльний аналіз показників смисложиттєвих орієнтацій чоловіків за тестом Д.О. Леонт'єва «Смисложиттєві орієнтації»

Для дослідження життєвих смислів одружених та неодружених чоловіків використовувалася методика В.Ю. Котлякова «Дослідження життєвих смислів», результати якої представлено на рисунках 2, 3.

Рис. 2. Показники життєвих сенсів у одружених чоловіків за методикою В.Ю. Котлякова «Дослідження життєвих сенсів»

За отриманими результатами можна відзначити категорії, які домінують у системі життєвих сенсів одружених чоловіків: це сімейні смисли життя ($M = 3,9$) у чоловіків, що включають в себе життя заради своєї сім'ї і заради дітей, а також допомога рідним і екзистенційна категорія сенсів життя ($M = 5,8$), яка включає в себе: свободу, сенс «щоб жити» і «щоб любити» (рис. 2).

У системі життєвих сенсів неодружених чоловіків відзначена домінуюча сімейна категорія ($M = 4,3$) (рис. 3), показник якої значно вище, ніж у одружених чоловіків ($M = 3,9$) (див. рис. 2).

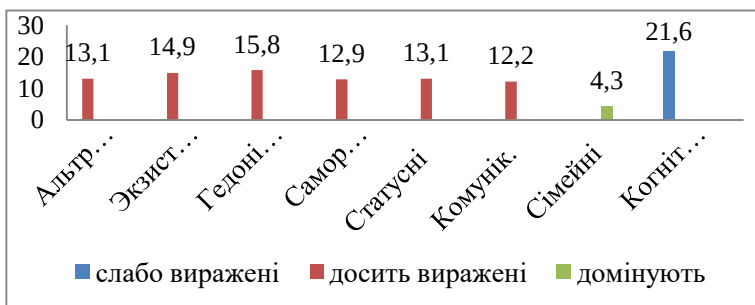

Рис. 3. Показники життєвих смислів у неодружених чоловіків за методикою В.Ю. Котлякова «Дослідження життєвих смислів»

Це може бути пов'язано з тим, що у людей, що вступили в шлюб, сімейні смисли замінюються іншими, новими смислами, наприклад, любити або реалізовувати всі свої можливості в житті. Також в дослідженні підтверджено, що ціннісні орієнтації одружених та неодружених чоловіків мають різну вираженість і ієрархічну представленість в ціннісно - мотиваційній сфері. Домінуючими життєвими цінностями одружених і неодружених чоловіків є: активні соціальні контакти; матеріальне становище; професійна діяльність; цілі в житті.

Висновки. Таким чином, отримані результати вище зазначених методик мають різну вираженість і ієрархічну представленість смисложиттєвих орієнтацій чоловіків з різним сімейним статусом в руслі соціально-психологічних проблем сучасності. Домінуючими життєвими цінностями одружених і неодружених чоловіків є: активні соціальні контакти; матеріальне становище; професійна діяльність; цілі в житті.

Також отримані результати показали, що чоловіки з різним сімейним статусом за своїми термінальними цінностями значимо відрізняються за шкалами власного престижу, матеріального становища, креативністю, активністю соціальних контактів, розвитком себе, досягненнями, духовним задоволенням, збереженням індивідуальності (вище показники у одружених чоловіків). Переважаючою термінальною цінністю у групи одружених чоловіків є активні соціальні контакти, що відображає більше прагнення до встановлення сприятливих відносин з іншими людьми, а у групи неодружених чоловіків є матеріальне становище, цей показник відображає прагнення людини до можливо більш високого рівня матеріального добробуту. Такі люди часто бувають переконані в тому, що матеріальний достаток - головна умова життєвого благополуччя. Результати дослідження життєвих сфер показали, що найбільш важливою, значущою для чоловіків з різним сімейним статусом є сфера професійної діяльності - такі люди віддають багато часу своїй роботі. Також важливою для одружених та неодружених є сфера сімейного життя, що говорить про значущість для них всього того, що пов'язане з життям сім'ї, можливо, майбутньої.

Список використаної літератури

1. Котляров В.Ю. Методика дослідження системи життєвих смислів // Сибірська психологія сьогодні: Збірник наукових праць. Кемерово, 2003. С. 18–21.
2. Леонт'єв Д.О. Методика вивчення ціннісних орієнтацій. М., 1992. 17 с.
3. Леонт'єв Д.О. Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО). М., 1992. 36 с.
4. Яницький М.С. Ціннісні орієнтації особистості як динамічна система. Кемерово, 2000. 340 с.

Волженцева Ірина Вікторівна – д.психол.н., проф., академік УТА, професорка кафедри психології, професорка кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти Університету Григорія Сковороди в Переяславі (Україна, м. Переяслав).

ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ

Постановка проблеми. Практика проведення медіації, тобто розв'язання конфліктів/спорів, коли дві або більше сторін зіткнення намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника досягти згоди [3], має кілька координат своєї реалізації. Проте, найменш розробленим є гендерний аспект, що потребує свого поглибленого вивчення. Мова йде про реалізацію медіації у таких гендерних координатах взаємодії, як «медіатор жінка, опоненти жінки-жінки», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-чоловік», «медіатор жінка, опоненти жінка-чоловік», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-жінка».

Викладення основного матеріалу. Поняття «гендер» відображає, як складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей у чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках, так і сам результат – соціальний конструкт гендера. Тож відмінності між жінками та чоловіками, а також побудова комунікаційної системи на основі цих відмінностей, говорять про те, що медіатор-жінка та медіатор-чоловік будуть по-різному впроваджувати медіаційний процес. Жінки, як правило мають емоційно-експресивний стиль діяльності, а чоловіки, навпаки, частіше використовують інструментальний стиль діяльності.

Для розгляду гендерного аспекту в реалізації медіації необхідно враховувати: по-перше, існуючі відмінності в сприйнятті конфлікту жінками та чоловіками; по-друге, конфлікти здійснюють різний вплив на жінок і чоловіків; по-третє, конфлікти сприяють посиленню гендерної нерівності в суспільстві; по-четверте, необхідно інтегрувати гендерні підходи до медіації та відновних стратегій подолання конфліктів.

Уважається, що хоча жінки та чоловіки переважно стикаються з однаковими формами конфліктів, негативні наслідки таких протистоянь можуть сильніше впливати на жінок, оскільки поєднуються з різними проявами гендерної нерівності та дискримінації у суспільстві. Разом із тим, існують специфічні форми конфліктів, що зумовлені саме гендерними чинниками.

Сандра Бен, яка розробила концепцію психологічної андрогінії, зазначала, що оскільки гендерними ролями людина оволодіває в процесі виховання та навчання, то ці ролі можна змінювати, позбавившись стереотипних поглядів на роль жінок і чоловіків у суспільстві [1]. Традиційні гендерні ролі стримують розвиток особистості та реалізацію її наявного потенціалу. Проте, незалежно від своєї біологічної статі, індивід може бути наділений як маскуліnnими, так і фемінними якостями, поєднуючи в собі як традиційно жіночі, так і традиційно чоловічі

характеристики. Саму така особистість, яка гармонійно поєднує і перше, і друге уособлює її андрогінну модель.

Дослідники дотримуються думки, що цілісну особистість характеризує не маскуліність чи фемінність, а андрогінність, тобто інтеграція жіночого стилю з чоловічим стилем діяльності [2]. У цьому сенсі андрогінія повинна сприйматися як емансипація обох статей, а не як боротьба жінок за рівність у маскуліно-орієнтованому суспільстві.

Так як гендер краще «відчувається», ідентифікується тією ж статтю, то можна зробити висновки, що результативність медіації буде вище в гомогенному середовищі: «медіатор жінка, опоненти жінки-жінки», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-чоловік».

Якщо середа медіації гетерогенна, тобто «медіатор жінка, опоненти жінка-чоловік», «медіатор чоловік, опоненти чоловік-жінка», то результативність медіації буде краще у медіаторів, які наділені андрогенними якостями. Вони будуть більш ефективно вирішувати конфлікти/спори між жінками та чоловіками. Медіатори-жінки, які характеризуються фемінними якостями, краще проведуть медіаційні зустрічі з чоловіками. Медіатори-чоловіки, які мають виразні маскуліні якості, будуть більш продуктивним у роботі з жінками.

Висновки. У гендерно-гомогенному середовищі проведення відновної техніки медіації матиме кращі результати, якщо медіатор виступає андрогенна особистість. В той час, як у гендерно-гетерогенному середовищі проведення відновної техніки медіації матиме кращі результати, якщо у медіатора-жінки переважають фемінні якості, а у медіатора-чоловіка маскуліні. Важливе значення має поступова трансформація гендерних стереотипів, формування настанов на неупереджене та рівне ставлення до жінок і чоловіків у різних сферах життя суспільства, що надає можливість підвищити ефективність розв'язання конфліктів, у тому числі детермінованих гендерними чинниками.

Список використаної літератури

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Пер. с англ. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. С. 308-330.
2. Краснопольська Т. М Основні теоретичні конструкти гендера // Актуальні проблеми політики. 2012. Вип. 44. С. 236-244
3. Практика медіації: словник довідник / Уклад. С. О. Гарькавець, Л. П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.

Волченко Лариса Петрівна – к. психол. н., доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Постановка проблеми. Витоки гендерної дискримінації потрібно шукати ще за стародавні часи. Вже тоді вчені та політики прикривали нерівноправне положення жінки в суспільстві дискусіями про те, чи є жінка людиною, і чи має вона душу. Погляд на жінку як неповноцінну істоту знайшов своє відображення в багатьох теологічних і філософських працях стародавнього світу. Так, наприклад, Сократ стверджував: «Три речі можна вважати щастям: що ти не дика тварина; що ти грек, а не варвар; що ти чоловік, а не жінка». Але й натеper ця проблема нікуди не зникла, а у деяких країнах вона навіть гостро акцентована (наприклад, Афганістан, Туркменістан, М'янма тощо). Зверхнє ставлення до жінки у таких суспільствах виглядає більш ірраціонально ніж раціонально та призводить до виникнення різних комплексів неповноцінності, пригнічує психологічний стан дівчат і жінок, перетворює їх на *victimae ad arbitrium*.

Отже, рефлексія проблеми гендерної рівності у сучасному світі надає розуміння того, що наявність такого анахронізму як принизливе ставлення до жінок, може призвести до регресу розвитку людства, стати суттєвою перешкодою на шляху до побудови справжніх цивілізованих відносин.

Викладення основного матеріалу. Ми вважаємо, що для розуміння існуючої проблеми, треба спочатку з'ясувати, що таке норма. Як відомо Л. Виготський вважав, що поняття норми належить до числа найбільш складних і не визначених наукових уявлень [1]. При цьому вчений стверджував, що у дійсності не існує ніякої норми, але зустрічається безмежна кількість різних варіацій, відхилень від них і часто дуже складно сказати, де відхилення переходить ту межу, за якою починається сфера ненормального. Ми свого часу зазначали, що норма одночасно виступає й мірою або сталомом для порівняння, певним середньостатистичним параметром, функціональним оптимумом, формою пристосування, ефективним алгоритмом функціонування [2]. Якщо норму розглядати як ефективний алгоритм функціонування, то виходить так, що дискримінація жінок штучно та навмисно запроваджується, з метою зневажання їхньої ролі у суспільстві, державному регулюванні, недопущення у системи управління тощо. Тобто, до всього того, що забезпечує функціонування того або іншого суспільства.

Так склалося, що історично чоловіки зайняли панівне становище в усіх сферах життєдіяльності й саме тому зародився стереотип: жінка – повинна берегти сімейне благополуччя та ніяким чином не втручатися в справи чоловіка, а чоловік повинен працювати, будувати свою кар'єру займаючи певне положення володаря у сім'ї та суспільстві, залишаючи жінку завжди у тіні.

Ствердно, гендерна нерівність призводить до сексизму – високомірного, зневажливого ставлення однієї статі до іншої [3]. У свою чергу, це сприяє формуванню у молодих людей певних моделей поведінки, гендерних стереотипів, що у дорослому житті часто відтворюються. Тому проблема подолання гендерних стереотипів і закріплення у якості соціальної норми поважного ставлення до особистості не залежно від її статті – є нагальною задачею всіх суспільств, а особливо тих, у яких ще сильні прояви патріархального анахронізму.

Треба зауважити, що самостійно змінити власне ставлення до проблеми, зазвичай, людині дуже важко, оскільки цьому можуть заважати як захисні механізми психіки, так й сформовані заздалегідь установки свідомості. Тому процес подолання стереотипного ставлення до гендерних забубонів потребує системного втручання з боку суспільних і державних агентів впливу. Так на рівні ООН утворені спеціальні комісії, які здійснюють функції з захисту прав людей із різних гендерних груп. Відповідно встановлені міжнародні норми щодо поведінки та сприйняття індивідами протилежної статі [4]. Наприклад, у відповідних документах зазначається: відносини між чоловіком і жінкою повинні бути рівні, а у єдиній родині все повинно належати їм порівну; чоловіки та жінки повинні бути однаково соціально захищені; повинна бути заборона на перегляд, трансляцію всіх фільмів, передач, дисків та інших матеріалів, які не підпадають під етично-моральні норми, а також вести жорстке покарання за порушення цих законів; у кожній державі повинні бути створені центри з захисту та контролю за реалізацією гендерної політики тощо.

Зрозуміло, що в світі вже зроблено багато для вирішення проблеми гендерної рівності та постійно запроваджуються кроки з подолання бар'єрів між статями. Але, й натеper, ще існують гендерні проблеми, які потрібно вирішити, щоб людство не втратило потенціалу до свого цивілізованого розвитку.

Висновки. Отже, рушійною силою гендерної рівності повинні виступити державні та суспільні інституції, що спроможні гарантувати нормативно закріплені права громадян незалежно від їхньої статевої приналежності. Саме на підставі використання інститутів соціалізації, можливий злам існуючих стереотипів щодо гендерних відносин і побудова таких алгоритмів, які будуть спрямовані на подолання проблеми гендерної нерівності.

Список використаної літератури

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : АСТ : Астрель : Хранитель, 2008. – 671 с.
2. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: монографія / С. О Гарькавець. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.

3. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / За заг. ред. Л. Гентош. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2003.
4. Гендер і державна політика / Упоряд. П. Рекнін. – К. : Основи, 2004.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол.н., проф., професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ПРОБЛЕМА ТРАНСЛЯЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Питання гендерних стереотипів набуває все більші та більші обертів з цікавою закономірністю: чим далі – тим більше. Це правило зумовлене різними ступенями розвитку суспільства на різних часових етапах. З давніх часів вважалося, що чоловік – це показник сили та добробуту сім'ї, він видобуває їжу, будує житло, опікується своєю жінкою та дітьми, виховує синів та захищає своїх близьких від небезпеки. У той же час жінка поряд із ним є більш слабкою, фізично та морально, але вона народжує дітей, стає матір'ю та хранителькою домашнього вогнища. Морально етична роль жінки полягала у доброчесності родини, показнику вірності та слухняності, творенні домашнього затишку. Отож, такі упередження існували тривалий час і це було проблемою людства.

Викладення основного матеріалу. Час минав, змінювалися покоління, люди соціалізувалися, об'єднувалися у групи, створюючи нові тенденції, правила та стереотипи. Так з'являлися зовсім нові форми гендерних понять, ролей та важливості їх у суспільстві. Поступово, дивлячись на чоловіків та їх, начебто, переваги, жіноча стать почала замислюватися над своєю долею і хто визначив їх місце у світі. Почався світовий переворот.

Деякі групи чоловіків теж починають захищати жіночі права, що сприяє запровадженню нової системи освіти, утворенню нових координат співіснування чоловіків і жінок [2]. На цьому шляху важливими питаннями стали такі сфери життя як сімейний статус, освіта та походження. І тут суспільство знову повертається до таких стереотипів, як: «кожна дівчина повинна вийти заміж вдало, щоб її партія була гідна, тільки тоді вона може стати успішною», «не всі дівчата мають право навчатися у школі та отримувати вищий ступінь освіти за класовими принципами», «жінці, яка має видатне походження, легше йти дорогою життя та досягати успіху» тощо.

Проте, натеper, правила встановлює сучасний світ, сповнений абсолютно різних думок, які ґрунтуються на різних засадах. Роль чоловіка та жінки вже не є такою точною та суворою. Є багато випадків де ми можемо спостерігати як вправно жінка керує літаком, вирішує складні політичні та військові питання, обіймає посаду керівника нафтової компанії тощо. А, в той час, чоловіки працюють у закладах освіти, стають видатними модельєрами, візажистами, мандрівниками та просто знаходять себе у вихованні дітей.

Отож, у цивілізованому суспільстві натеper кожен з нас може займатися тією справою, яка є до душі, а не тим, що нав'язали нам гендерні

стереотипи, що визначаються як «уявлення про типові особистісні риси та особливості поведінки жінок і чоловіків» [1, с. 19]. Тобто, виникає на перший погляд маленька, але важлива деталь: норми нашого життя стають гнучкими, люди відчують себе більш вільними, формується нова тенденція нашого століття. Але на кожну нову хвилю розвитку людства є свої скелі соціального гальмування. Вже досить давно існує медіапростір, що представляє собою друковані видання, радіо, телебачення, натеper системи інтернету та як завжди неформальні комунікації – чутки та плітки. Отже, суцільна картина сучасного бачення проблем та їх вирішення криється поза нашого внутрішнього світу – у медіапросторі.

Медіа – це завжди відображення наявних у суспільстві проблем, стереотипів і проявів нерівності. Нажаль, у світі досить поширений побутовий сексизм, а тому на цьому часто побудовані не просто коментарі та сюжети, а й цілі формати телевізійних проєктів, у рутинній же риториці мовлення ці стереотипи надійно переважають, а медійники іноді це навіть не помічають. Як відомо, сексизм – це дискримінація за ознакою статі. Поряд із сексизмом часто йдуть ейджизм – дискримінація за віком та луксизм – дискримінація за зовнішнім виглядом [2].

Проте, як ми вважаємо, у медійних матеріалах повинна бути збалансована інформація. Експертні коментарі на політичну, економічну та військові тематики повинні бути не лише від чоловіків, а й жінок. Натомість у програми про сімейну сферу, догляд, обслуговування тощо доцільно залучати до коментування й чоловіків та уникати стереотипних визначень на зразок «представники сильної або слабкої статі». Вживаючи ж таке звичне, як, наприклад, «поряд із чоловіками непогану сміливість показали й жінки» – інформація фіксує цей стереотип вторинності, певного винятку у суто чоловічому світі.

Також важливе ставлення самих сучасних жінок до своєї діяльності, подачі себе суспільству. Багато блогерів жіночої статі позиціонують себе в соціальних мережах та на просторах інтернету абсолютно неправильно, й тоді починають жалітися на хейт, зневагу, недооцінення. Така ж ситуація й з самовираженням у чоловіків. Через це формується багато різних груп, які підтримують прояви аморальної поведінки. Деякі користувачі соціальних мереж можуть навіть не знати про те, що підтримують такий соціальних «рух вниз», просто ставлячи вподобання або задовільні коментарі на провокаційні фото, відео та інформаційний контент. Тому дуже важливо, щоб кожен з нас пам'ятав, як в різні віки жінкам та деяким чоловікам було важко здобувати та заслуговувати своє визнання.

Висновки. Таким чином, натеper, ще йде нерозбірливий потік різної інформації, де гендерне питання, порядність чоловіків та гідність жінок позиціонуються недостатньо конструктивно. Кожен з нас може зробити свій внесок в «реформування» медіа-контенту, і таким чином молодь зможе уникнути великих проблем у майбутньому. Навіть деякі релігійні аспекти

можуть негативно впливати на обізнаність, самовдосконалення та самоповагу жінок, тому що позиціонують жінку, як істоту гіршу від чоловіка. Але ці проблеми не є дуже великими, тому що багато релігійних підстав суперечать самі собі. Раніше на суспільні погляди та стереотипи здебільшого впливала окрема структура світогляду: релігія, історія, наука, і навіть виховання у сім'ї. Проте, у сучасному ж світі є багато сторін впливу на людську свідомість та підсвідомість, з якими потрібно бути дуже обачними та боротися тільки обізнаністю в різних сферах діяльності людства.

Список використаної літератури

1. Практика медіації: Словник-довідник / уклад.: С. О. Гарькавець, Л. П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.
2. Тейлор Ш., Пипло Л., Сирс Д. Социальная психология. 10-е изд. СПб.: Питер, 2004. 767 с.

Гарькавець Сергій Олексійович – д. психол.н., проф., професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Сібіркіна Віра Віталіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЯК МАРКЕРА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Постановка проблеми. Витоки соціальної дискримінації жінок слід шукати в далекій давнині. Вчені і політики Стародавнього світу прикривали нерівноправне становище жінки в суспільстві, її гноблення й експлуатацію суперечками про те, чи є жінка людиною і чи має вона душу. Погляд на жінку як на неповноцінне істота знайшов своє відображення в теологічних і філософських працях Стародавнього Світу.

Заглиблюючись в історію ставлення до жінки з часів давнини і в даний час існують кілька різних поглядів на гендерну проблему. Наприклад, що жінка є доповненням до чоловіка, що самостійно жінка не може існувати. І інший, що жінка від природи слабкіше, і тим самим вона як би неповноцінна, залежна від суспільства, роду, батька, чоловіка. Неспроможність жінки в різний час історії пояснювалася різними підходами, а звичаї, культура, суспільство патріархальність все більш зміцнювали цей стан речей.

Викладення основного матеріалу. Відносини між чоловіком і жінкою носять не тільки романтичний, інтимно-особистісний, але і важливий соціальний аспект нашого життя. Характер цих відносин обумовлений історико-культурної динамікою соціального устрою, тими складними в структурі соціального життя ролями, якими суспільство наділяє чоловіка та жінку [1].

З точки зору психологічного аналізу феномена маніпуляції природно взяти таку базову характеристику особистості як її статеву приналежність і досліджувати можливі відмінності маніпулятивної спрямованості з цього ракурсу. Досліджень, які довели важливість статевої диференціації, як фактора, що обумовлює відмінності в розумінні людиною інших людей (дослідження А.А.Бодалева, В.Н.Панферова, В.В.Знакова, В.А.Лабунской і ін.), А також відмінності в поведінці (І.С.Клеціна, В.П.Позняков, Л.Н.Ожігова і ін.) досить багато. У дослідженні А.О. Русліної виявлені розбіжності у ставленні до маніпуляції у чоловіків і жінок. Чоловіки, трактуючи певні відносини між людьми як маніпуляцію, значимо частіше жінок схильні «застосовувати» таке ставлення. Жінки значимо частіше виявляють негативне ставлення до маніпулювання, тобто схильні «відкидати» маніпулятивну поведінку в стосунках.

Особистісні особливості, етичні установки, ставлення до людей і до себе, наявність в особистому побуті маніпуляторних навичок, всі ці фактори впливають на різну здатність особистостей застосовувати маніпулятивні техніки. Зростанню аспекту застосування маніпуляцій

сприяє відсутність зрозумілих, законодавчо підкріплених норм відносин між суб'єктами, які вступають в соціальні взаємини. І в кінцевому підсумку призводить до застою процесу розвитку суспільства, а також деградацію в змінах форми державного устрою.

Розгляд особистості з позиції гуманістичної психології передбачає акцент на властивій людині інтенції самоактуалізації, на його прагненні «відбутися у всій повноті свого потенціалу» (А. Маслоу). Середовище може сприяти або перешкоджати інтенції самоактуалізації. В останньому випадку прийнято говорити про «соціальних пресах» (А. Анг'ял). Буття з Іншим, або со-буття, слід віднести до таких середовищних обставин, в яких людина з властивою йому інтенцією саме актуалізуватися намагається «відбутися у всій повноті свого потенціалу», вибираючи можливі види активності, можливі соціальні ролі, спонукаючи при цьому партнера до дій, які забезпечать бажаний ефект. Відмінності в ціннісних уявленнях, конкуренція в умовах обмежених ресурсів і інші причини, розцінюємо як перешкода в досягненні необхідних умов буття, можуть спонукати людину до маніпулювання іншим або навпаки сприяють діям з боку сили, тобто більш прямолинійно.

Висновки. Таким чином, при розгляді гендерних особливостей в міжособистісному спілкуванні, можна зробити висновки, що насильницьке мислення і насильницька діяльність закріплюються на багатьох рівнях функціонування суспільства і являють собою комплексну проблему формування та відтворення насильства, дискримінації, маніпуляцій і контролю. Коли швидко змінюються умови існування для обох полів, виникають нові можливості до розвитку особистості може виникати страх, що зміна існуючого патріархального устрою може призвести до неминучої катастрофи. Старий порядок неминуче витискається новими можливостями для існування, але протистояння змінам може призводити до постійних маніпуляцій в міжособистісному спілкуванні бо відчуття та застосування контролю у стосунках може надавати ілюзію стабільності, але здебільшого буде призводити до поганих наслідків.

Знецінення жінкою своїх здібностей в залежності від її особистісних впевнень, соціальних норм та стандартів, що накладаються на її жіночу «особливу» роль, та нерозуміння того, що відбувається між нею та чоловіками в особистих взаєминах, та професійному спілкуванні може приводити того, що реалізація її талантів, професійного зростання, шлюбних відносин здебільшого буде гальмуватися та приносити велику кількість страхів.

Список використаної літератури

1. Бендас Т. В. (2005). Гендерная психология. <https://at.alleng.org/d/psy/psy016.htm>
2. Бовуар С. (1994). Друга стать. К.: Основи
3. Горні К. (2003). Втеча від жіночості. Незалежний культурологічний часопис «І»,

№ 27, 6-23.

4. Гриценко Г.(2019). Розбираємося з насильством: соціологія і психологія явища. Гендер в деталях. Ресурс доступу:
<https://genderindetail.org.ua/season/topic/genderne-nasilstvo/rozbiraemosya-z-nasilstvom-sotsiologiya-i-psihiologiyayavischa-134066.html>

Григоращенко Анжеліка Валеріївна – здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

Науковий керівник: **Кононенко О. І.** – д. психол.н., проф., професорка кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ПРОГРЕСУВАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Постановка проблеми. Спалах та розповсюдження COVID-19 позначився не тільки на фізичному здоров'ї, а й на психічному здоров'ї та психологічному благополуччі. Стать є ключовим фактором у визнанні ризиків, пов'язаних з COVID-19, що допомагають зрозуміти психосоціальні стресові фактори [2]. Студентська молодь чоловічої та жіночої статі відрізняються за рівнем психологічного благополуччя, жінки більш вірогідно повідомляють про суб'єктивні зміни. Це узгоджується з попередніми даними того, що жінки схильні оцінювати події як більш серйозні, ніж чоловіки, можливо, через їх здатність виражати більший діапазон сильніших і складніших емоцій [1]. Студентська молодь незалежно від статі особливо вразлива до несприятливих наслідків для психічного та психологічного здоров'я через локдаун, оскільки це становить потенційну загрозу їх фізичному, психічному та емоційному здоров'ю, а також їх освіті та розвитку [3].

Викладення основного матеріалу. У дослідженні брали участь представники традиційного гендерного розподілу 49 хлопців та 52 дівчат у віці 18-22 років. Дослідження проводилось у формі анкет на платформі Google Form під час прогресування пандемії COVID-19. Інформація про дослідження розміщена на веб-сайтах коледжів та університетів Одеси (Україна), а також розповсюджена у додатках соціальних мереж, що зумовлено віковими обмеженнями досліджуваної категорії.

Проведене дослідження дозволило виявити як особистісні риси хлопців та дівчат впливають на їх психологічне благополуччя в умовах самоізоляції. Відповідно до превалюючого типу особистості для дівчат характерним є підвищена чутливість ($61,60 \pm 3,487$; $p \leq 0,05$), схильність до страхів стосовно свого здоров'я ($65,05 \pm 2,318$; $p \leq 0,05$), боязкість, незадоволеність собою і своїми можливостями ($58,70 \pm 2,315$; $p \leq 0,05$). Дівчата є тривожно-недовірливими особистостями, яким властиві емпатичність, труднощі соціальної ізоляції, що знижує рівень психологічного благополуччя ($50,50 \pm 9,437$; $p \leq 0,05$). Ситуація з локдауном провокує у дівчат епізоди депресивних станів через різку зміну життєвих умов, переживання пов'язані з навчанням та ситуацією всередині родини, можливим зараженням.

Для хлопців-студентів характерні наступні особливості: невдачі в навчальній діяльності через перехід на дистанційну форму не викликають тривоги або депресії. Основною рисою є піднесений настрій незалежно від обставин ($57,80 \pm 3,043$; $p \leq 0,05$). Вони активні, діяльні, енергійні та вміють відволікати увагу на інші аспекти ізольованого життя ($50,60 \pm 3,033$; $p \leq$

0,05). Тяга до нового стає для хлопців своєрідною копінг-стратегією, що підтримує рівень психологічного благополуччя на середньому рівні ($46,03 \pm 10,329$; $p \leq 0,05$). Результати даного дослідження підтверджують отримані результати інших дослідників, що хлопці менш вразливі до негативних наслідків для психологічного стану незалежно від обставин.

Проведене дослідження стану тривожності показало, що динаміка зміни цього стану більш виражена у дівчат, ніж у хлопців у період прогресування пандемії коронавірусу. Доказом того є результати математико-статистичної обробки, які переконливо демонструють зазначену тенденцію. Відмінності між рівнем особистісної тривожності у хлопців і дівчат відрізняються за середнім значенням: у дівчат- $56,30 \pm 3,228$, а у хлопців - $43,20 \pm 1,893$ балів ($p = 0,05$). Переважання рівня тривожності у дівчат пояснюється їх емоційністю, більшою схильністю до труднощів адаптації до соціальної ізоляції, побоюванням за власне здоров'я та стан близьких. Як показав порівняльний аналіз серед хлопців переважають такі показники, як дистимічність - $16,350 \pm 0,96$ ($p = 0,05$), збудливість - $16,200 \pm 1,18$ балів, циклотимність - $13,800 \pm 1,03$ ($p = 0,05$) за методикою Леонгарда-Шмішека. За спостереженнями хлопці відрізняються частими періодичними змінами настрою. Для них характерні низька контактність, мовчавість, що дещо згладжує переживання у зв'язку з обмеженням соціальних контактів під час пандемії. У дівчат-студенток виявлені наступні домінуючі акцентуації: демонстративність - $20,700 \pm 0,81$ балів ($p < 0,001$), тривожність- $18,750 \pm 1,12$ балів ($p < 0,05$), екзальтованість - $16,600 \pm 1,15$ балів ($p < 0,05$) і емотивність - $15,300 \pm 0,92$ балів ($p < 0,01$). Для дівчат характерна демонстративність поведінки, відзначається тенденція до бажання постійної уваги. Відповідно до отриманих результатів вираженість тривожності пояснюється тенденцією до панічного реагування на різні події. Підвищений рівень особистісної тривожності у дівчат супроводжується надцінною турботою про здоров'я, що знижує рівень активності, збіднює інтереси та ще більше відриває від суспільного життя.

Висновки. Динаміка розвитку тривожності більш виражена серед дівчат. Така тенденція пояснюється тим, що дівчата сприймають ситуацію з самоізоляцією як пряму загрозу, що порушує не лише звичайний ритм життя, а й може призвести до захворювання, порушення академічної успішності, майбутньої можливості працевлаштуватися та підтримувати елементарні соціальні відносини. Серед групи хлопців було виявлено менші прояви стресу та зниження настрою у зв'язку з пандемією, не дивлячись також на зниження академічної успішності. Хлопці обрали у якості копінг-стратегії відволікатися на віртуальний світ чи інші види діяльності, що зберігають рівень їх психологічного благополуччя на прийнятному рівні. Однак, стратегії подолання емоцій у якості уникнення думок стосовно наявної ситуації має у перспективі негативні наслідки для

психічного стану, зокрема розвитку симптомів депресії.

Проведене дослідження дає додаткову інформацію стосовно специфіки впливу пандемії на психологічне благополуччя української студентської молоді.

Список використаної літератури

1. Pigaiani, Y., Zoccante, L., Zocca, A., Arzenton, A., Menegolli, M., Fadel, S., Ruggeri, M., & Colizzi, M. Adolescent Lifestyle Behaviors, Coping Strategies and Subjective Wellbeing during the COVID-19 Pandemic: An Online Student Survey. *Healthcare*. 2020. V.8 (4). P. 472. DOI: 10.3390/healthcare8040472
2. Rana, A., I., Bhatti, S., S., Aslam, B., A., Jamshed, A., Ahmad, J., Shah, A., A. COVID-19 risk perception and coping mechanisms: Does gender make a difference?. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2021. V. 55. DOI: 10.1016/j.ijdr.2021.102096
3. Singh, S., Roy, D., Sinha, K., Parveen, S., Sharma, G., & Joshi, G. (2020). Impact of COVID-19 and lockdown on mental health of children and adolescents: a narrative review with recommendations. *Psychiatry Research*. 2020. V. 293. DOI: 10.1016/j.psychres.2020.113429

Гудімова Алісар Халєдівна – доктор філософії зі спеціальності Психологія, старший викладач кафедри практичної та клінічної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ГЕНДЕРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ПРАГНЕНЬ

Постановка проблеми. У сучасних наукових дослідженнях, зокрема психологічних, все більшої актуальності набуває гендерний складник, який нині претендує на статус провідного. В цьому зв'язку гендерний підхід як теоретично, так і практично спрямовує на утвердження політики незалежних і рівних від статі можливостей самоздійснення особистості в різних сферах соціальної практики. Гендерний підхід уможливорює шанси оцінки наслідків розвитку і функціонування патріархальної культури, виміряти наявну систему нерівності та соціальної диференціації за ознаками статі. Знання гендерних особливостей є важливими в навчальному та науковому процесах, ключовим вектором у діяльності вчених і викладачів.

Викладення основного матеріалу. Дослідження гендерної проблематики перебувають у фокусі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, у працях останніх розкрито: соціально-психологічні особливості сприймання гендерних ролей молоддю (Плетка, 2021); становлення гендерної ідентичності старших підлітків (Чіп, 2018); проблеми та перспективи гендерної рівності у транзитивних суспільствах (Сторожук & Гоян, 2018); вплив типу гендерної поведінки на особливості самоставлення студентської молоді (Камінська, 2017). Однак наявний науковий доробок останніх публікацій свідчить про дефіцит гендерних досліджень аксіопсихологічного формату. В цьому контексті набуває актуальності пропонована наукова розвідка.

З метою проведення емпіричного дослідження використано методику «Пакет оцінки особистісних прагнень» Р. Еммонса. За тестом «Дослідження маскулінності-фемінності особистості» С. Бем було встановлено відповідність біологічної статі певному гендеру опитаних.

Загалом опитано 105 респондентів (56 чоловічої та 49 жіночої статі) – студентів 4-5 курсів технічних спеціальностей Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Особливості вираження прагнень респондентів проілюстровано на Рис. 1.

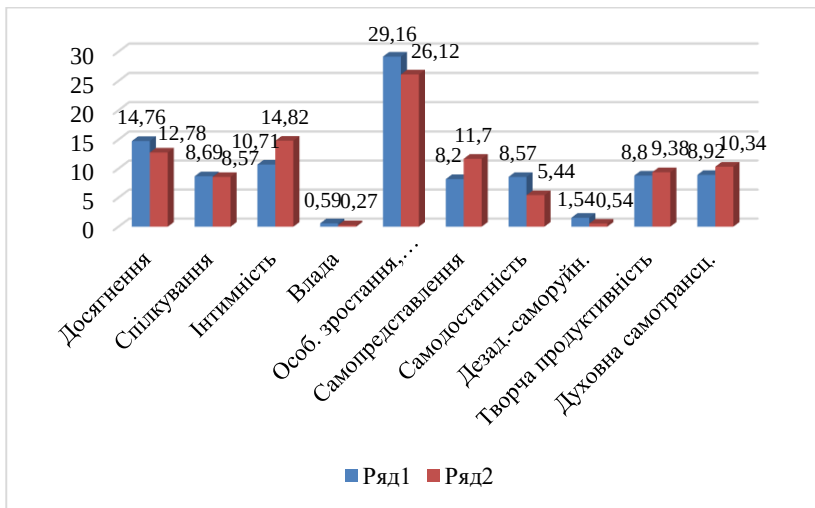

Рис. 1. Вираження цілей опитаними за категоріями (у %)

Примітка. Ряд 1 – чоловіки, ряд 2 – жінки.

Отже, за результатами емпіричного дослідження, хлопці дещо більше, аніж дівчата, сфокусовані на цілях, пов'язаних із внутрішньою гармонією і повноцінною життєдіяльністю; саморозвитком і самовдосконаленням; «тілесним, особистісним і духовним вимірами здоров'я» (Савчин, 2019). Останнє можна пояснити впливом сумісності поведінки із загальними гендерними очікуваннями, сформованими в суспільстві. Вберігаючи свою автономію та дорослу ідентичність, опитані чоловічої статі вважають здоров'я значущим складником їхньої соціальної зрілості, міцним підґрунтям для виконання ролі годувальника сім'ї. Натомість дівчата можуть сфокусовуватися на своїй привабливості, менше зважаючи на здорове функціонування організму, що, безумовно, спонукає до виникнення певних проблем у цьому плані.

Друге місце в досліджуваних належить категорії з перевагою у хлопців, яка пов'язує позитивні результати їхньої роботи/навчання, успіх, можливість реалізації життєвих і професійних планів – «досягнення». На нашу думку, досягнення опитаних чоловічої статі здебільшого зорієнтовані на престиж, високий соціальний статус, кар'єру, натомість дівчата більш схильні до реалізації у міжособистісній і приватній сферах.

Наступний, третій щабель, з превалюванням в опитаних жіночої статі посіла «інтимність», яка об'єднує в собі тісне особисте спілкування, діалог у стосунках, взаємність, довіру, таємничість, саморозкриття і відвертість, переживання близькості, почуття любові. Ми припускаємо, що дівчата володіють ширшим діапазоном міжособистісних дистанцій і вільніше

виражають свої емоції і почуття, натомість хлопці прагнуть до раціональних і креативних способів взаємодії, до домінування, є емоційно стриманішими.

На четвертому місці перебуває «самопредставлення» з перевагою у дівчат. Поясненням цьому може бути комплекс меншовартості жінок, прищеплений культурою, який і спонукає їх до конкуренції та змагання з чоловіками, аби довести, що вони не гірші, аніж представники сильної статі.

«Духовна самотрансценденція» у вибірці респондентів посіла п'яту позицію з домінуванням у досліджуваних жіночої статі. Дівчата трансцендують від матеріального до глибинних пластів духовного Я; натомість хлопці демонструють прагнення, пов'язані з духовними цінностями – вірою, свободою і відповідальністю, добром, любов'ю, які спонукають до фундаментальних духовних переживань, а відтак трансцендують «від земної реальності» до «храму абсолютної суб'єктивності людської реальності».

Зауважмо, що у категоріях «спілкування» і «творчої продуктивності» відмінності у вираженні кількісних показників є незначними. Прагнення до «влади» і «саморуїнування» в обох вибірках прозвучали мінімально і для молодих людей є неактуальними.

Висновки. Наявність впорядкованої системи прагнень свідчить про суб'єктність людини, її активність і надситуативність, які, безумовно, забезпечують їй здатність долати суперечності. У досліджуваній вибірці ієрархія вираження прагнень у категоріальному вимірі набула такого вигляду: перше місце серед хлопців і дівчат посіло «особистісне зростання, здоров'я», друге – належить «досягненню», третє – «інтимності», четверте – «самопредставленню», п'яте – духовній «самотрансценденції»; а прагнення до «влади» і «саморуїнування» в обох вибірках для молодих людей є неактуальними. Однак зауважмо, що будь-які наміри та прагнення у реалізації певних цілей варто координувати з особистісними потребами та здібностями, вимогами та умовами діяльності, проектувати своє життя згідно з власними цілями та цінностями.

Список використаної літератури

1. Камінська О. Вплив типу гендерної поведінки на особливості самоставлення студентської молоді / О. Камінська // Наука і освіта. – 2017. – № 9. – С. 111–115. – ISSN 2412-4665. – ISSN 2311-8466.
2. Плетка Ольга Тарасівна. Соціально-психологічні особливості сприймання молоддю гендерних ролей : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Плетка Ольга Тарасівна. – Київ, 2021. – 310 с.
3. Савчин М. Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри : монографія / Мирослав Савчин. – Дрогобич : ПП „ПОСВІТ”, 2019. – 232 с. – ISBN 978-617-7835-11-9.

4. Сторожук С. Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи / С. Сторожук, І. Гоян // Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. 2018. – Вип. 280. – С. 18–29. – ISSN 2518-7317. – ISSN 2518-1076.
5. Чіп Р. С. Психологічні чинники становлення гендерної ідентичності старших підлітків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Чіп Руслана Степанівна ; ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. – Переяслав Хмельницький, 2018. – 20 с.

Гуляс Інеса Антонівна – д.психол.н., доц., професорка кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Україна, м. Чернівці).

Гоян Ігор Миколайович - д.психол.н., проф., професор кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна, м. Івано-Франківськ).

ПИТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. В умовах значного прискоренням темпу життя, соціально-економічних і політичних змін, зростання емоційних та інформаційних навантажень й професійних вимог гостро постає проблема адаптації особистості до умов професійної діяльності. Особливої уваги у цьому аспекті потребує професійна діяльність фахівців соціономічного профілю, що відрізняється від інших видів праці умовами і кінцевим результатом, який може бути непередбачуваним і призводити до таких явищ як емоційне вигорання, стан постійної тривоги і невротизації тощо. У зв'язку з цим адаптаційний потенціал представників цих професій має бути високим, дозволяючи їм гнучко перебудовуватися у процесі професійної діяльності.

Крім того, аналіз існуючої практики показує, що вимоги до професійної діяльності фахівців соціономічного профілю і їх особистості з боку суспільства постійно зростають. Однак, протиріччя між наднормативними соціальними очікуваннями до них, як до професіоналів, і часто недостатнім стимулюванням праці призводить до відкидання теоретичних установок, негативізму, скептицизму і апатії, тобто до яскраво вираженої особистісно-професійної дезадаптації. Крім того, актуалізується протиріччя між віковою інволюцією фахівців соціономічного профілю, з одного боку, і динамічним характером й ритмом їх професійної діяльності, з іншого. Це вимагає високого рівня особистісно-професійної адаптації фахівця цієї галузі й ґрунтовних теоретико-емпіричних напрацювань щодо її підвищення. Отже, на перший план виходять питання одночасного переживання ситуації вікової, професійної кризи, що виражається у деструкціях професійної поведінки та емоційному вигоранні, та ситуація соціокультурної кризи, що також змушує фахівця запускати в дію адаптаційні механізми. Тому дослідження соціально-психологічних основ, що забезпечують успішність особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю є актуальним і затребуваним у часі.

У науковому плані зазначені вище результати показують необхідність пошуку більш ранніх витоків професійної незадоволеності, стагнації і деформації фахівців соціономічного профілю. Усвідомлення цього висновку приводить до розуміння значущості дослідження проблеми особистісно-професійної адаптації фахівців до діяльності соціономічного типу ще на стадії оволодіння основами професії, а також ґрунтового вивчення механізмів, які забезпечують сталий професійний розвиток на всіх вікових етапах, в тому числі й на етапі завершення професійної

активності.

Проте, незважаючи на досить широкий спектр робіт в даній проблемній області, питання особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю та розробки концептуальних засад її вивчення потребують ґрунтовного наукового аналізу у соціально-психологічному та гендерному вимірах.

Виклад основного матеріалу. На *першому етапі* дослідження при вивченні *мотиваційно-ціннісної складової* особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю були з'ясовані мотиваційні диспозиції особистості (потреби, мотиви, установки, ціннісні переживання), генеративність, просоціальна мотивація (орієнтація на альтруїзм), як основа професійної спрямованості особистості, та її взаємозв'язок з ціннісними орієнтаціями і рівнем емоційного інтелекту респондентів.

На *другому етапі* дослідження при вивченні *компетентісно-функціональної складової* особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю були продіагностовані професійна компетентність (соціально-перцептивна, соціально-психологічна, аутопсихологічна, комунікативна складові); специфіка особистісно-професійного саморозвитку та його зв'язок з самоефективністю, психологічною і комунікативною компетентністю, а також з рефлексією, саморегуляцією і самоставленням; параметри самоактуалізації; рефлексивні і регулятивні особливості; рівень і структура професійного вигорання (емоційне виснаження, напруженість у роботі, зниження задоволеності роботою і оцінка її значущості, професійний перфекціонізм, самооцінка якості роботи, допомога та психологічна підтримка колег в роботі, професійний розвиток та самовдосконалення, загальна самооцінка, стан здоров'я і загальна адаптація, інтегративний індекс професійного вигорання).

На *третьому етапі* дослідження при вивченні *конативно-стильової складової* особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю визначалася специфіка індивідуального стилю професійної діяльності за «стильовими» (відмінності складу компонентів, умов і параметрів діяльності, ієрархія механізмів адаптації) і «рівневими» (діапазон параметрів, кількісний склад компонентів і характер їх взаємозв'язків) характеристиками; процесуальні показники діяльності за блоками професійної діяльності, професійного спілкування, особистості фахівця; рівні професійної культури; самооцінка особистісного стилю діяльності за параметрами оригінальності і надситуативності, взаєморозуміння та можливостей корекції стилю.

Аналіз результативно-змістовних параметрів особистісно-професійної *адаптації* фахівців соціономічного профілю дозволив виокремити стадії цього процесу на різних етапах професіоналізації досліджуваних.

Виокремлення діагностичних маркерів і провідних конструктів

особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю надало можливість запропонувати її типологію та визначити соціально-психологічні чинники цього процесу.

Висновки. Визначено діагностичні маркери мотиваційно-ціннісної, компетентісно-функціональної та конативно-стильової складових особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю (соціально-психологічні установки, ціннісні орієнтації особистості, показники емоційного інтелекту, типів домінуючої мотивації, здатності та готовності до самопізнання і саморозвитку, загальної самоефективності і самоствавлення, самоактуалізації, рівня розвитку рефлексивності і регулятивних особливостей, смисложиттєвих орієнтацій, професійної компетентності (соціально-перцептивної, соціально-психологічної, аутопсихологічної, комунікативної складових), ставлення до роботи, рівня і структури професійного вигорання (емоційного виснаження, напруженості у роботі, задоволеності роботою, професійного перфекціонізму, самооцінки якості роботи, допомоги та психологічної підтримки в роботі), специфіки індивідуального стилю професійної діяльності за структурно-рівневими характеристиками, процесуальних показників діяльності, рівнів професійної культури. Проведено аналіз результативно-змістовних параметрів особистісно-професійної адаптації та виокремлено стадії (емпірично-репродуктивну, адаптивно-евристичну, результативно-продуктивну) цього процесу на різних етапах професіоналізації фахівців соціономічного профілю.

Список використаної літератури

1. Бохонкова Ю.О. та ін. Структура усвідомлення власної жіночності студентками – майбутніми психологами. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. № 3 (44). Т. 1. С. 26 – 35.
2. Zavatskyi V.Yu., Zhigareno I.Ye. Social-psychological bases of subjective personality and anticipation of ptrsonality in the conditions of social-economic transformations. *DYLEMATY / Redaktor naukowy Jerzy G. Isajew*. Nr 2(7). Warszawa: Wydawca Oficyna Wydawnicza EU, 2017. S. 61 – 69.
3. Zhigareno I.Ye. and el. Gender-role features of professionalism in the work of socio-individual professionals. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 3 (50). Т. 2. С. 75 – 84.

Жигаренко Ігор Євгенович – д.психол.н., проф., професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ МОЛОДІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. В сучасних умовах напруженої соціально-політичної ситуації, природних й техногенних катастроф, зростання кількості протиправних дій, гострих конфліктів у суспільстві та мікросоціумі, коли людина часто перебуває в умовах психотравмуючих та/або екстремальних ситуацій, вивчення проблеми виникнення посттравматичних стресових розладів (ПТСР) та їх подолання є актуальним як у психологічному, так і в соціальному аспектах (Cesario, McFarlane, Nava, Gilroy, Maddoux, 2014).

Констатовано, що більша частина досліджень з проблеми ПТСР стосується епідеміології, етіології, динаміки, діагностики й терапії учасників бойових дій, жертв різного виду катастроф й терористичних актів, та переважно виконана на контингенті респондентів зрілого віку (Costa, Ceolim, Neri, 2011). При цьому відзначається недостатньо досліджень, присвячених вивченню соціально-психологічних особливостей розвитку та подолання ПТСР, попри те, що науковці (Л. Боярин, І. Добряков, З. Кекелідзе, Т. Мельницька, Л. Пілецька та ін.) вказують на специфіку формування проявів ПТСР та їх корекції у осіб різних вікових груп. Крім того, наявний досвід психологічної допомоги при ПТСР вимагає поглибленого наукового аналізу, узагальнення та систематизації (d'Orsi, Xavier, Ramos, 2011).

Викладення основного матеріалу. На першому етапі емпіричного дослідження було проведено аналіз даних структурованого інтерв'ю (SCID) зі шкалою для діагностики ПТСР (CAPS), документів, шкали оцінки впливу травматичної події (IES-R), опитувальника травматичного стресу (OTC), що дозволило провести диференціацію ступенів та типології проявів ПТСР у досліджуваних.

На основі структурованого діагностичного інтерв'ю визначалися такі параметри як частота та інтенсивність травматичних ситуацій та посттравматичних переживань, тривожність, збудливість, опозиційна поведінка, соціофобії, соціальна активність/пасивність, рефлексія, самоставлення, етнокультурні особливості, релігійність. Дані інтерв'ю та аналізу документів надали можливість співставити суб'єктивне бачення досліджуваних і тих параметрів, які були визначені за допомогою шкали оцінки впливу травматичної події (IES-R) й опитувальника травматичного стресу (OTC), зокрема за шкалами: «інтрузії» (повторне переживання травми), «уникнення» (запобігання спогадів про травму), «гіперактивація», «депресія»; «дистрес», «дезадаптація».

Застосування кластерного аналізу методом К-середніх дозволило за параметрами частоти, інтенсивності травматичних стресових ситуацій та рівнем дистресу виокремити ступені прояву ПТСР: низький, виражений і глобальний. Для розподілу досліджуваних в підгрупах різного ступеня проявів ПТСР використовувалися тести Колмогорова-Смирнова і χ^2 , які показали приналежність вибірки до нормального розподілу з високою вірогідністю ($p \leq 0,01$). Це підтвердило правомірність використання даних у виокремлених підгрупах для отримання статистично значущих результатів при подальшому застосуванні методів параметричної статистики. Респонденти ЕГ розділилися по 3-х підгрупах: I – 55 (34,4%) осіб із низьким ступенем проявів ПТСР, II – 69 (43,1%) досліджуваних із вираженим і III – 36 (22,5%) осіб із глобальним ступенем проявів таких розладів.

Загальний аналіз факторної матриці дозволив визначити дескриптори («зовнішні умови», «зовнішні вимоги», «особистісні ресурси», «соціальне функціонування»), які надали можливість виокремити соціально-психологічні чинники розвитку (на особистісному та міжособистісному рівнях) та подолання ПТСР особистості (на макро-, мезо- та мікро рівнях).

Висновки. Визначено системоутворюючі соціально-психологічні чинники ПТСР особистості та розроблена структурна модель їх диференціації.

Соціально-психологічними чинниками розвитку ПТСР на особистісному рівні є: розузгодження в системі ціннісних орієнтацій, виражений внутрішній дискомфорт; негативне самоставлення; висока тривожність, емоційна нестійкість, фрустраційна напруженість; наявність акцентуацій характеру (дистимного, збудливого, циклотимного, тривожного типів); несформованість ефективних механізмів психологічного захисту; дефіцитарність адаптивних копінг-ресурсів; на міжособистісному рівні – низька комунікативна компетентність та соціальне дистанціювання; обмеженість чи відсутність соціальної підтримки та конструктивного досвіду соціальної взаємодії; зниження гнучкості та мобільності соціальної поведінки.

Соціально-психологічними чинниками подолання ПТСР особистості в умовах сучасного соціуму на макро рівні є: соціальна підтримка та захист молоді на державному рівні; доступність та своєчасність психопрофілактичних і реабілітаційних програм, моніторинг їх впровадження; задовільний соціально-економічний статус особистості; на мезо рівні – урахування етнокультурних особливостей, релігійності, ставлення та змісту сформованих суспільних стереотипів щодо екстремальних подій та катастроф; наявність інструментальної, психологічної підтримки; ефективна соціальна інтеграція; на мікро рівні – високі соціальна та комунікативна компетентність; застосування адаптивних варіантів поведінкового копіngu й механізмів психологічного захисту; фрустраційна толерантність; сприятливий соціальний статус.

Список використаної літератури

4. Cesario S.K., McFarlane J., Nava A., Gilroy H., Maddoux J. (2014). Linking cancer and intimate partner violence. *Clin J Oncol Nurs*. № 18(1). P. 65 – 73.
5. Costa S.V., Ceolim M.F., Neri A.L. (2011). Sleep problems and social support: Frailty in a Brazilian Elderly Multicenter Study. *Rev Lat Am Enfermagem*. № 19(4). P. 920 – 927.
6. d'Orsi E., Xavier A.J., Ramos L.R. (2011). Work, social support and leisure protect the elderly from functional loss: EPIDOSO study. *Rev Saude Publica*. № 45(4). P. 685 – 692.
7. Nabirye R.C., Brown K.C., Pryor E.R., Maples E.H. (2011). Occupational stress. *Journal Nurs Manag*. № 19(6). P. 760 – 768.
8. Wodarski J.S., Feit M.D. (2011). Adolescent preventive health and team-games-tournaments: five decades of evidence for an empirically based paradigm. *Soc. Work Public Health*. № 26(5). P. 482 – 512.

Завацький Вадим Юрійович – д.психол.н., доц., професор кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро)

НЕНАСИЛЬНИЦЬКЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК НАУКОВО - ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Психологи виділили способи комунікації, яких не варто дотримуватись в спілкуванні. Наведених перелік допоможе розпізнати спілкування в якому відсутнє або наявне насильство, виявити можливі провокації в діалозі з клієнтом та що ми можемо говорити, що наш співрозмовник не відповідає до нас відкритістю та симпатією [1].

Для насильницького спілкування властиві такі способи взаємодії:

- вимогливість та наказування;
- вказування на те, що і хто повинен;
- порівнювання, критикування, оцінювання і навішування ярликів;
- звинувачення;
- попередження, погроза;
- мораль, нотація, моралізаторство;
- готові рішення, категоричні підказки, поради;
- висміювання, іронія, сарказм;
- допитування, розслідування;
- узагальнення («всі ви...», «ніхто з вас...», «ви завжди...», «ви ніколи...» тощо);
- ігнорування або заперечення почуттів іншого;
- втеча від розмови, мовчання [1].

Таке насильницьке спілкування руйнівне для взаємовідносин та негативно проявляється на психологічному та соматичному здоров'ї.

Коли співрозмовник нав'язує правильну на його думку поведінку чи думку, то це також буде вважатись одним із виявів насильницького спілкування. Тож такі відносини характеризуються підпорядкуванням а придушенням волі. Все це негативно буде впливати на якість спілкування, адже тоді клієнт буде відчувати антипатію до психолога [2].

Оскільки за допомогою комунікації між психологом та клієнтом можна налагодити зв'язок та створити довірливі стосунки, постає потреба у впровадженні ненасильницького спілкування в професійну взаємодію.

Саме концепція ненасильницького спілкування є однією з таких ідей. Цей метод вважається ефективним для вирішення конфліктів на особистісному, професійному та політичному рівнях. Маршалл Розенберг та його послідовники продовжують впровадження та навчання « програм миру» в 70 країнах [58].

В 2014 році в Україні засновано ГО “Український центр

ненасильницького спілкування і примирення “Простір Гідності”, який здійснює роботу в Києві та в різних регіонах України за методиками міжнародної мережі ненасильницького спілкування і відновлення довіри та гідності у суспільстві після дій насильства. Простір Гідності активно пропагує вчення Розенберга про ненасильницьке спілкування.

3 вересня 2015 року вперше в державному освітньому просторі України в Львівському державному університеті внутрішніх справ для слухачів першого курсу магістратури факультету психології викладається (впродовж двох семестрів) дисципліна «Психологія ненасильницького спілкування та фасилітації». В основі цієї дисципліни – метод ненасильницького (емпатійного) спілкування М. Розенберга.

Чим же корисний метод ННС для психологів у роботі з клієнтом?

Метод ненасильницького спілкування М.Розенберга допомагає людям вирішувати конфлікти ситуації, фокусуючись на тому, що вони спостерігають, відчувають, чого потребують і про що прохають. Люди можуть налагодити зв'язок між собою і навчитись цінувати потреби та почуття використовуючи ненасильницьке спілкування. Цей метод створює такі відносини, коли люди відчувають радість від допомоги іншим [2].

Прагматичність методу ненасильницького спілкування полягає в можливості висловити власні почуття, потреби і емпатично почути почуття і потреби іншого.

Метод ненасильницького спілкування спрямований на три аспекти:

- емпатія до самого себе;
- емпатія до іншого;
- справжнє вираження самого себе [5].

У структуру ненасильницького спілкування входять такі його компоненти: спостереження, почуття, потреби, прохання.

Перший компонент ненасильницького спілкування передбачає спостереження без оцінки. Психолог повинен спостерігати і аналізувати те, що він бачить та чує без надання цьому оцінки. «...Змішуючи ці поняття, ми зменшуємо ймовірність того, що від нас почують те, що ми мали намір сказати. Натомість, інші почують критику і будуть захищатись від наших слів» [3].

Користуючись в роботі з клієнтом поєднанням спостереження і оцінювання, психолог спонукає клієнта чинити опір через відчуття, що він піддається критиці. Тому для психолога дуже важливо розрізняти спостереження та оцінювання.

Відповідно, це стає бар'єром у довірчих стосунках між психологом та клієнтом [4].

Другий компонент – це розуміння власного емоційного стану та вміння ідентифікувати свої емоції та емоції клієнта.

Щоб мати можливість висловити будь-які почуття, важливо розвивати словниковий запас. Не менш важливо вміти відрізняти почуття від думок,

почуття і оцінку свого стану, а також почуття та оцінку, яку ми отримуємо з боку інших, так само як і їхні реакції на наші почуття. Коли психолог виробить свій словник почуттів, це допоможе йому в чіткій ідентифікації емоцій, що стане в нагоді в легкому порозумінні з клієнтом.

У концепції ненасильницького спілкування виокремлюють відчуття від слів та тверджень, що описують думки, оцінки та інтерпретації [2].

Коли психолог усвідомить емоції та почуття і зможе їх ідентифікувати, тоді він зможе краще зрозуміти причину їх виникнення і в першу чергу, зрозуміє себе, а потім й іншу людину.

Це допоможе йому дізнатися про свої незадоволені потреби та знайти способи їх задовольнити.

Неприємні емоції часто бувають важкими і їх хочеться позбутись. Науковці дослідили, що тривалі негативні переживання мають руйнівний вплив на благополуччя людини.

Однак автори методу ненасильницького спілкування пропонують використати ці емоції на свою користь. Усвідомивши свій емоційний стан, людина може зрозуміти, що саме їй так важливо в тій чи іншій ситуації.

М. Розенберг вважає, що всі емоції, які переживає людина мають корисне значення, тільки є емоції, що свідчать про те, коли наші потреби задоволені і коли незадоволені. Емоції є дороговказом до наших потреб [4].

Наприклад, такі приємні емоції, як піднесення, радість та натхнення можуть свідчити про те, що потреби людини задоволені. Неприємні емоції сигналізують про зворотнє.

М. Розенберг говорив про те, що висловленні почуття повинні відноситись до слів, які відносяться до конкретних емоцій. Наприклад, якщо ми скажемо «Мені від цього погано», то слово «погано» могло означати «незручно, збентежено, схвильовано». Слова «добре» або «погано» є абстрактними, а відповідно, це не дасть співрозмовнику чіткого розуміння, що ми насправді відчуваємо [3].

Ще однією з складових ННС є висловлення потреб. М. Розенберг зазначав цей компонент як «взяття відповідальності за свої почуття» [3].

М. Розенберг писав, що все, що ми робимо, – ми робимо для задоволення наших потреб. Якщо застосовувати цей принцип до інших, тоді ми побачимо, що у нас відсутні вороги і все те, що інші роблять стосовно нас, – це найкраще, що вони знають, намагаючись задовольнити свої потреби [3].

Психологу варто пам'ятати, що потреби – це та життєва енергія, що стимулює нас виживати, розвиватися і бути здоровими. Ми шукаємо способи задовольнити порушені потреби. В усіх культурах потреби є однаковими, тільки є різні способи їх задоволення.

Як писав А. Маршалл, «потребам і бажанням людини немає числа, психолог М. Аргайл відзначає приблизно те ж саме: «Нам поки що невідомий повний перелік людських потреб» [1].

Ненасильницька поведінка – це мова від серця, коли виражаються наші почуття та потреби, однак критика схиляє співрозмовника вдаватися до захисних реакцій чи «контратаки»

Розуміння взаємозв'язку власних почуттів та потреб створюють вміле побудування ненасильницького спілкування.

Три стадії, які переживає індивід в процесі формування «емоційної відповідальності»: «емоційне рабство» – впевненість в тому, що ми відповідальні за почуття іншої людини; «виклик» – відмова від власної байдужості стосовно інших та «емоційна свобода» – розуміння відповідальності за власні почуття та розуміння, що ми не можемо задовольнити потреби інших жертвуючи собою [5].

Незадоволені потреби можуть впливати на наше враження, що все валиться з рук та немає способу вирішення проблеми. Лише визначивши яка проблема є незадоволеною, емоції вщухають і появляється можливість для міркування як задовольнити ту ж проблему але іншими способами. Така навичка є важливою для визначення потреб клієнта та плануванні роботи з ним.

Щоб з'єднатись з собою, людині необхідне ефективне усвідомлення власних потреб.

Це означає, що вона має цікавитись власними почуттями і потребами і зрозуміти їх (самоемпатія). Самоемпатія (емпатія до себе є потужним ресурсом у роботі з самоосудом, засудженням інших, гнівом, зверненням до себе з проханням (і шанобливим ставленням до власного «ні!»), відточуванням навички відчувати внутрішній спокій тоді, коли потреби не задовольняються.

Попередити «професійне вигорання» можна за допомогою розуміння власного стану, що є дуже важливо у роботі психолога.

Невміння психолога без оцінок, діагнозів та додумувань висловлювати думку спонукає клієнта відчувати критику. Відповідно, тоді клієнт може вдаватись до самозахисту чи контратаки. Психологу варто говорити про свої потреби, не використовуючи інтерпретацію чи діагностику поведінки людей, що його оточують, якщо він хоче отримати відповідь із співпереживанням.

Адже чим міцніше він зможе поєднати свої почуття з потребами, тим легше йому буде відповісти іншим емпатійно.

М. Розенберг рекомендував поєднувати наші почуття з потребами і говорити «Я відчуваю..., тому що я...» [3].

Дуже часто люди вважають, що ненасильницьке спілкування – це практика комунікації з іншими людьми. Ненасильницьке спілкування – це метод, який допомагає розібратися в тому, як ми живемо і що ми думаємо про життя, а не тільки практика комунікації з іншими людьми.

Крім того, ненасильницьке спілкування допомагає з'єднатись з собою, а також змінити своє життя і усвідомити як підтримати особистісні,

міжособистісні та соціальні зміни [2].

Головне завдання з'єднання з собою – це відчувати внутрішню свободу до свого життя і робити правильний вибір. Коли встановлений зв'язок із собою, тоді виникає внутрішня свобода.

Без цього людина, в основному, діє за звичкою, а ці звички не обов'язково відповідають її потребам.

Тому, якщо психолог бажає навчитись емпатійно розуміти клієнта, він повинен навчитись розуміти свої власні потреби. Які потреби він хоче задовольнити, вибираючи нові способи поведінки? Які потреби він намагається задовольнити тими способами, які використовує зараз?

Не існує неважливих потреб. Досягти опору змінам, або нападу самоправства можна якщо ми зосередимось тільки на тих змінах, яких хочемо досягти, тоді ми почнемо робити все можливе, щоб досягти цих змін і таким чином, пересилуватимемо себе.

Спроби змін і опір цим змінам можуть призвести до самоосуду, подразнення, глибокої фрустрації, зневіри і навіть депресії. Процес створення внутрішньої впевненості в тому, що людина буде уважно ставитися до всіх своїх потреб, сприяє глибокому прийняттю себе і внутрішньому спокою, що, в свою чергу, сприяє внутрішньому зростанню [6].

Вільні від вимог прохання також відносяться до ненасильницької комунікації окрім перерахованих компонентів.

Чому інколи клієнти негативно реагують на прохання психолога? Чому деякі прохання насправді ними не є? Або ще гірше – клієнт погодився, але не зробив, а згодом взагалі заперечив, що ви про щось просили його? А, можливо, ви якраз і були тим, кого стосувалось це прохання? І тепер з'ясовується, що на вас гніваються через те, що ви чогось не зробили (можливо ви хотіли це зробити), бо не пригадуєте, щоб вас просили про це і ви впевнені, що нічого не обіцяли [4].

Уміння проаналізувати свої висловлювання і чітко формулювання прохання (і, що важливо, усвідомлення, що в даній ситуації прохання не схоже на вимогу) є запорукою того, що клієнт почує психолога. Або він зрозумів, що його не почули, і тоді не очікував би виконання прохання. І навпаки, якщо психолог звинувачує клієнта і звалює провину на нього через безвідповідальність, то це лише перешкоджає налагодженню зв'язку.

Подібні сценарії в роботі психолога трапляються доволі часто.

Є ймовірність того, що це через стратегію, яка в нас вже давно укорінилась – говорити людям те, що їм потрібно та невміння вільно говорити про власні проблеми в нашій культурі [3].

Саме тому важливим вмінням для психолога є вміння вбачати різницю між проханням та вимогою, адже висловивши вимогу замість прохання, у відповідь психолог може почути заперечення від клієнта і це може спровокувати його до засудження або покарання.

Ми погоджуємось з М.Розенбергом, що одним із способів перевірити, вимога це чи прохання, є запитання до себе: «Я дійсно вважаю, що на моє питання є тільки одна відповідь, і лише та, яку я хочу почути?». Важко помітити, що ми звертаємося до інших з вимогами, а не проханнями.

Проте в разі, коли вашою основною / єдиною реакцією на відмову є уникнення, до того ж, якщо ви при цьому ще й дещо дратуєтесь від цього, ви і ваш клієнт зазнаєте багато розчарувань та втратите безліч можливостей [3].

Отже, що ж робити, якщо психолог чесно зізнався собі в своїй схильності вимагати від клієнтів, а не застосовувати прохання?

М. Розенберг говорив про те, що потрібно заглянути всередину себе і усвідомити, що в даний момент для вас єдиним варіантом відповіді є «так», і ви не готові шукати інші рішення. До того ж, якщо з вами не погодяться, то ви будете незадоволені [4]. Це означає, що психологу потрібно виконати невелику (або велику) внутрішню роботу над собою до того, як висловити своє прохання клієнту, особливо, якщо він гнівається.

У концепції ненасильницького спілкування гнів розглядається як стан, коли людина:

- дуже прагне чогось і не отримує цього;
- каже собі, що хтось їй повинен це дати;
- готова говорити або діяти таким чином, що точно не отримає того, що їй потрібно. Навіть якщо їй хтось дасть те, чого вона потребує, то всім це «Дорого обійдеться» – вона буде гніватися, а інша людина буде відчувати страх, провину чи сором [3].

М. Розенберг писав, що гнів та критиками є трагічним вираженням потреби, яка не задовольнялась. Самовбивчість чи трагічність полягає в тому, що від потреба ще більше віддаляється від задоволення.

Послідовник М. Розенберга, І. Каусхат, сертифікований тренер з ненасильницького спілкування зазначав, що прислухавшись до гніву та критики, ми дізнаємось незадоволену потребу. Ми будемо цінувати їх, бо через них ми налагоджуємо зв'язок з «критиком» – незважаючи, чи цей критик ми самі, чи інша людина.

Вони зазначають, що коли людина чогось вимагає, то це означає, що вона до чогось дуже прив'язана, що є щось, чого вона так бажає, що не може вести діалог і / або що в її свідомості вже є якась думка про людину, у якої вона хоче щось попросити [3].

В такому випадку майстри ненасильницького спілкування рекомендують взяти перерву. Відведений час можна використати для роздумування про те, які є потреби і що саме можна зробити, якщо прохання залишиться не задоволеним.

Ненасильницьке спілкування залежить від умілого внутрішнього діалогу та вміння емпатично слухати, не засуджуючи.

М. Розенберг зазначає, що лише відкрита думками і серцем людина

може почути іншу сторону. Це означає, що вона отримала достатньо емпатії, скільки було необхідно, щоб висловити біль. За таких умов можна налагодити емоційний зв'язок [4].

Висновки. Отже, висловлені чіткі і лаконічні прохання психолога зможуть забезпечити розуміння клієнтом, який відгук та результат він повинен отримати. Адже згідно з концепцією ненасильницького спілкування, якщо люди чинять зі страху, сорому чи провини те, чого ми бажаємо, то у висновку це не принесе позитивного результату і проблема не буде вирішеною.

Таким чином, у своїй професійній роботі з клієнтом психолог може використати базову основу ненасильницького спілкування, яку чітко сформулював і запропонував алгоритм її побудови М. Розенберг. Ця чітка послідовність операцій і якщо неухильно її дотримуватись, це допоможе формуванню вміння виражати себе й емпатично розуміти клієнта, будувати з ним діалог.

Список використаної літератури

9. Журавльова Л.П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
10. Практикум із психології ненасильницького спілкування та фасилітації: навч. посібник / автори-упорядники В. Карпенко, Н. Карпенко. Львів: ЛьвДУВС. 2019. 108 с.
11. Розенберг Б. М. Ненасильницьке спілкування: мова життя / М.Б. Розенберг; пер. з англ. О.І. Олійник. Харків: «Ранок», 2020. 256 с.
12. Розенберг М. Говорить мирно в мире, полном конфликтов: То, что вы скажете, изменит ваш мир / Пер. с англ. Киев: «София», 2021. 192 с.
13. Базові навички фасилітації діалогу: https://issuu.com/ipcg/docs/fas_dial__1_/2
14. Інструменти діалогу у виробленні ефективних рішень на рівні громад: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/9/452800.pdf>

Заверуха Ольга — к.психол.н., докторант Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Львів).

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ЗАЙВОЇ ВАГИ

Постановка проблеми. Розлади харчової поведінки, подібно до більшості інших психічних розладів, визначаються багатьма чинниками. До біологічних чинників ризику відносяться особливості біохімічних процесів в організмі. Крім біологічних виділяються соціокультурні чинники. Одним з важливих чинників у зростанні кількості випадків порушення харчової поведінки є уявлення суспільства про ідеали тіла, що тиражуються в масовій культурі. Однак все ж вирішальними факторами, що впливають на формування харчової поведінки, є психологічні фактори. В цій статті ми розглянемо роль перфекціонізму як основного психологічного чинника, який може спричинити розлади харчової поведінки.

Викладення основного матеріалу. Стрімкий розвиток сучасного життя потребує від нас максимальної витрати енергії та особистісних ресурсів. При цьому стреси та депресії стають постійними супутниками особистості, які беззупинно руйнують її, особливо тоді, коли вона не знає способів їх подолання. За таких умов їжа перестає виконувати свої первинні функції і, перетворюючись на предмети фетишу, заповнює життя людей, які за допомогою раціону харчування на підсвідомому рівні намагаються розв'язати свої психологічні проблеми.

Процес харчування – це не лише задоволення своїх фізіологічних потреб (голод), але й особистісних. Під особистісними потребами більшість людей розуміють: соціальне схвалення (батьків, близьких оточуючих), вживання «модної» їжі, переїдання, відмову від їжі та інше. Спираючись на висновки гастропсихологів, для науки важливим є дослідження зв'язку характеру людини з її смаковими уподобаннями. Смакові уподобання допомагають визначити вплив раціону харчування на поведінку, емоційно-вольову та діяльнісну сфери особистості. Великий вплив на ставлення до їжі мають шаблони масової свідомості, оскільки у нашому суспільстві культ їжі набуває всезагального характеру. Люди вживають їжу та не відчують задоволення від неї і, потрапляючи в наш організм, вона не приносить нам жодної користі. Часто буває так, що людина не має можливості «відпрацювати» свої емоції іншим способом, окрім як їх «заїсти». Отже, харчові адикції є способом уникнення суб'єктивної реальності.

Однією з гіпотез поширення розладів прийому їжі є величезний вплив суспільства на норми і цінності індивіда. Останні десятиліття наше суспільство віддає перевагу худорлявості. У свідомості людей міцно закріплений стереотип про те, що бути худим - значить бути успішним, здоровим, привабливим, дисциплінованим та інше. Повнота асоціюється з

непривабливостю, лінню, некомпетентністю.

Існує думка, що збільшення кількості харчових розладів за останні 40-50 років пов'язано з усе більшим поширенням у суспільстві ідеалу худорлявості. Ця думка ґрунтується на зайвої стурбованості пацієнтів з нервовою булімією і нервовою анорексією своєю вагою і тілом. Психологи відзначають, що найбільш схильні до зайвої ваги жінки з низьким рівнем самооцінки. Вони імпульсивні і часто скаржаться на відсутність контролю над своїм життям.

З «соціальної» гіпотези випливає припущення, що саме через прийнятих у суспільстві ролей і стереотипів, розладами прийому їжі страждають в основному жінки, тоді як чоловіки схильні до трудоголізму. Пріоритети в суспільстві такі, що жінка повинна бути приваблива зовні для успішної взаємодії з чоловічою статтю, тоді як чоловік повинен бути насамперед реалізований соціально, в суспільстві і на роботі. За даними західних психіатрів розладами харчової поведінки страждає 4% жінок у віці від 14 до 20 років. У чоловіків такі розлади зустрічаються значно рідше.

Наявні гендерні стереотипи по відношенню до зовнішнього вигляду людини призводять до різноманітних практик дискримінації, так само важливо, що гендер людини не існує окремо від інших характеристик індивіда, таких як вік, соціальний статус та ін. На кожному етапі онтогенетичного розвитку людини гендерні стереотипи, їх прояв та вплив на життєдіяльність індивіда, має свої особливості.

Аналізуючи негативну роль гендерних стереотипів в розвитку особистості дослідники Зінченко Т.П. відзначає, що: існуючі стереотипи образів чоловіка і жінки діють як збільшувальне скло: відмінності між чоловіками і жінками підкреслюються в набагато більшому ступені, ніж вони є в дійсності; існує різна інтерпретація й оцінка тієї самої події залежно від того, до якої статі належить учасник цієї події; під впливом гендерних стереотипів гальмується розвиток тих якостей особистості, що не відповідають даним стереотипам, а отже чоловіків змушують бути маскуліnnими, а жінок фемінними, навіть тоді, коли це не відповідає їх прагненням та бажанням; гендерні стереотипи ускладнюють професійну самореалізацію жінок та можливості реалізувати себе в сім'ї для чоловіків.

Висновки. Отже, зайва вага виникає в результаті впливу безлічі різноманітних психологічних факторів, серед яких найчастіше зустрічаються такі: фрустрація при втраті об'єкта любові; загальна пригніченість, гнів, страх перед самотністю і почуття порожнечі можуть стати приводом до імпульсивної переїдання; ситуації, що вимагають особливих зусиль і підвищеної напруги (наприклад, підготовка до іспитів, професійні перевантаження). Першопричинами є низька самооцінка, невеликий рівень самоконтролю та чутливість до стереотипів.

Список використаної літератури

1. Зінченко Т.П. Соціально-психологічні механізми формування стереотипів зовнішності чоловіків та жінок. Проблеми сучасно психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України та ДВНЗ «Запорізький національний університет» / За ред. С.Д. Максименка та ін. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. № 2(8). С. 86-91
- Каплан Г. Клиническая психиатрия / Г. Каплан, Дж. Сэдок. - М., «Медицина», 1994. - Т.1. - 672 с.
2. Сафонова Е.С. Взаимосвязь пищевого поведения и образа тела у девушек в юношеском возрасте // Студенческий: электрон. научн. журн. 2020. № 35(121). URL: <https://sibac.info/journal/student/121/190732>
3. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: [Навч. посібник]. К.: Академвидав, 2016. 248 с.

Капталан Наталія Михайлівна – здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

Науковий керівник: **Кононенко О. І.** – д. психол.н., проф., професорка кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Питання, що пов'язані з інтеграцією, сьогодні є дуже актуальними для наукового дискурсу. Стратегічна орієнтація внутрішньої та зовнішньої політики України на європейську інтеграцію дає можливість вказати чіткі довгострокові цілі, що визначають перспективи розвитку країни. Складні та комплексні завдання глобальної та європейської інтеграції української держави важко вирішити без відповідних суспільних трансформацій, які стануть гарантією динамічного розвитку суспільства. Але при цьому необхідно забезпечити його цілісність, збереження ідентичності, відтворення та розвиток культури, відновлення та піднесення ціннісних орієнтацій, визначення конкретних ідеологічних настанов, істотну зміну політичної моделі управління державою та керування суспільними процесами. Цей шлях є безальтернативним, позаяк реальність вказує на те, що сьогодні Україна неповною мірою використовує свій геополітичний та економічний потенціал задля забезпечення гідного місця в системі міжнародних відносин [1].

Викладення основного матеріалу. Інтеграційні процеси повинні характеризуватися двома головними рисами: стабільністю і передбачуваністю зовнішньої і внутрішньої політики, яка має виходити виключно з національних інтересів.

Актуальність дослідних знань про державне управління наукове співтовариство визнає беззаперечно. В розробках з цієї проблематики мають теоретичну і практичну потребу державні інстанції, органи влади та управління, регіональні і самоврядні установи. Тому культурологія, політологія, соціологія і філософія пов'язують дієвість форм держави з ефективністю різновидів державного управління [1].

Владне керівництво та наука про державне управління міцно стикаються на політичних засадах, якщо мовиться про компромісне єднання інтересів та потреб держави з громадянськими цінностями суспільства. За таких обставин світоглядні раритети держави і громадянського суспільства збігаються чи розходяться. Внаслідок такого стану речей як об'єкт дослідження виокремлюється державне управління. У якості предмета аналізу беруться процеси, стани та явища, світоглядний порядок у мотиваційній поведінці владних, виконавчих і самоврядних органів. Водночас опозиційні до влади підходи досить успішно висувують альтернативні проекти, через що з'являються два напрями і течії в наукових дослідженнях про державне управління: провладний та просуспільний.

Соціальна культурологія, моралістична політологія чи управлінська

філософія наголошують, що про наявність дійової та ефективної науки в структурі державного управління достовірно можна стверджувати тоді, коли вона має розгалужену мережу відповідних інтелектуальних ресурсів. Вузловими осередками такого роду співзалежних асоціацій, корпорацій, об'єднань чи організацій за колективними або приватними інтересами можна визнати наукові школи [2].

Експериментальна, прикладна і теоретична наука змушена балансувати між інтересами, потребами та цінностями держави і громадянського суспільства. Корпус управлінців репрезентує представників інтелектуальної власності, за допомогою котрого державний чи приватний сектори накопичують доходи, збільшують прибутки, залучають інвестиції, створюють монополії на товарних ринках. В сучасних ринкових відносинах основними регуляторами виробництва, обміну та розподілу матеріальних благ виступає економічний принцип товарного попиту і масового споживання. Тому аналітики та науковці починають сумніватися в необхідності державного керівництва та соціального регулювання. Ця проблема є актуальною для теорії економіки, культурології управління та соціальної політології. Тому слід констатувати, що державне управління керує не лише економічними процесами та явищами, але й регулює владні повноваження і функції, а також упорядковує міжнародні відносини, які здійснюють визначальний вплив на політику господарювання, інвестиційний клімат або фінансову сферу.

Висновки. В умовах глобалізації соціально-економічних процесів і переходу в майбутньому до інформаційного суспільства режим управління набуває особливої значущості для досягнення стійкого розвитку і подолання катастрофи. Проблеми стійкого соціально-економічного розвитку пов'язані з управлінням станом трьох взаємопов'язаних систем – людини, біосфери і соціально-економічної системи. Ключовим компонентом їхнього функціонування і розвитку є людський фактор, який виступає в якості провідного суб'єкта і об'єкта змін, що відбуваються в суспільстві.

Таким чином, основою ефективного управління соціально-економічними і соціально-культурними процесами в умовах ринку повинна бути оптимізація як процес вибору найкращого варіанту із можливих, що розвивається в певних кордонах.

Список використаної літератури

1. Волинська Л. В. Загальна психологія: [Підручник] / Л. В. Волинська, З. В. Огороднійчук, О. В. Скрипченко. – К : Либідь, 2005. – 464 с.
2. Герасіна Л. М. Конфліктологія: [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Л. М. Герасіна, Н. П. Осіпова, М. І. Панов,. – Харків : Право, 2002. – 256 с.

3. Карбовніч О. Л. Варіанти аутоагресивної поведінки у хворих з посттравматичними стресовими розладами / О. Л. Карбовніч // Укр. вісн. психоневрології. – 2002. – Т. 10, № 2 (31). – С. 113–115.
4. Лосієвська О. Г. Криза підліткового віку як чинник поведінки з відхиленнями. // Теоретичні і прикладні проблеми психології. - Луганськ: Ювілейний збірник наукових праць СНУ ім. В. Даля, 2005.- №1(9). - С.112 -118.
5. Гріфін Р. Основи менеджменту: [підручник] / Р. Гріфін, В. Яцура; наук.ред. В. Яцура, Д. Олесневич. – Львів: БаК. – 2001. – 624 с.
6. Державне управління і менеджмент: Навчальний посібник у таблицях та схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. — Х.: ХарПІ УАДУ, 2002. — 492 с.

Каширіна Євгенія Володимирівна – к.психол.н., доц., доцент кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

HARMONY OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF ELDERLY MEN AND WOMEN

Formulation of the problem. The system of social relations, which includes each person from birth to the end of life, forms his subjective attitude to different aspects of reality. The nature of an individual's relationship with the world is determined by his/her individual experience. Relationships are important in the full and harmonious development of an individual at any age. Interpersonal relationships are the special type of social relationships. They are especially important at those age stages when such relationships and the process of their implementation become the leading activity. This is especially true of old age, elderly people. Therefore, the purpose of our research was to identify the features of harmony of interpersonal relationships of elderlies, namely – men and women of this age.

Presentation of the main material. Interpersonal relationships are formed in the process of direct, interpersonal communication. Such communication is a unique integrative psychological phenomenon, which is considered as the highest level of human communication. The communication is emotional and personality-oriented, is dialogical. It is a dough associated with other forms of communication.

Interpersonal relationships are more difficult to observe, they are unique and dynamic. Their content often includes interests, inclinations, needs of people. They often develop on the basis of common interests. The leading component of such relationships is emotional, which ensures the maintenance of communication between people, even in the absence of direct contact between them.

Interpersonal relationships are divided into harmonious and disharmonious. Harmonious interpersonal relationships mean a person's agreement with himself/herself, positive attitude towards oneself. They are stable, provide long-term preservation of interaction, cause positive feelings, comfort and satisfaction of people. Older people who have harmonious interpersonal relationships and are satisfied with them feel happier (Lee, 2020). They also have a higher level of psychological well-being (Kovalenko, & Spivak, 2018). Disharmonious interpersonal relationships are manifested in the lack of unity between partners; in the weakening of positive emotional ties between them, in the predominance of negative feelings.

To diagnose the features of disharmony (or harmony) of interpersonal relationships of the elderly of different sexes the method of subjective assessment of interpersonal relationships (S. V. Duhnovski) was used (Коваленко, 2015). The study involved 355 people aged 57 to 76 years. The average age of the participants was 66.15 years. 125 persons (35.21%) among

them are men, 230 persons (64.79%) are women.

The results of the research are shown in table 1.

Table 1

Levels of disharmony / harmony of interpersonal relationships in elderly (in %)

Levels Indicators	Men (n=125)			Women (n=230)		
	high	ave- rage	low	high	ave- rage	low
Tension	16.80	69.60	13.60	13.48	63.04	23.48
Alienation	17.60	66.40	16.00	19.13	57.39	23.48
Conflict	16.00	68.00	16.00	14.78	66.09	19.13
Aggression	18.40	69.60	12.00	13.48	66.09	20.43
Final score	22.43	61.64	15.93	21.67	56.63	21.70

The analysis of the data allowed to state that the majority of elderly people have average levels according to the mentioned indicators. This indicates that relationships of elder men and women (61.54% and 56.63%) is quite harmonious and stable, which provides long-term preservation of interaction with others and causes positive feelings, emotional comfort in partners. Elderly people take into account each other's individual characteristics. Their relationship is open, natural; have a moderate tension required to maintain their intensity (men – 69.60%, women – 63.04%). Elderlies feel emotional well-being, comfort in relationships. They are satisfied with the way their interaction with others is realized; among others, they feel themselves good, seek to establish a close and trusting relationship with them (men – 66.40%, women – 57.39%), they feel that others try to understand them. Having sympathy and inclination for another person, the elderlies take into account his or her prejudices and weaknesses (the more inclined to others an elderly person feels, the more indulgent he is, seeks to agree in the process of joint activities). They rarely feel lonely and isolated from others. Elderly people are characterized by either the absence of significant contradictions with others, or such contradictions are constructively resolved (men – 68.00%, women – 66.09%). They are focused on a joint search for a solution that would satisfy the interests of partners. There is a desire to take a position "on an equal footing" (men – 69.60%, women – 66.09%) in their relationships. Such people are tactful and friendly, sincere in relationships; are able to cooperate. Anger, hostility and envy, negative criticism and irritation towards others in the elderly are almost non-existent (Коваленко, 2015).

At the same time, there are enough elderly people who have high levels of disharmony. That is, their relationship is destructive (men – 22.43%, women – 21.67%). Such people are dominated by negative emotions, they do not accept

others, do not agree with them. Their relationship is quite restless, tense (men – 16.80%, women – 13.48%); they focus only on themselves, tend to separate from others (men – 17.60%, women – 19.13%), constantly argue with them (men – 16.00%, women – 14.78%), dominate them and exploit them (men – 18.40%, women – 13.48%).

However, among the elderly there are those who have low levels of disharmony. These people have too strong feelings of rapprochement (men – 15.93%, women – 21.70%), and this also indicates a disharmony in their relationships. Such people may not think about how their relationship develops (men – 13.60%, women – 23.48%) and may not notice the real attitude towards themselves from others. Striving to avoid loneliness, they tend to show dependence and conformity (men – 16.00%, women – 23.48%); they are indecisive, compromise, avoid conflicts (men – 16.00%, women – 19.13%). Their behavior shows altruism, hypersociality and the desire to hide possible aggressive intentions (men – 12.00%, women – 20.43%).

Conclusions. Most of elderly men and women have quite stable and harmonious relationships. It has an average intensity needed to maintain their intensity. Such people are tactful, friendly, sincere, feel good among others, tend to cooperate and establish close relationships with them. Conflicts that may arise between them are resolved quickly. Relationship disorders in old age are largely due to a person's lifestyle, his/her negative attitude towards him/her, lack of desire to establish relationships with others.

The ability to communicate with others, as well as a low level of loneliness most determine the harmonization of relationships of the elderly.

List of literature references

1. Коваленко О. Г. (2015). Міжособистісне спілкування осіб похилого віку: психологічні аспекти. К.: Інститут обдарованої дитини.
2. Kovalenko, O., & Spivak, L. (2018). Psychological Well-Being of Elderly People: The Social Factors. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 8(1), pp. 163-176. DOI: 10.21277/sw.v1i8.323
3. Lee, M. R. (2020). The relationship between interpersonal relationships and subjective experience of happiness among active elderly in Korea. *Asia-pacific Journal of Convergent Research Interchange*, 6 (11), 131–147.
<https://doi.org/10.47116/apjcri.2020.11.12>

Kovalenko Olena – doctor of psychology, professor, adjunct of the Institute of Social Affairs and Public Health Pedagogical University of Krakow (Poland, Krakow).

ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ ТА УПРАВЛІННІ

Постановка проблеми. Гендерна рівність та участь у суспільному житті є засадничими складовими сучасного демократичного управління. Відповідно до міжнародних стандартів, чоловіки і жінки мають рівні права на повноцінну участь у всіх аспектах політичного процесу та управління. Однак, на практиці, жінкам набагато важче повною мірою скористатися цими правами.

Викладення основного матеріалу. Протягом останніх десятиліть в українському суспільстві відбуваються суттєві зміни в осмисленні та легітимації гендерних відносин, постійно робляться кроки по запровадженню інституційного механізму забезпечення гендерної рівності. Успішне впровадження і регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і різних його інституціях зокрема. Це, насамперед, недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (у першу чергу, у сфері політики та загалом на ринку праці), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, унеможливлення проявів гендерного насильства тощо [1]. Україна ратифікувала основні міжнародні документи стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок: Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі розвитку тисячоліття ООН, визначивши для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики. Демократичне суспільство повинно надавати жінкам і чоловікам рівні можливості брати участь в усіх сферах життя, у тому числі, і в доступі до владних повноважень. На національному рівні принцип рівності прав жінок та чоловіків закріплено в Конституції України. Стаття 24 Конституції гарантує рівність прав і свобод усім громадянам та забороняє обмеження за ознакою статі. Ст.24 Конституції України також зазначає: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадськополітичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї» [6]. Особливість національного законодавства полягає у наявності великої кількості підзаконних та нормативних актів.

Однак, питання диспропорції у представництві жінок в політиці та на керівних посадах залишається актуальним. Це підтверджується як фактичними кількісними показниками участі жінок в політиці, так і опитуваннями, дослідженнями цього явища. Зокрема, Національне опитування з питань рівності між чоловіками та жінками в Україні демонструє, що 65% проти 23% опитаних погоджуються, що чоловіків

частіше призначають на урядові посади ніж жінок. Дві третини (66%) громадян бачать, що наразі в політичному житті домінують чоловіки.

Причини цього явища комплексні і полягають як у наявності стійких стереотипів щодо ролі жінок, так і в існуючих бар'єрах доступу жінок до керівних посад та участі у політиці. Зокрема, 51 % громадян вважають, що виконання сімейних обов'язків не дає жінкам достатньо часу обіймати посади в Уряді. Дослідження громадської думки підтверджує очікування щодо пріоритетності сімейних зобов'язань у житті жінок. Майже 70% чоловіків вважають, що найважливіша роль жінки в суспільстві – піклуватися про власний дім та родину. Розподіл сімейних ролей досі зберігає традиційні ознаки, внаслідок чого середні часові витрати жінок на хатню роботу удвічі перевищують часові витрати чоловіків (відповідно 29 проти 15 год. на тиждень). При цьому абсолютна більшість чоловіків (майже 90%) задоволені розподілом обов'язків у власних сім'ях, а більше половини з них (62%) вважають, що партнерки також не заперечують проти визначеного поділу праці. У кінцевому підсумку, ці суспільні очікування щодо соціальних ролей і функцій жінок і чоловіків зумовлюють нерівне ставлення та не можуть не впливати на вибір жінками пріоритетів у житті [6].

Поточна ситуація та дослідження демонструють, що чим більшими є ресурси чи вплив (політичний), тим меншими є там представництво жінок та їх доступ до них. У 2014 р. лише 12% жінок у Верховній Раді представляли 55% жінок-виборців. Ситуація була дещо краща на місцевому рівні: жінки-депутатки обласних рад становили 12%, районних рад – 23%, міських рад – 28%, сільських рад – 51 % і 46 % – у сільських та селищних радах. Традиційно жінкам в Уряді відводиться соціально-культурна сфера. На жаль, у державних органах влади, так само як і в інших сферах, спостерігається вертикальна сегрегація. Наприклад, якщо серед заступників міністрів жінок нараховувалось 22%, а чоловіків – 78%, то серед директорів департаментів міністерств кількість жінок вже становила – більше 35 %, чоловіків – більше 60 % у 2015 р [5].

Як ми бачимо, чим нижчий рівень влади, тим більші шанси для жінок бути обраними, зокрема, серед членів сільських та селищних рад. Це є яскравою ілюстрацією вертикальної гендерної сегрегації у політиці. Співвідношення чоловіків і жінок серед членів парламенту і членів місцевих рад протягом 2000-2012 років демонструвало незначні коливання до парламентських виборів 2019 року, коли до Верховної Ради України було обрано 20.8% депутаток.

Висновки. Таким чином, доводиться визнати, що в Україні нерівність за ознакою статі – це факт сьогодення. Будь-яка гендерна нерівність породжується, насамперед, на рівні упереджень, і виникає через дефіцит або недостатній розвиток особистої культури, освіти та етичного ставлення до людей взагалі. Але на рівні соціальних структур дискримінація є

результатом недоробки правових норм і механізмів захисту. І якщо на рівні законодавства можна досить швидко впровадити стандарти рівності, то на рівні індивідуального і групового сприйняття потрібно застосувати інструменти для змін світогляду в царині гендерної рівності.

Іншою проблемою є нестача професійних навичок та високі соціальні бар'єри. Через суспільні стереотипи та невпевненість у власних силах жінки дуже часто не можуть повністю реалізувати свій потенціал та можливості.

Насправді, жінки формують колосальний потенціал, який можна використати у багатьох сферах життєдіяльності. Збільшення повноважень жінки спричинить розвиток економіки, демократії та суспільства загалом. Щоб досягти успіху у цьому питанні, влада має вжити певну низку заходів, таких як: збільшення ролі жінки в політичному, економічному та соціальному житті суспільства; зрівноваження оплати праці жінок та чоловіків; збільшення кількості шляхів для самореалізації жінки; підвищення престижності робочих місць жінок. За допомогою цих заходів ми зможемо покращити гендерну ситуацію.

Список використаної літератури

1. Державна політика: аналіз та впровадження в Україні: Конспект лекцій до навчального модуля/Уклад. Ребкало В., Тертичка В.-К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 78 с.
2. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Я. Свєрдлюк та С. Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України», Київ – НаУКМА – 7 жовтня 2005 року. – К.: Атіка, 2006. – С. 19-20.
3. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Кулачек О., Супруненко А. Гендерний аналіз політики//Проблемні питання аналізу державної політики/Укладач В.Романов. – Донецьк: Центр економічної освіти, 2002. – С.45-53.
5. Місце жінки в політиці: що змінилося? // Громадянський простір 30 липня 2020 - Режим доступу: // <https://www.prostir.ua/?focus=mistse-zhinky-v-politytsi-scho-zmynilosya>
6. Проект «Жінки у політиці» // <http://vybory2012.wcu-network.org.ua>

Ковальова Олена Олександрівна – начальник відділу психологічного забезпечення управління кадрового забезпечення ГУНП в Луганській області (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Постановка проблеми. Гендером вважається соціальна конструкція, котра застосовується для позначення статево-рольових особливостей поведінки і конструювання соціальних стратегій [5]. Іншими словами, поняття «гендерний» не означає приналежності до чоловічої чи жіночої статі, а відображає ті ознаки, які соціум приписує чоловікам і жінкам. Тому існують суттєві відмінності у сприйнятті гендеру в різних культурах і навіть професіях. Так, раніше служба в збройних силах чи правоохоронних органах не вважалася прерогативою жінок, називалася «не жіночою справою». Однак зараз ці межі все більше розмиваються, як з огляду на андрогінізацію суспільства, так і в зв'язку з війною на Сході, в яку включаються і жінки.

Викладення основного матеріалу. Українські науковці Т.В. Говорун та О.М. Кікінежді розуміють під «гендером» набуту внаслідок соціалізації соціально-психологічну характеристику, що формує такий образ чоловіка чи жінки, який значною мірою зумовлений культурою, оточуючим середовищем і вихованням [1]. Поняття «гендеру» інтегрує в себе питання соціального статусу, самопочуття, самоактуалізації чоловіків та жінок у соціумі, соціально-психологічних відмінностей між статями, також їх взаємодії в усіх сферах життя людини. Гендерні ролі формуються на основі гендерної ідентичності особистості, які, в ідеалі, повинні гармонійно узгоджуватися між собою. При цьому гендерні ролі являють собою сукупність соціальних норм і стандартів поведінки, які притаманні представникам певної статі.

Вчені дотримуються думки, що формування ідентичності (в тому числі гендерної) стає можливим завдяки програванню ролей, які не суперечать власній самості [2]. Такі ролі інтегруються в структуру Я і стають його невід'ємною частиною. З огляду на це, процес навчання майбутніх працівників Національної поліції також можна сприймати як процес ознайомлення з новими соціальними ролями, їх апробації та інтеграції в структуру Я. З такої точки зору мірилом його успішності буде конгруентність ролі до ідентичності, високий моральний рівень засвоєваних ролей, а також розвинений емоційний інтелект. Останній може бути не тільки однією з важливих ознак професій типу «людина-людина», до яких належить і професія поліцейського, але й невід'ємним атрибутом узгодження ідентичності та ролі. Адже завдяки ЕІ особистість може співвідносити «Я для себе» та «Я для інших», соціальну активність із її внутрішнім аксіологічним змістом. Така точка зору корелює з поглядами

Є.В. Карпенка на зміст і функції ЕІ в процесі життєздійснення особистості [2]. Відтак при дослідженні ЕІ майбутніх полісменів обов'язково слід враховувати не тільки статевий, але й гендерний аспекти, а також відповідність гендерних і професійних ролей та ідентичностей.

На разі, як у законодавчому полі, так і в масовій свідомості досі існує проблема гендерної нерівності та гендерних стереотипів, яка особливо яскраво проявляється під час вибору професій. При цьому під соціальним стереотипом розуміють стандартизоване, схематизоване і спрощене уявлення про певний об'єкт чи явище, яке є досить стійким та емоційно забарвленим. У ньому відображається традиційне ставлення людини до предметів і явищ навколишньої дійсності, що сформоване внаслідок впливу як персонального досвіду так і соціальних обставин. Тому термін «стереотип» є синонімом помилкових, упереджених і неточних уявлень. У широкому контексті він трактується як традиційний, спрощений і звичний спосіб сприйняття, мислення й поведінки, що допомагає особі швидше орієнтуватися у нових для себе умовах, а також категоризувати сприйняте. Однак стереотипізація часто не дозволяє вникнути у феноменологічно неповторний зміст речей, розібратися у відмінностях, що призводить до ригідності та ворожості до інших поглядів чи чогось нового.

Своєю чергою гендерні стереотипи постають механізмами трансляції гендерних ролей, що передаються з покоління в покоління і мають виражені соціокультурні відмінності. Вони являють собою установки особистості, які вказують на відповідне уявленням соціуму місце, роль і обов'язок чоловіків і жінок у різних сферах їх життя. Гендерні стереотипи відображені у стандартизованих моделях поведінки представників обох статей, які прийнято вважати «чоловічими» або «жіночими». Відтак існують «чоловічі»(маскулінні) і «жіночі» (фемінінні) риси характеру, поведінкові моделі та, зрештою, професії. Однак як не існує суто маскулінних чи фемінінних особистостей, так і не повинно існувати виключно чоловічих чи жіночих професій. Тому збалансованість у кількісній комплектації органів правопорядку за критерієм статті може сприяти підвищенню ефективності їх роботи.

Згідно даних сучасних досліджень однозначний акцент на маскулінності або/ і фемінінності (як нормативних уявлень про психосоматичні й поведінкові властивості, притаманні чоловікам і жінкам) у поведінкових моделях негативно впливає на інтелектуальний та емоційний розвиток представників обох статей. Як чоловіки, так і жінки однаково здатність бути як люблячими, ніжними, відданими, так і честолюбними, рішучими і самостійними. Таке стирання культурно зумовлених гендерних границь, поєднання маскулінності й фемінінності в одній особі притаманне андрогінності. «Андрогінна особистість вибирає в себе все найкраще з обох статей, має багатий набір статево-рольової поведінки й гнучко використовує його, залежно від соціальних ситуацій,

що динамічно змінюються» [3]. Таким чином андрогінність є ознакою стирання меж між «жіночим» і «чоловічим» і сприяє універсалізації гендерних ролей.

Загалом, дослідники в галузі ЕІ дотримуються одного з двох підходів: 1) стверджують, що рівень ЕІ обумовлений генетичними факторами; 2) вважають ЕІ соціально зумовленим, а отже таким, що підлягає розвитку й підвищенню. Виходячи з цього, найпоширенішою ознакою «жіночого» інтелекту є соціально-емоційний вимір, а «чоловічого» – когнітивно-раціональний. Жінки надають важливого значення вербальним і невербальним проявам ЕІ, що ґрунтуються на різних способах сприйняття і обробки інформації, а саме – раціональний і усвідомлений (вербальний), та ірраціональний і несвідомий (невербальний). Жінки також проявляють більш виражену спрямованість на емоції й почуття, аніж чоловіки, а також більшу конформність порівняно з ними. Ймовірно така сензитивність до змісту й тонкощів міжособистісних стосунків сприяє ефективнішій асиміляції соціального досвіду, який є джерелом розвитку і одночасно сферою прояву як емоційного, так і соціального інтелекту особистості.

Вітчизняні дослідниці ЕІ Е.Л. Носенко та Н.В. Коврига, аналізуючи дослідження Л. Броді й Дж. Холл, зазначають, що дівчатка вчаться швидше ніж хлопчики проявляти свої емоції вербально [4]. Як наслідок, жінки точніше висловлюють власні почуття, аніж чоловіки, котрі більш схильні до невербального (фізичного) їх прояву. Вчені також з'ясували, що до 10 років між представниками обох статей немає значущих відмінностей у проявах агресивної поведінки, яка вільно виходить назовні в разі домінування емоції гніву. Однак вони з'являються уже до 13-річного віку. Дівчата оволодівають значно вищими навичками до вербального і невербального вираження емоцій та почуттів. Хлопці ж задля вираження власного гніву продовжують послугуватися засобами фізичного впливу. Отже, можливі різні форми й засоби вираження власних почуттів, розвиток яких має як соціальну, так і гендерну зумовленість.

У цьому контексті доречно згадати так звану формулу «XYZ» запропоновану К. Штайнером, яка полягає у ефективних і екологічних навичках надання зворотного зв'язку: «Коли ти... я відчуваю..., тому я б дуже хотів, щоб ти...» [6]. Як бачимо тут спочатку йдеться про вербалізацію факту, що спричиняє дискомфорт, потім – почуттів, які з цим пов'язані та, зрештою, – прохання. На наш погляд, навчання такій взаємодії завжди актуальне.

Загальновідомим фактом є функціональна асиметрія головного мозку, яка полягає в тому, що права півкуля відповідає за творчість, креативність і емоційне відреагування, а ліва – за логічне мислення й аналіз інформації. Відтак вважається, що жінкам більшою мірою притаманний право-, а чоловікам – лівопівкульний тип мислення. Тому для жінок значну роль

відіграють емоційне відреагування, тепло, чутливість і прояви уваги, а для чоловіків першочерговими є аргументованість, раціональний підхід, планування тощо [5].

Чоловікам і жінкам притаманний різний характер взаємозв'язків між структурами мозку. Зокрема, «жіночому» мозку властива значна кількість нейронних зв'язків між півкулями, що свідчить про здатність поєднувати два типи мислення. У чоловіків же більше взаємозв'язків всередині кожної з півкуль, тоді як міжпівкульних зв'язків значно менше. Це свідчить про відокремлення у них логічного мислення та інтуїції. Відтак чоловіче мислення більш послідовне і сконцентроване на поетапному вирішенні завдань, тоді як жіноче є більш гнучким і здатним до одночасного освоєння більшої кількості інформації. Ймовірно, що в тому числі завдяки цим особливостям жінки можуть досягати менше висот у конкретній справі, на противагу чоловікам. Хоча, звісно, не варто ігнорувати й деяку соціальну нерівність, що теж перешкоджає професіоналізації жінок.

Водночас, морфологія мозку в представників обох статей є дуже схожою (відмінностей не більше 10%) [6]. Втім чоловікам краще вдається зосереджуватися на якійсь одній дії, тільки по завершенню якої вони можуть розпочати роботи щось інше. В той же час жінки досягають більших успіхів у поєднанні діяльності з переживанням тієї чи іншої емоції. Хоча статистичні дані засвідчують дещо вищий рівень ЕІ у жінок, ніж у чоловіків.

Однак вважається, що цілковита статево-рольова ригідність є патологічною [2]. Відтак, чим більш андрогінною є особистість, тим більше у ній виражено сильних сторін кожної зі статей. А андрогінність своєю чергою позитивно корелює з високим рівнем ЕІ. Такі люди краще розпізнають і контролюють емоції. Отже, маскулінні й фемінінні досліджувані більш ригідні та, відповідно, володіють нижчим рівнем ЕІ [21, с. 21].

Висновки. Отже, сучасні теорії емоційного інтелекту об'єднують у три моделі, які мають спільне бачення цього феномену: моделі здібностей, змішані моделі й моделі особистісних рис. Перші трактують ЕІ як когнітивну здібність, що лежить на перетині пізнання та емоцій; другі – як складне психологічне утворення, яке включає особистісні, когнітивні й мотиваційні компоненти, що сприяють адаптації до умов соціуму; треті – як сукупність особистісних рис та поведінки, що складається з певних структурних компонентів. Синтетична теорія І.А. Андрєєвої об'єднує ці моделі розглядаючи здібності ЕІ на індивідуальному, особистісному і суб'єктному рівнях. Емоційний інтелект також розглядають з точки зору його психосоматичних, соціальних, ментальних і аксіологічних проявів.

Список використаної літератури

1. Говорун Т.В. Гендерна психологія. К. : Академія, 2004. 308 с.
2. Карпенко Є.В. Емоційний інтелект як фактор особистісного життєздійснення. Психологічні перспективи. 2017. Вип. 30. С. 50 – 63.
3. Костюк А.В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку / А.В. Костюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки, 2014. № 2(1). – С. 85 – 89.
4. Льошенко О.А. Особливості формування поняття «емоційний інтелект». Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. 17. С. 128 – 134.
5. Темрук О. Проблема емоційного інтелекту на сучасному етапі розвитку психологічної думки. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 207 – 223.
6. Четверик-Бурчак А.Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / А.Г. Четверик-Бурчак. Дніпропетровськ, 2015. 187 с.
7. Petrides K.V. Trait Emotional Intelligence Theory / K.V. Petrides // Industrial and Organizational Psychology, 2010. № 3. pp. 136 – 139.
8. Salovey P. Emotional intelligence / P. Salovey, B.T. Detweiler-Bedell, J.B. Detweiler-Bedell, J.D. Mayer; In M. Lewis, J.M. Haviland-Jones & L.F. Barrett (Eds.), Handbook of emotions (3rd ed.). New York : The Guilford Press, 2008. Pp. 533 – 547

Ковальчук Зоряна – д. психол. н., проф., завідувачка кафедри теоретичної психології Львівського державного університету внутрішніх справ (Україна, м. Львів).

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИЩУ ОСВІТУ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Україна наразі є в центрі подій не тільки Європи, але й усього світу і відстоює своє право бути вільною і незалежною. Розуміючи це, проблема впровадження та підтримка загальнолюдських європейських цінностей для нас є надзвичайно актуальною. Історія українського народу за свою незалежність свідчить про дотримання в нашій країні основних суспільних цінностей, а саме: демократичні засади правління, свобода і повага до прав людини, мультикультуралізм та толерантність. Тому Україна демонструє підтримку впровадження в суспільне життя європейських цінностей взагалі та в систему вищої освіти зокрема.

Викладення основного матеріалу. Останніми роками в системі вищої освіти відбуваються корінні зміни щодо реформування освітнього процесу, впровадження уніфікованої системи оцінювання і видачі дипломів, збільшення автономії закладів вищої освіти, зміни в системі фінансування та ін. Розуміючи цінність освіти в розбудові демократичної держави, наші університети створили та реалізують стратегію розвитку закладів вищої освіти, в якій гідна увага надається зміцненню інституційного співробітництва в освітньому просторі, що сприяє вихованню спільних європейських цінностей, формуванню молодого покоління з визначеною національною ідентичністю, нового покоління європейців, які здатні співпрацювати в різних європейських і глобальних культурах, різними мовами, а також поза кордонами, секторами та академічними дисциплінами.

Впроваджуючи європейські цінності, реформа системи вищої освіти допомогла оновити на більш демократичних засадах процедуру виборів ректора та деканів факультетів, організувати процес ефективного студентського самоврядування, зробити звітність та доступність більш прозорими, розробити стратегію інтернаціоналізації, в межах якої навчання іноземних мов приділяється особлива увага. Побудова освітнього процесу на засадах поваги до демократії і взаєморозуміння сприяє регулярному проведенню опитування серед студентів та викладачів щодо задоволеності навчанням, підвищення якості освіти взагалі та окремих навчальних дисциплін. Це є вкрай важливим для розробки освітніх програм, які формуються з урахуванням побажань усіх стейкхолдерів освітнього процесу. Підвищення конкурентоспроможності на ринку спеціальностей сприяє оновленню та переробці програм з урахуванням фокусу на розвиток soft skills для полегшення професійної реалізації майбутніх випускників.

Долучення останнім часом до програм академічної мобільності як для студентів, так і викладачів сприяє інтернаціоналізації освіти, а організація курсів підготовки до викладання англійською мовою для викладачів університету стає шансом підвищити рівень володіння мовою міжнародного спілкування, а також сприяє поширенню привабливості українських закладів освіти для навчання серед іноземців. Доречі, залучення до навчання іноземних студентів відкриває великі перспективи в процесі розвитку мультикультуралізму та толерантності, оскільки Україна є багатонаціональною державою, яка з повагою ставиться до традицій і культурних відмінностей інших народів. Активна співпраця з British Council in Ukraine допомогла університетам долучити викладачів і студентів до курсів з розвитку лідерських якостей, студентського самоврядування, викладання англійської мови для спеціальних цілей, розвитку самоефективності і вдосконалення університетів.

Також питання поваги до прав і свобод людини, організація рівного доступу і можливостей для всіх студентів є пріоритетом політики вищої освіти України. Враховуючи існуючу світову тенденцію до збільшення частки нетрадиційних студентів або тих хто в групі ризику, нашими університетами проводяться наукові дослідження щодо успіху студентів, пропонуються спеціальні курси і програми, створюються додаткові можливості соціальної, психологічної та фінансової підтримки для організації рівного доступу до навчання для всіх студентів.

Поширення європейських цінностей також сприяє гендерній політиці закладів вищої освіти, про що свідчить відносно велика кількість жінок на керівних посадах українських ЗВО. Подолання гендерних стереотипів щодо вибору спеціальностей є пріоритетним напрямком розвитку вищої освіти.

Як приклад підтримки прав та свобод жінок у сфері вищої освіти є заснування Європейської асоціації ректорів жінок (European Women Rectors Association (EWORA)), яка є повноцінною міжнародною неприбутковою асоціацією, заснованою в Брюсселі згідно з бельгійським законодавством у грудні 2015 року з метою просування ролі жінок на керівних посадах в академічному секторі та захисту гендерної рівності у вищій освіті та наукових дослідженнях. EWORA регулярно проводить дослідження щодо питань гендерної рівності та організовує семінари для ректорок з метою з'ясування шляхів вирішення нагальних питань, заохочення до співпраці та розробки сумісних стратегій, в яких підкреслюється роль жінок у вищій освіті. Серед останніх ініціатив, є проведення конференцій під назвою «За скляною стелею: жінки-ректори в Європі», які надали можливість жінкам-ректорам та проректорам поділитися своїм досвідом як академічних лідерів, вони також об'єднали міждисциплінарну групу жінок-керівників, які поділяють зобов'язання розвивати нові підходи, щоби збільшити кількість жінок-лідерів у всьому світі. Учасники цих конференцій також зосередилися на нових ідеях щодо покращення умов для жінок-академіків,

для того, щоб усунути перешкоди для горизонтальної та вертикальної сегрегації (EWORA, 2022).

У зв'язку із війною в Україні та розуміючи наслідки збройних конфліктів спонукало EWORA провести першу зустріч з жінками – ректорами з України в червні 2022 року, де було окреслено низку питань щодо співпраці з Європейськими університетами та визначено основні напрямки підтримки українських ЗВО. Досвід інституційної трансформації європейських університетів дає можливість використовувати пропагування спільних європейських цінностей, таких як академічна свобода, інституційна автономія, відкрита наука та підтримка студентів і дослідників, які знаходяться в групі ризику, на вищий рівень. Розбудова потенціалу та координація дій європейських та українських університетів справді сприяє закріпленню цих цінностей і принципів, які пропагуються на європейському рівні на глобальному рівні.

Висновки. Підсумовуючи, хочеться додати, що жінки здатні вживати заходів для запобігання та зупинення воєн, використовуючи свій унікальний досвід у підтримці миру та миротворчості. Наразі Україна потребує особливої підтримки і розповсюдження європейських цінностей є нагальним питанням. Підтримка з боку європейських університетів може бути надана у вигляді необхідних матеріалів для навчання, організації тренінгів і програм для викладачів і студентів, участі у сумісних проектах та обміні досвідом та грантові пропозиції та ін. Новий етап у розвитку європейського суспільства та сфери вищої освіти міг би посилити поширення почуття причетності до загальнолюдських цінностей серед студентів, наприклад, на основі гібридної мобільності або інтернаціоналізації.

Список використаної літератури

1. EWORA [Електронний ресурс]: Режим доступу <https://mednight.eu/ewora/>

Козьменко Олена Іванівна – д. пед. н., доц., в.о. декана факультету міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНІ МАНІФЕСТАЦІЇ ПЕРФЕКЦІОНІСТСЬКИХ ВИМОГ

Постановка проблеми. Проблема перфекціонізму є актуальною та своєчасною для сучасного психологічного знання. За останніми дослідженнями, перфекціонізм пов'язаний з багатьма особистісними особливостями та має різноманітні особливості прояву, а саме гендерні особливості.

Виклад основного матеріалу. Перфекціонізм як прагнення наслідувати надмірно високі стандарти розглядається як багатовимірний особистісний конструкт, проте питання про його внутрішню психологічну структуру залишається в науці відкритим та дискусійним. Уточнення структури перфекціонізму дозволить виділити важливі напрямки коректувальної та профілактичної роботи. Складність використання цього теоретичного конструкту пов'язана також з тим, що переважна більшість досліджень представлена у зарубіжних джерелах, вітчизняний науковий простір не має достатньої кількості самостійних та систематичних досліджень різних аспектів перфекціонізму особистості та його можливих наслідків.

Найсучасніше відоме нам дослідження, проведене в руслі концепції специфічних форм перфекціонізму, належить групі вчених під керівництвом А. Наає [3]. Основними завданнями даної роботи були вивчення відмінностей у вираженості перфекціонізму у студентів в 5 сферах їхнього життя, а також виявлення гендерних відмінностей у показниках перфекціонізму. Однією з переваг цього дослідження було вимірювання як позитивного, так і негативного видів перфекціонізму в кожній із сфер. Результати математичної обробки отриманих даних свідчать на користь досліджуваної концепції: у студентів виявилися значущі відмінності у вираженості і позитивного, і негативного перфекціонізму в різних сферах життя. Крім того, були виявлені специфічні гендерні патерни в вираженості досліджуваного феномена. Так, наприклад, позитивний перфекціонізм у сфері академічної успішності був значимо вище у дівчат, а у сфері фізичної активності - у юнаків[3].

Всі вищеописані дослідження вказують на особливу значущість вивчення перфекціонізму, спрямованого на зовнішність, з цілого ряду причин. По-перше, у цій сфері значне число людей демонструють тенденції до перфекціонізму. Крім того, по всій видимості, перфекціонізм в даній сфері носить якийсь «злоякісний» характер і пов'язаний з найбільш дезадаптивною формами загального перфекціонізму, а також з психологічним неблагополуччям. І нарешті, виявлена зв'язок з соціально-приписуваними перфекціонізмом говорить про те, що фізичний

перфекціонізм, на відміну від перфекціонізму в інших сферах життя, більшою мірою мотивовані не внутрішніми, а зовнішніми соціальними чинниками. Як показують дослідження, найбільш важлива роль належить засобам масової інформації - тобто соціально вказуваним перфекціонізму.

Деякі автори вважають, що свій внесок у формування перфекціонізму може зробити і статевого роліва ідентичність. Г. Аріна і С. Мартинов з'ясували, що у сфері ціннісних орієнтацій людей, схильних до перфекціонізму, гіпертрофована значущість зовнішньої привабливості й відповідності сучасній моді, а в системі їх самовідношення спостерігається дефіцит упевненості в собі й самоповаги [1].

Так, у працях А. Распопової встановлено, що на розвиток перфекціонізму найбільше впливають: мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач, локус контролю, схильність до консерватизму й конформізму, тривожність, самооцінка. З віком кількість особових детермінант, що впливають на його прояв, знижується; показано, що максимальна взаємозумовленість перфекціонізму і особистісних властивостей має місце в підлітковому віці за рахунок найбільшої чутливості до перфекціоністських вимог, стійкість до яких виявляється з дорослішанням; представлені гендерні особливості прояву перфекціонізму, які полягають у тому, що жінки більше орієнтовані на перфекціоністські вимоги, що висувуються соціальним оточенням, а чоловіки – на вимоги власної особистості. Виділені гендерні особливості прояву перфекціонізму, які полягають в тому, що жінки більш орієнтовані на перфекціоністські вимоги, пропонувані соціальним оточенням, а чоловіки - на вимоги до власної особистості[2].

В результаті гендерного аналізу перфекціонізму встановлено, що в підлітковому віці схильність пред'являти високі вимоги до себе більш характерна для дівчаток, що пояснюється тим, що для них більш характерна готовність ставити для себе високі цілі і пред'являти високі вимоги до себе, що є компонентом їх особистісної зрілості. У юнацькому віці рівень перфекціоністських вимог вище у юнаків з причини впливу гендерних установок, пов'язаних з успішністю чоловіків. Гендерних відмінностей між спортсменами ранньої дорослості не встановлено, що вказує на ймовірність формування у них перфекціоністських установок незалежно від статі в силу специфіки спорту. Гендерна специфіка перфекціонізму, орієнтованого на себе, більшою мірою проявляється в підлітковому віці, коли дівчатка випереджають хлопчиків у розвитку і можуть перевершувати їх за рівнем сформованості особистісних властивостей, особливо це проявляється в спорті. У віці ранньої дорослості перфекціонізм формується незалежно від статі і обумовлений зажереністю в спорт. Дівчатка-спортсменки більше, ніж хлопчики, схильні до перфекціонізму, тоді як в юнацькому віці в силу гендерного стереотипу мужності, спонукає юнаків до прагнення до успіху, вони перевершують

дівчат за рівнем перфекціонізму. У підлітковому віці характер гендерних відмінностей у займаються і не займаються спортом ідентичний, тоді як з віком він змінюється - гендерні відмінності виявляються у спортсменів юнацького віку, а у не займаються спортом аналогічні відмінності спостерігаються тільки у віці ранньої дорослості. З віком у спортсменів має місце зростання високих значень перфекціонізму в процентному відношенні, а у вибірці не займаються спортом такого не спостерігається, що підкреслює специфіку впливу спорту на сприйняття перфекціоністських вимог до діяльності спортсменів, пов'язаних з високим рівнем очікувань результативності та успішності їх діяльності[2].

Висновки. В цілому можна зробити висновок, що не тільки традиційне вивчення глобального перфекціонізму, але і дослідження його специфічних форм є вкрай актуальною і перспективною завданням сучасної психології, продиктованої запитами практики. Феномен перфекціонізму визначається, як інтегративна особистісна характеристика, що проявляється у прагненні до досконалості, встановленні високих стандартів виконання діяльності, пред'явленні високих вимог до себе і до інших; тісно пов'язана з різними сферами особистості; обумовлює особливості соціальної адаптації та має гендерні особливості в реальному житті.

Список використаної літератури

1. Кононенко О.І. Перфекціонізм особистості / Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2016. – 357 с
2. Чепурна Г.Л. Соціально-психологічні особливості перфекціонізму молоді: дис. канд. психол. наук : 19.00.05 / Ганна Леонідівна Чепурна. –К., 2013. – 418 с.
3. Haase, A.M. Domain-specificity in perfectionism: Variations across domains of life. [Text]/ A.M. Haase, H. Prapavessis, R.G. Owens// Personality and Individual Differences. — 2013. — Volume 55, № 6. — P. 711-715.
4. Hewitt, P. L.. Perfectionism traits and perfectionistic selfpresentation in eating disorder attitudes, characteristics, and symptoms. [Text]/ P. L. Hewitt, Flett, G. L., Edige.

Кононенко Оксана Іванівна - д. психол.н., проф., професорка кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ГЕНДЕРНІ СКЛАДОВІ ГАБІТАРНОГО ІМІДЖУ

Постановка проблеми. В процесі створення сприятливого враження про себе особлива роль належить управлінню враженням. Під «управлінням враженням» в науці розуміється цілеспрямована діяльність з контролю і регулювання інформації в цілях створення відповідного образу. Так або інакше, люди, як правило, прагнуть управляти враженням, яке вони створюють, використовуючи при цьому різні тактики і стратегії самопрезентації. Треба сказати, що поняття «управління враженням» і «самопрезентація» часто використовуються в літературі як синоніми; на наш погляд, це не зовсім коректно. Не зважаючи на те, що самопрезентаційні тактики, вживані в міжособистісному спілкуванні, є одночасно і тактиками управління враженням, самопрезентація виступає як одна з категорій управління враженням, яке пов'язане з ширшим процесом контролю і регулювання найрізноманітнішої інформації, що поступає про інших людей, об'єкти і події.

Викладення основного матеріалу. Не зважаючи на універсальність мотивів самопрезентаційної поведінки, спостерігаються значні індивідуальні відмінності у здійсненні самопрезентації. Так, представники публічних професій (актори, політики, журналісти та ін.) більшою мірою усвідомлюють процес контролю над створюваним враженням, в інших же сферах подібний контроль та його усвідомлення менш виражені. Окрім професійних особливостей самопрезентації, існують також гендерні і вікові відмінності цього процесу, які впливають на особливості стилю комунікації, вибір самопрезентаційних *тактик і стратегій*, на психологічній характеристиці яких ми зупинимось нижче.

Узагальнення наукових здобутків зарубіжних психологів додає змогу виділити основні теоретичні підходи до вивчення самопрезентації особистості. Зокрема, можна стверджувати, що в зарубіжній психології існує два основні підходи в дослідженні самопрезентації особистості: загальнопсихологічний та соціальнопсихологічний, кожний з яких містить низку окремих, досить самостійних напрямків.

Зарубіжні дослідники вважають, що 92% враження, яке суб'єкт створює на інших, залежить від того, як людина «звучить» і виглядає. Габітарний імідж є дуже важливим, оскільки один тільки зовнішній вигляд може надати оточуючим велику кількість інформації про його власника (гендерні, вікові і особистісні особливості людини, її соціальний статус і положення, інформація про рід діяльності, національність і т.д.).

На наш погляд, успішна і ефективна самопрезентація грає велику роль у формуванні іміджу людини. Вона є певним інструментом в побудові бажаного образу. А імідж, у свою чергу, може виступати результатом даної

роботи. Згідно з L.Brown, E.Etziont-Halevy, N.Hayes, D.Row та ін., самопрезентація – це навмисна і усвідомлювана поведінка, спрямована на те, щоб створити певне враження у оточуючих. Як вже нами відмічалось у попередніх підрозділах, в літературі часто зустрічаються такі синоніми самопрезентації, як управління враженням, самоподача і самоподання.

Як показав аналіз наукових першоджерел, в літературі існують певні розбіжності щодо ототожнення або виокремлення понять «самопрезентація» та «імідж». Ми дотримуємося точки зору, що ці поняття представляють собою певні етапи складної ієрархізованої системи впливу на оточуючих, тому подібна амбівалентність підходів неприпустима. Важливу роль в процесі самопрезентації грає самооцінка і самоповага особистості. При формуванні іміджу у особистості, в процесі самопрезентації, також виникає бажання показати себе з кращого боку, щоб бути позитивно сприйнятою оточуючими. Ці процеси протікають в обох випадках на різних рівнях, але саме вони обумовлюють вибір і актуалізацію чітко скоординованих стратегій поведінки суб'єкта в процесі побудови свого іміджу. Особливістю самопрезентації виступає прагнення людини представити бажаний образ як для інших людей, так і для себе самої. Велике значення в процесі самопрезентації має і психологічна дія на людину або маніпуляція. Формуючи свій імідж, в процесі самопрезентації, суб'єкт починає управляти образами, сприйнятими його співбесідниками.

Нами проведено дослідження для визначення психологічних складових іміджу та самопрезентації особистості. За гендерним критерієм отримані наступні дані: на рівні індивідуального конструкту моделі самопрезентації статистично значущі розбіжності стосувались двох інтегральних змінних: психомоторного і емоційного фактору; не було виявлено статистично значущих розбіжностей за інтелектуальним фактором. Відповідні данні отримані і стосовно індивідуально-мультисуб'єктного конструкту моделі самопрезентації. Статистично значущі розбіжності за критерієм статі стосувались лише однієї інтегральної змінної, а саме емоційного ($F = 48,182$; $p = 0,000$) фактору.

Висновки. В розрізі своїх формально-динамічних властивостей представники чоловічої статі характеризуються більш широкою сферою діяльності, високою швидкістю виконання операцій при здійсненні предметної діяльності; а жінки відрізняються легкістю вступу до соціальних контактів, підвищеною емоційною чутливістю до невдач у праці та спілкуванні, що зумовлює відповідні гендерні особливості самопрезентаційної поведінки.

Список використаної літератури

1. Кононенко А.О. Теоретико-методологічні аспекти дослідження структурно-функціональної моделі самопрезентації особистості в соціально-психологічному вимірі / А.О. Кононенко // Психологічні основи професіоналізації особистості в умовах освітньої взаємодії : монографія [колектив авторів] / за ред. В.Й. Бочелюка. – Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – С. 91-120.
2. Кононенко А.О. Соціально-психологічні аспекти самопрезентації особистості / А.О. Кононенко // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – Серія : Психологія. – Т.21, Вип. 4(42). – Одеса : Астропринт, 2016. – С. 127-134.
3. Lynch K. The image of the city / K. Lynch. – Cambridge (Mass.) : MIT Press, 1960. – 194 p.
4. Paulhus D.L. Automatic & controlled self-presentation / D.L. Paulhus // Annual meetin, 2001. – 306 p.
5. Schutz A. Assertive, offensive, protective, and defensive styles of self-presentation: a taxonomy / A. Schutz // The Journal of psychology. – 132 (6). – 1998. – P. 511-628

Кононенко Анатолій Олександрович – д.психол.н., проф., професор кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ

Постановка проблеми. Досягнення гендерного та іншого різноманіття в економіці – це не лише політична коректність. Різноманітність призводить до кращих результатів економіки та політики, змінюючи групову динаміку та покращуючи процеси прийняття рішень.

Десятиліття досліджень психологів, соціологів, економістів та демографів показують, що перебування в оточенні людей, які відрізняються від нас самих – і не лише за статтю, але й за расою, класом, етнічною приналежністю та сексуальною орієнтацією – робить людей більш креативними, старанними та наполегливими. Але не лише професія економіста має гендерну проблему, сфери STEM – наука, технологія, інженерія та математика – особливо відомі своєю мізогіністичною культурою [1].

Викладення основного матеріалу. За даними дослідження Ernst & Young, лише 27% відсотків працюючих жінок займають управлінські посади, компанії, які мають в управлінні більше, ніж 25% жінок та впроваджують програми з розвитку гендерної рівності, мають безперечні переваги. Наприклад, це впливає на збільшення прибутковості — мінімум на 6%, доля ринку вище на 45% та набагато вищі темпи росту на нових ринках — 70%. Наприклад, у доповіді «Успішні люди: визнання ролі жінок у стимулюванні ділового та економічного розвитку» (High achievers: recognizing the power of women to spur business and economic growth) аналізується роль жінок з точки зору прогнозованого зростання їхніх доходів [2]:

«У наступні 5 років доходи жінок виростуть на \$5 трлн і становитимуть \$18 трлн. Це майже вдвічі перевищить очікувані темпи зростання ВВП Китаю та Індії разом узятих».

Тим не менш, результати досліджень свідчать, що економіка – це одна із найгірших академічних сфер, в якій важко бути жінкою. І наслідки цього відчувають не тільки жінки, які працюють у цій сфері і повинні переживати сексистську політику та ворожу поведінку. Урядова політика різних країн світу, ймовірно, виглядала б зовсім інакше, якби до її розробки залучалося більше жінок. Але незважаючи на те, що жінки насправді вузько представлені в економіці, здається, слабке усвідомлення того, наскільки поганий стан справ в цій галузі – і як повільно тенденції змінюються. У нинішньому глобальному темпі жінки витратять понад 2,5 століття на те, щоб скоротити розрив у економічних можливостях із чоловіками, йдеться в останній щорічній доповіді Всесвітнього економічного форуму 17 грудня. Звіт про гендерний розрив свідчить, що гендерна нерівність на робочих місцях у всьому світі зменшується повільно, попри зростання вимог до

рівноправного поводження.

У сфері економіки домінують чоловіки, як з точки зору академічної спільноти, так і за результатами формальних досліджень – з непропорційно малою кількістю жінок і представників расових та етнічних меншин, порівняно з загальною чисельністю населення та іншими академічними галузями.

Якщо взяти статистику США, то в академічному середовищі жінки становлять менше 15% професорів на економічних факультетах і 31% викладачів на рівні асистентів/викладачів. Загалом, згідно з опитуванням Американської економічної асоціації, лише 22% штатних викладачів економіки становлять жінки [3].

За багатьма показниками гендерний розрив в економіці є найбільшим з усіх навчальних дисциплін. По всій країні на кожну жінку за спеціальністю економіка припадає близько трьох чоловіків, і це співвідношення суттєво не змінюється більше 20 років. Жінки також недостатньо представлені в підручниках з економіки, як у реальному житті, так і в уявних прикладах [4].

Навіть технологічний сектор, культура і кіноіндустрія, які критикують останніми роками через відсутність різноманітності – мають кращу репрезентацію, ніж сфера економіки.

Може здатися дивним, що в галузі економіки існує такий великий гендерний розрив, коли одна з найвпливовіших економістів у світі Джанет Єллен — жінка. Зараз вона є міністром фінансів США і була головою Федеральної резервної системи з 2014 по 2018 рік. Лише небагато керівників Міжнародного валютного фонду є жінками.

Це також можна побачити в тому, як мало нагород, пов'язаних з економікою, присуджують жінкам, у тому числі лише дві Нобелівські премії в цій галузі з 1969 року.

Відсутність прикладу для наслідування для студенток, які цікавляться економікою, є однією з причин того, що менше жінок вивчають економіку в коледжі чи аспірантурі.

Проте найбільшою причиною гендерного розриву є широко поширений сексизм. Наприклад, опитування Американської економічної асоціації 2019 року, яке отримало 9 000 відповідей від нинішніх і колишніх членів, показало, що майже половина жінок повідомили, що вони зазнали дискримінації на основі статі або не виступали на конференціях і трималися подалі від соціальні заходи, щоб уникнути можливого переслідування та зневажливого поводження [5].

Команда дослідників нещодавно спробувала кількісно оцінити, з якою часткою сексизму стикаються жінки, коли представляють документи та дані досліджень своїм одноліткам. Вони виявили, що жінкам під час їх презентацій задають більше запитань, ніж чоловікам, але й що ці запитання, швидше за все, будуть покровительськими чи ворожими.

Також було виявлено, що дописи про жінок містили на 43% менше академічних або професійних термінів і на 192% частіше містили терміни, пов'язані з особистою інформацією або фізичними властивостями [6].

Але, незважаючи на ці докази сексизму в цій галузі, багато чоловіків-економістів, не вважають, що гендерна ворожість має будь-який вплив на недостатню представленість жінок у професії або що вона взагалі існує. Таким чином виникає газлайтинг - форма психологічного насильства та соціального паразитизму, головне завдання якого — змусити людину мучитися і сумніватися в адекватності свого сприйняття навколишньої дійсності через постійні зневажливі жарти, звинувачення та залякування, Психологічні маніпуляції, покликані виставити індивіда «дефективним», ненормальним – їм казали, що жінки занадто чутливі, надмірно реагують або сприймають це занадто особисто.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що гендерна нерівність — це глобальна проблема, яка виходить далеко поза сферу економіки, а основна причина якої полягає у гендерних стереотипах. Проблему гендерних стереотипів у суспільстві можна вирішити тільки через об'єднання зусиль держави, сектору освіти, бізнесу та медіа у процесі психологічного та ідеологічного прогресу суспільства.

Список використаної літератури

1. Veronika Dolar. The gender gap in economics is huge – it's even worse than tech. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://theconversation.com/the-gender-gap-in-economics-is-huge-its-even-worse-than-tech-156275>
2. High achievers: recognizing the power of women to spur business and economic growth. Ernst & Young, 2012. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.shinnihon.or.jp/shinnihon-library/publications/research/2012/pdf/2012-08-13-report-E.pdf>
3. David Cutler Interview with Bennett Prize Winner Stefanie Stantcheva <https://www.aeaweb.org/content/file?id=13968>
4. Colleen Flaherty. Gender Bias, by the Numbers. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.insidehighered.com/news/2018/01/19/women-are-underrepresented-economics-textbooks-says-new-analysis-implications-fields>
5. A Climate of Discrimination in Economics. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.chicagobooth.edu/review/climate-discrimination-economics>
6. Elizabeth Winkler. Hotter, 'lesbian', 'feminazi': How some economists discuss their female colleagues. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2017/08/22/hotter-lesbian-feminazi-how-some-economists-discuss-their-female-colleagues/>

Корнієнко Інокентій Олексійович – д.психол.н., проф., професор кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

Бучмей Іванна Іванівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В СТРУКТУРІ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Проблема сутності психологічного здоров'я та суб'єктивного благополуччя особистості в рамках нашого дослідження розглядається крізь призму позитивної психології. Так, Е. Дінер вважав, що більшість людей, так чи інакше оцінюють те, що з ними трапляється в дихотомічному вигляді «добре - погано», і, таким чином, суб'єктивне благополуччя покликане відображати рівень задоволення людини, тобто воно пов'язане з переживанням щастя [4]. Таким чином, можна стверджувати, що людина має високий рівень суб'єктивного благополуччя, якщо в більшості випадків вона відчуває задоволення від життя, і тільки в окремих ситуаціях вона переживає неприємні почуття.

Суб'єктивне благополуччя особистості являє собою складне соціально-психологічне утворення, яке містить емоційні, когнітивні та конативні компоненти, що формуються в процесі соціально-психологічної діяльності, в системі реальних відносин особистості к об'єктам навколишньої дійсності і що складаються на основі соціально-психологічних настанов, цінностей та стратегій поведінки; на яке впливають внутрішні (цінності та смислові утворення особистості, соціально-психологічні настанови, стратегії поведінки) та зовнішні (умови соціалізації) чинники (Е.Е.Бочарова [1]).

Викладення основного матеріалу. Зазначимо, що при проведенні емпіричних досліджень в області суб'єктивного благополуччя (А.В. Курова [3]) ми з'ясували, що між чоловіками та жінками існують відмінності в оцінки та способах відчуття власного благополуччя. Зокрема в дослідженнях Т.В. Бескової проблеми задоволеності життям та відношення к успіхам оточуючих людей визначені існуючі відмінності в засобах переживання задоволеності власним життям [2].

Таким чином ми вирішили дослідити гендерну відмінність стосовно впливу психологічних індивідуально-особистісних детермінант на рівень суб'єктивного благополуччя. Дослідження відбулося у вигляді порівняльного аналізу між жінками та чоловіками. В рамках дослідження проблеми було обстежено 120 осіб, з них 33 особи – чоловіки та 87 особи – жінки.

Для аналізу впливу біологічної статі на показники психологічного благополуччя особистості проводився однофакторний дисперсійний аналіз та оцінювалися такі описові статистики, як арифметичне середнє (М) та стандартне відхилення (SD) за шкалами застосованих методик. Однофакторний дисперсійний аналіз дозволив виявити статистично значущі відмінності між чоловіками та жінками.

Перший етап дослідження спочатку проводився методикою «ОСТ» В.М. Русалова, де за показниками «Ергічність психомоторна», «Ергічність комунікативна», «Пластичність комунікативна», «Швидкість комунікативна» та «Емоційність інтелектуальна» та «Емоційність комунікативна», ми виявили статистично значущі відмінності між показниками вибірок чоловіків та жінок.

Аналіз показників комунікативного блоку, а саме «Ергічність комунікативна», «Пластичність комунікативна», «Швидкість комунікативна» та «Емоціональність комунікативна» мають статично значущі відмінності між чоловіками та жінками, що свідчить про різне ставлення, різні методи та стратегії при будівництві комунікативного процесу. У жінок показники за всіма шкалами комунікативної сфери вище за чоловіків. Так, у жінок за показниками шкали «Ергічність комунікативна» ($M=33,649$) існує більша потреба в спілкуванні та тяга до людей, намагання встановити комунікативне лідерство ($M=30,606$). Проте розподіл значень стандартного відхилення стверджує про більшу гомогенність саме чоловічої вибірки ($SD=6,230$). За показниками шкали пластичність комунікативна можна впевнено стверджувати про перевагу жінок ($M=31,195$), тобто у жінок більше бажання встановлення нових контактів та соціальних зв'язків, ніж у чоловіків. Звертаючи увагу на відносне перебільшення значень стандартного відхилення у жінок ($SD=5,158$) можна казати, що чоловіки ($SD=4,532$) володіють меншою кількістю комунікативних програм. Шкала швидкість комунікативна виявляє у жінок вищу швидкість мовної активності та вербалізації ($M=35,909$), також треба зауважити, що значення по цій шкалі є найбільшими в цій методиці та відповідають самим вищим популяційним нормам. Значення стандартного відхилення порівняно за групами вибірок майже однакове ($SD=5,355$ у чоловіків та $SD=5,395$ у жінок), тому свідчить про однаковий кількісний рівень володіння навичками пластичності в спілкуванні.

За показниками «Емоційність комунікативна» також виявляється перевага жінок за середніми значеннями вибірки ($M=26,242$ у чоловіків та $M=29,688$ у жінок). Жінкам притаманна багатша палітра емоційних станів та більша чутливість до відтінків міжособистісних відношень в процесі спілкування, що є одними із основних навичок в роботі майбутнього психолога. При аналізі показників стандартного відхилення за шкалою емоційність комунікативна ($SD=4,373$ у чоловіків та $SD=4,508$ у жінок), тобто у чоловіків вибірка уявляє собою більш гомогенну. Отже, серед чоловіків існує менша відносна доля осіб з високими та низькими значеннями реалізації комунікативної сфери.

Наступним етапом було проведення однофакторного дисперсійного аналізу, за показниками за шкалою суб'єктивного благополуччя методики «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріффа (адаптація Т.Д. Шевеленков

ой, П.П. Фесенко) результати якого наведені у таблиці нижче.

Таблиця 1

Аналіз даних за шкалою суб'єктивного благополуччя

Показники		Чол.	Жін.	W	p	F	p	V	p
Шкала суб'єктивного благополуччя	M	5,182	4,844	1,426	0,235	0,939	0,335	-	-

Примітка: жирним шрифтом виділені показники, за якими виявлено статистично значущі ($p < 0,05$) розбіжності; W-критерій Левена; F-критерій Фішера; V-критерій Уелча.

Так, за даними розрахунків за критеріями Левена та Фішера статистично значимих відмінностей між чоловіками та жінками за шкалою суб'єктивного благополуччя виявлено не було. Таким чином, рівень суб'єктивного благополуччя майже однаковий у групах порівняння та наближається до середньопопуляційних норм (5,5 стена). Стандартне відхилення у вибірці жінок нижче ($SD=1,582$), ніж у чоловіків ($SD=1,878$), що може пояснюватися як міра зосередженості жінок на певних визначених категоріях благополуччя.

Висновки. Отже, за допомогою однофакторного дисперсійного аналізу були виявлені статично значущі ($p < 0,05$) відмінності між групами жінок та чоловіків у показників опитувальника формально-динамічних властивостей індивідуальності В.М. Русалова, який ми застосовували в якості інструментарію для вивчення індивідуально особистісних рис особистості.

Найбільшу увагу заслуговує той факт, що у жінок виявлена значна перевага за значеннями комунікативного блоку. Жінки виявилися більш схильними до межособистісного спілкування. Вони охоче заводили розмови та здобували нові контакти, їм значно легше виявилось будувати процес спілкування та володіти ініціативою у комунікації. Чоловіки виявили кращі показники предметної діяльності, витривалість до різноманітним навантажень та схильністю до фізичної праці. Виявлено, що суб'єктивне благополуччя є психологічним конструктом, що не залежить від статі.

Список використаної літератури

1. Бочарова Е.Е. К вопросу о внутренних детерминантах субъективного благополучия личности /Е.Е.Бочарова// Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. - 2008. - №10. - С.226-231.
2. Бескова Т.В. Социально-демографические детерминанты субъективного благополучия личности /Т.В.Бескова // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 5. – С.34-45.

3. Курова А.В. Гендерні відмінності у детермінантах суб'єктивного благополуччя особистості/ А.В. Курова// Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – 2018. – Вип.5. - С. 54-60.
4. Diener Ed., Oishi Shigehiro, Richard E. Lucas. Personality, Culture and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life // Annu. Rev. Psychol. 2003. Vol. 54. P. 403 - 425.

Курова Анастасія Володимирівна – к. психол.н., доцентка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія» (Україна, м. Одеса).

СУЧАСНА ЖІНКА В УПРАВЛІННІ: МОТИВАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Постановка проблеми. Сучасна реальність активізує появу нових орієнтирів у системі соціальних цінностей і норм поведінки, формування нових потреб та життєвих цілей. В українському соціальному просторі особливого значення набуває проблема розвитку і використання людського потенціалу, високих вимог до самостійності, ініціативності, заповзятливості особистості. Однією з важливих сфер, яка дозволяє особистості розкрити і проявити свої здібності, особові і ділові якості, є управлінська діяльність.

Викладення основного матеріалу. У науковому просторі зарубіжної та вітчизняної психології проблема мотивації викликає незмінний інтерес та постійні дискусії науковців щодо трактування основних понять. Зокрема, співвідношення термінів «мотив», «мотивація», «мотивування», не дивлячись на широту застосування у науці, не завжди є однозначним.

Мотивація професійної діяльності є найбільш поширеним відгалуженням наукового знання про особливості мотиваційно-потребової сфери особистості, оскільки традиційно поєднує в собі три основних аспекти: мотивацію трудової діяльності, мотивацію вибору професії та мотивацію вибору конкретного місця роботи. Будь-яка конкретна діяльність, в тому числі, і управлінська, може бути мотивована усією виділеною системою мотивів, оскільки мотиви трудової діяльності ведуть до формування мотивів вибору професії, що, у свою чергу, впливає на мотивацію вибору місця роботи.

Важливими для розуміння особливостей жіночої мотивації в управлінській діяльності є погляди Е. Фромма, який гостро поставив проблему становлення цілісної особистості жінки [4]. Основний акцент він зробив на актуальній у наш час парадигмі внутрішнього потенціалу, який дозволяє жінці знайти себе у сучасному світі. Е. Фромм висунув важливу ідею, яка йшла всупереч ідеям психоаналізу – буття людини для інших, а не тільки для себе. Він писав, що коли людина хоче бути, а не мати, вона не відчуває тривоги, невпевненості, які породжуються страхом втратити те, що маєш [4].

Особливого значення в дослідженні особливостей реалізації жінки у в управлінській діяльності набуває специфіка її комунікативної сфери, оскільки вона створює як негативні, так і позитивні впливи на ефективність результатів. Так, за даними досліджень О. Гаврилиці, особливості жіночої емоційності можуть негативно впливати на ефективність її діяльності, оскільки на перший план виходить емоційна нестабільність, навіюваність та інколи залежність від групи [3]. Ці гендерні особливості попадають у групу ризику особливо в тому випадку, коли жінка стає керівником та

очолоє серйозну команду. На думку Я. Шкурко, аналізуючи особливості комунікації жінок-керівників, не слід оцінювати їх категоріями «краще-гірше», а краще підкреслювати існування своєрідності комунікативних властивостей жінки-керівника, обумовлених психологічними особливостями статі [3]. На думку автора, саме такий підхід є прогресивним, оскільки на його основі можливо розробляти вагомі спеціальні програми підготовки керівників та ефективних менеджерів різних ланок для вітчизняного бізнеса.

У вивченні особливостей ефективної діяльності жінок в управлінні виділяють наступні напрямки: через категорії ідентичності, яка визначається як спосіб суб'єктивної організації подій, інтегрує усі підструктури особистості, пов'язані з її усвідомленням та переживанням себе як представника певної соціальної групи, але без втрати індивідуальності та неповторності; самоактуалізації як основи бізнесової діяльності, яка спирається на зростання суб'єктної активності людини та підвищення вимогливості до прав та обов'язків; через врахування нейродинамічних показників індивідуальної поведінки (сили та динамічності нервової системи, гнучкості психіки); особливості когнітивної та комунікативної діяльності. Суттєві прогалини виявляються у вивченні своєрідності мотиваційно-ціннісної сфери жінок, які реалізуються в управлінській діяльності та їхньої суттєвої відмінності від чоловічої.

Висновки. Мотиваційна сфера особистості не може бути лише відображенням її активності, а визначає різноманітні складові компоненти активності, до якої входять спрямованість особистості, окремі види мотивів, потребнісна сфера. Під мотиваційною сферою в управлінській діяльності розуміється сукупна цілісність прогностичних елементів, які здатні створювати прогнози щодо розвитку певної властивості або функції, структурно артикулювати провідні особистісні характеристики та актуалізацію конкретних мотивів, потреб особистості, корегувати її спрямованість тощо.

Таким чином динамічні умови реалізації жінки в управлінській діяльності виводять на перший план риси, здебільшого притаманні жінці – гармонійне поєднання пластичності та принциповості, прагнення до самоідентичності та роботи над собою, високої емпатійності та вимогливості до оточуючих та до себе.

Список використаної літератури

1. Завацька Н.Є. Соціально-психологічні аспекти адаптації молоді до умов ринкової економіки : монографія // Н.Є. Завацька, В.Є. Харченко / Під ред. Н.Є. Завацької. – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2012. – 228 с.
2. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / О. Кісь. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>

3. Струкова О.В. Соціально-психологічні аспекти кар'єрного зростання сучасної жінки / О.В. Струкова // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Інтеграційний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри», 12 черв. 2020 р., м. Одеса. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – С. 260 – 262.
4. Фромм Э. Иметь или быть / Э. Фромм. – [пер. Э. Телятниковой]. – М. : АСТ, 2012. – 320 с.

Ласунова Світлана Валеріївна – к.пед.н., доцент кафедри практичної і клінічної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЧОЛОВІКІВ – ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни, яка триває в Україні, актуальним постає питання щодо психологічної підготовки військовослужбовців, яка дозволить мінімізувати негативні наслідки перебування в умовах бойового стресу, надасть розуміння того, яким чином може зреагувати мозок та тіло в ситуації небезпеки, що в свою чергу дозволить зберегти військовому як психічне, так й фізичне здоров'я. На превеликий жаль, не дивлячись на те, що військові дії тривають на території нашої країни вже вісім років, увага до психологічної складової загальної підготовки військовослужбовця не знаходилась на достатньому рівні. Сьогодні велика кількість добровольців, які вступили до лав ЗСУ, взагалі не мають уявлення про психічні реакції на стрес, не володіють навичками першої психологічної допомоги, що актуалізує означену в дослідженні проблему.

Викладення основного матеріалу. Психологічну підтримку розуміємо як систему методів та способів допомоги військовослужбовцю з метою стабілізації його психоемоційного стану, таку підтримку може здійснити як його побратими, командири в бойових умовах, так і коло сім'ї, друзів та безпосередньо фахівець із захисту психічного здоров'я (психолог, психотерапевт). Kardiner A. і Spigel H., ще у 1947 році зазначали, що найсильнішим захистом від страху під час перебування в бойових умовах є близькість між солдатами, бойовим підрозділом та командиром. Автори зазначали, що ситуація постійної небезпеки спонукає солдатів розвивати сильну емоційну залежність від членів своєї групи та своїх командирів і саме це дає потужний захист від психічних зривів та створює бойовий дух військових [1].

З часів козацтва, образ чоловіка – це образ воїна, захисника від ворога, який пов'язаний із проявом сміливості, якому не пасує жалітися, проявляти страх. Проблемаю сучасного чоловіка часто є закупорювання тривоги, сумніву, смутку, відчаю, що залишається й сьогодні під невидимим тиском гендерних стереотипів [2]. Війна завжди наповнена болем, жажіттям, втратами та горюванням, це природні реакції, і важливо вміти їх проживати «тут і зараз», не заморожувати. Розуміння цього дозволить чоловікам зберегти своє психічне здоров'я та мінімізувати негативні наслідки бойового стресу. Досліджуючи військових після першої світової війни В. Г. Р. Ріверс довів, що навіть дуже смілива людина може піддатися непереборному страху і що найбільш ефективною мотивацією для подолання такого страху є любов та підтримка солдатів один до одного [1].

Психолог, який здійснює психологічну підтримку військового на

передовій, під час ротації має створити безпечні терапевтичні стосунки, легітимізувати усі наявні емоційні стани, надати надію на зцілення та повернення до звичайного життя. Американські фахівці із захисту психічного здоров'я зазначають, що включення психологів в бойові підрозділи на етапі розгортання забезпечує безперервну підтримку військових та знижує ризик появи симптомів депресії та посттравматичного стресового розладу [3].

Психологічна підтримка військового має пронизувати все його військове життя, що надасть можливість відчувати себе живим, цілісним, відчувати підтримку побратимів та сформувати командний дух, що є особливо цінним в бойових умовах. Така робота може бути проведена психологами тільки в безпечному місці, наприклад, при проведенні комплексної військової підготовки, або під час ротації. Методологією може стати технологія проведення групової психологічної роботи, під час якої, в створених психологом умовах військові можуть дізнатися більше інформації один про одного, усвідомити та проговорити власні сильні сторони, поділитися досвідом щодо стратегій відновлення. Для багатьох чоловіків така робота може бути складною, але робота в групі, спостереження за іншими, фігура самого психолога, який має дотримуватися усіх етичних постулатів, допомагає саморозкриттю, надає віру у власні сили, створює групову єдність. Одночасно з цим психолог може проводити й психоедукацію щодо реагування на стрес, навчати навичкам стабілізації емоційного стану та допомогти бійцям знайти в собі ті ресурси, на які він може спиратися в умовах невизначеності.

Висновки. Отже, війна виступає самим потужним чинником небезпеки, руйнує звичайне життя, але разом з цим формує нові сенси, нові цінності. Психологічна підтримка має на меті одягнути на військовослужбовців «психологічний бронезилет», навчити проживати усі емоційні стани, які з'являються і які є нормальними реакціями на умови небезпеки. Легітимізація на проживання таких почуттів для чоловіків може стати потужним чинником збереження їхнього психічного здоров'я, а відчуття групової приналежності, сформований командний дух – можливість завжди бути впевненим у підтримці побратимів в складних бойових умовах.

Список використаної літератури

1. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору; переклад з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. С. 39-67.
2. Кашуба М. Гендерний аналіз традиційного українського суспільства. URL: <https://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p017.php> (дата звернення 04.06.2022 р.).
3. Pickett T., Rothman D., Craford E., Brancu M., Fairbank J. and Kudler H. Mental

Health among military personnel and veterans. North Carolina Medical Journal. November 2015. № 76 (5). P. 299-306. ULR:
<https://www.ncmedicaljournal.com/content/76/5/299> (дата звернення 09.06.2022 р.).

Літвінова Ольга Володимирівна – к.психол.н., доц., доцентка кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Україна, м. Кременчук).

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА

Постановка проблеми. Гендерна культура є соціальним явищем суспільного життя, вона розкривається у забезпеченні умов для всебічного розвитку особистості, гармонійної соціалізації, самореалізації, гуманізації людини й суспільства. Гендерна рівність є складовою культури та розкривається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації. Але гендерної рівності не досягти без фундаментальних змін у мисленні суспільства стосовно соціальних та економічних ролей жінок у світі. У досягненні цього може допомогти фасилітація економічної незалежності жінок різними видами наставництва та спонсорства праці, кар'єрного просування, незалежне оцінювання результативності праці, сприяння дослідницьким та просвітницьким проектам щодо соціальних ролей жінок, вдосконалення правової системи шляхом розширення їх прав і можливостей в економічній та трудовій сферах.

Викладення основного матеріалу. Розвиток проблеми гендера бере початок із формуванням феміністського руху. Гендер (лат. genus «род») розуміється як соціальна стаття, що визначає поведінку людини в суспільстві й те, яким чином вона сприймається [1, с.5]. На відміну від біологічної зумовленості статі гендер проявляється через поведінкові прояви, способи мислення, особистісні риси, ставлення, уявлення, установки, потреби, ідеали та культуру. Фемінізм (лат. femina – жінка), соціальний рух за рівність прав чоловіків і жінок, який виник у XVIII ст., активізувався наприкінці 60-х років XX ст. для вираження протесту проти соціального гноблення жінки, її дискримінації в економічному і політичному житті, в родині, проти приниження жіночої гідності [1, с. 48].

Термін «фемінізм» був сформульований ще в кінці XVIII століття Шарлем Фур'є. Сам рух має три історичних періоди: «перша хвиля» із 1848 року, «друга хвиля» із 1960-х років та «неофемінізм», який бере початок із

90-х років XX століття й до нині. Основною метою перших двох хвиль була боротьба за правову рівність жінок та чоловіків на правовому рівні, мета останнього вважається більш різноманітною, а часом, навіть суперечливою. Перш за все неофемінізм наголошує на праві бути тим, ким захоче, за умови свідомого вибору, що поширювався серед різних феміністських та ЛГБТ рухів, а також питання розподілу сил і влади. Вони мали два ключові постулати: боротьба з несправедливістю стосовно осіб незалежно від статі та потреба у розвитку освіти молодих жінок, щоб вони були вільними, щасливими та гордими зі своєї жіночості й не боялися реалізовувати обрані для себе цілі [1, с. 26-35].

Однією із таких представників фемінізму була Кейт Міллет, яка у роботі «Стать і політика» 1970-го року висловила своє бачення у потребі створення андрогінної культури суспільства. Андрогінність розуміється як поєднання високого розвитку як фемінності так і маскулінності в одній особистості (незалежно від її статі). Однак таку думку не розділяло багато феміністських напрямів. Не дивлячись на це, такі ідеї створили підґрунтя для переосмислення гендерних ролей у всіх сферах життя [1, с. 36-54].

Багато сучасних дослідників вважають, що з 2010 року почала стрімко розвиватися четверта хвиля фемінізму – «постфемінізм». Однак сучасний вигляд цього соціального руху багатьом не до вподоби через надмірну його баналізацію через соціальні медіа, а через це виникає ще більше плутанини із визначенням суті та напрямком розвитку четвертої хвилі.

Отже, рухи з захисту прав жінок XIX та XX століть боролися за надання жінкам права голосувати, лібералізацію законів про розлучення, забезпечення заміжньої жінки економічної автономією, дозвіл доступу жінки до вищої освіти, оплачуваної праці, до професійної діяльності [1, с. 32].

Одним з таких рухів є рух за гендерну рівність. Жінки, які сміливо і спрагло навчаються, здобувають вищу освіту, прагнуть саморозвитку, залучаються до різних видів праці на рівні з колегами-чоловіками стають взірцем для наслідування для інших, не тільки жінок, а й чоловіків. Гендерну рівність у суспільстві, як правило, забезпечує мінімізація гендерних стереотипів. Це ті патерни поведінки, які приписуються суспільством «справжнім» чоловікам та жінкам, у вигляді усталених когнітивно-емоційних образів [1; 3].

Важливими гендерними подіями у світовій історії вчені вважають такі: виборче право жінок (1920 рік), друга світова війна, яка змусила мільйони жінок вийти на роботу (1941-1945 рр.), Конвенція про політичні права жінок (1952), Загальна декларація прав людини (1948), Закон Про рівність оплати праці (1963), Закон Про громадянські права, який забороняє дискримінацію за статтю (1964), заборона дискримінації за статтю у школах і спорті (1972), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), перша жінка, призначена до Верховного суду (1981), визнання сексуальних домагань на робочому місці незаконними (1993) [3].

В тому числі в Україні: Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, підписана 17 липня 1980 року; Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) (2011 р.); Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 4719-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 15, ст.97 (Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення їх у відповідність із Законом України «Про соціальний діалог в Україні»); № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27,

ст.915, (запобігання та протидія дискримінації); № 2229-VIII від 07.12.2017, ВВР, 2018, № 5, ст.35 (запобігання та протидія домашньому насильству); Закон України Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні (із змінами, внесеними згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.9150); Перша жінка в історії України, що обіймає посаду генерального прокурора (2020); Закон України Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі № 1750-IX від 10.09.2021, ВВР, 2021, № 50, ст.400; Наказ Про затвердження Положення щодо реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації за ознакою статі та сексуальним домаганням на робочому місці серед військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України № 1546/37168 від 26.11.2021; Наказ Про затвердження Порядку організації роботи щодо реагування, запобігання та протидії проявам дискримінації за ознакою статі та сексуальним домаганням на робочому місці в системі органів дипломатичної служби № 246/37582 від 23.02.2022.

Дослідження проблеми гендерної рівності дали можливість визначити найбільш актуальні та популярні питання. Серед 12 найпопулярніших тем досліджень протягом останніх 20-ти років у гендерному контексті є такі: пізнання та вдосконалення норм, відносин і результативності у системі праці: заробітна плата, премії та нагороди на робочому місці; ролі жінок на робочому місці; освіта; процес прийняття рішень; кар'єрне зростання жінок; посади жінок; оцінка результативності роботи жінок як окремо, так і в складі команди, колективу; поведінкові аспекти гендеру; організація; інтелектуальний капітал; феміністичність; лідерство [2].

Гендерна рівність сьогодні є і однією із цілей ООН по сталому розвитку економічного, соціального та екологічного благополуччя світової спільноти. Економічні дослідження показали, що освіта й активна праця жінок, обіймання керівних посад сприяє соціальному та економічному добробуту, впливає на загальну продуктивність праці та доходи ВВП [2].

У травні 2022 року на відкритому форумі у Давосі підіймалося питання щодо глобальних перспектив гендерної рівності. Учасники форуму висловили свою думку про те, що попередні перспективи були занадто оптимістичними і тому світу знадобиться якнайменше ще 135 років задля досягнення гендерної рівності, якщо суспільство буде рухатися таким же темпом. Найбільш успішними є досягнення у сферах освіти та охорони здоров'я, на відміну від економічної та політичної сфери. Залучення достатньої кількості жінок до керівних посад, особливо в політиці, є ганим шляхом. Однак ще важливішим є питання зміни політики та законів, серед яких закони щодо відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, щодо прав власності на майно і спадщини, оплати праці, безпеки та мобільності у світі – вони вважаються дискримінаційними.

Висновки. Отже можна сказати, що зараз проблема гендерної рівності спрямовує суспільство на пізнання та вдосконалення норм, відносин і результативності у системі праці, що в свою чергу потребує подальшого вдосконалення трудового права.

На зараз в Україні, якщо брати до уваги події, що відбуваються в останні декілька років, проблема гендеру повинна виноситися ще вище ніж раніше. Пандемія COVID-19 та військовий стан у країні різко скоротили кількість робочих місць, розмір заробітної плати, випадки домашнього насилля, значно знизили якість соціальних і медичних послуг та доступ до необхідних товарів, особливо для жінок. Все це негативно відображується не лише на економічному та психологічному стані українок, а й на стані економіки та гендерній проблематиці у державі взагалі.

Список використаної літератури

1. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / За заг. ред. Пушонкової О. А., Шевченко З. В. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 202 с.
2. Belingheri, P., Chiarello, F., Fronzetti Colladon, A., Rovelli, P. (2021). Twenty years of gender equality research: A scoping review based on a new semantic indicator. PloS one, 16(9), e0256474.
3. Cummings, J. A. and Sanders, L. (2019). Introduction to Psychology. Saskatoon, SK: University of Saskatchewan Open Press.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – д. психол. н., доц., професорка кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Андрющенко Ірина Олександрівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ У СУСПІЛЬСТВІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. Дуже багато наукових робіт та досліджень було проведено стосовно стереотипів. Загальновідомо, що стереотипи розглядають як відносно стійкі та спрощені образи, що складаються в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду, та нерідко упереджених уявлень, прийнятих в тій або іншій соціальній групі або в суспільстві, в цілому. При цьому, гендерні стереотипи – це уявлення людей про якості та властивості жінок і чоловіків, що мають розповсюджений характер. При цьому головна небезпека таких стереотипів полягає у тому, що вони описують типового представника тієї або іншої соціальної, гендерної групи й викривляють соціальну дійсність.

Рекламні компанії та медіа сфери мають великий вплив на формування та розповсюдження гендерних стереотипів. Особливо хибним це виявляється у просторах політики, оскільки зумовлює стійке сприйняття саме такої упередженої гендерної реальності, а не об'єктивний погляд на стаття та роль жінок і чоловіків у суспільстві.

Викладення основного матеріалу. Гендерна рівність та участь у політичному житті є основними складовими сучасного демократичного управління. У всіх аспектах політичного процесу за міжнародними стандартами чоловіки та жінки на участь у них мають рівні права. Проте, насправді, жінкам набагато важче скористатися цими правами повною мірою.

Дослідження показують, що на задоволеність собою та життям у працюючої жінки вище, ніж у домогосподарки, яка має часті переживання та депресії, низьку самооцінку та почуття самотності і відсутність самодостатності. Дуже поширеною є думка, що рівень тривожності у дівчат та дорослих жінок є вищим, ніж у чоловіків та хлопчиків. Дослідження не виявили статистичної різниці їх рівнів [1].

У світі вважається, що у жінок є більш розвиненими почуття емпатії та пов'язані з нею схильності до догляду та опіки за кимось. Незаперечним є факт того, що до жінок частіше звертаються по допомогу. Саме змалечку жінок готують до опікунських ролей, чого не можна сказати про чоловіків. Саме життя опосередковано свідчить, що в чоловіка є вроджена схильність до лідерства, а жінкам цього бракує [1, с.125]. Сучасні наукові дані доводять, що за рівнем лідерських та організаторських здібностей статі не відрізняються. Але одна відмінність все ж таки була зафіксована. Вона полягала в тому, що у жінок більша схильність до демократичних засад у керівництві людьми та побудові з ними взаємин, ніж у чоловіків. Дослідження стилів менеджменту підтверджують: жінки управлінці

досягають успіхів завдяки жіночим рисам – пріоритету гуманних стосунків, людяному ставленню, чуйності, зацікавленості долею людей [1, с. 126].

Ступінь залучення жінок до політичної активності та доступу до прийняття рішень може розглядатись як ключовий показник гендерної рівності суспільства. Гендерна рівність у прийнятті рішень має розглядатися з погляду того, чи перебувають жінки на посадах, займаючи які вони можуть приймати рішення нарівні з чоловіками.

У статті 16 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» вказано, що :

- Призначення на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування здійснюється з дотриманням представництва кандидатур кожної статі.

- Дискримінація за ознакою статі при прийнятті на державну службу та службу в органи місцевого самоврядування і під час її проходження забороняється.

- Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити рівний доступ громадян до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування відповідно до кваліфікації і професійної підготовки незалежно від статі претендента.

- Формування кадрового резерву для заміщення посад державних службовців і посад в органах місцевого самоврядування, просування їх по службі здійснюється із забезпеченням рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків.

Попри те, що жінки мають юридично рівний з чоловіками статус, у дійсності вони продовжують піддаватися дискримінації внаслідок глибоко укорінених в суспільстві гендерних стереотипів. Було проведено багато досліджень серед політичних партій та було виявлено деякі протиріччя: з одного боку, політичні партії декларують рівні умови та відсутність дискримінаційної політики щодо жінок в політичних партіях; з іншого, відсутність жінок на керівних політичних посадах пояснюють тим, що перевага надається більш професійним та конкурентоспроможним кандидатам (на їхню думку, чоловікам) [4].

Сучасні медіа та рекламні кампанії відіграють важливу роль у формуванні гендерних орієнтацій людини. Саме через інформування, відбувається нав'язування та формування стереотипних образів, через які відбувається формування певних відносин до жіночої статі.

Більшість дослідників констатували, що маніпуляція гендерними установками набула широкого поширення, особливо це простежується в рекламних випусках і матеріалах, де жінку представляють у традиційній ролі домогосподарки або сексуального об'єкта, а чоловіків представляють у ролі успішних людей, які вміють вирішувати важливі та складні ділові питання. Саме такі реклами несуть негативний вплив на зусилля

просування гендерної рівності. Через певне стереотипне зображення жінки відбувається посилення бар'єру її можливості активної участі в суспільному та політичному житті. А також відбувається закріплення того, що чоловіки та жінки народжені для виконання традиційних ролей у суспільстві, відбувається виправдання різниці в оплаті праці та посилення стереотипів з приводу некомпетентності жінок у політичному та громадському житті.

Спосіб, в який медіа зображують жінку, і в який вони висвітлюють сфери особливих інтересів жінок, має неабиякий вплив на участь жінок у політиці. Найбільш важливим фактором є якість тих питань та тем які підіймаються стосовно діяльності жінок, а не кількість часу, що виділяється на цей ефірний час. При зображенні жінок-політиків медіа продовжують демонструвати традиційні ролі жінок, такі як жінка - мати, жінка-сексуальний об'єкт. У медіа не відбувається демонстрації професійних якостей та здобутків жінок-політиків.

Це є серйозною проблемою та перешкодою у просуванні жінок у суспільному та політичному житті.

Висновки. Отже, у політиці юридично жінки та чоловіки наділені рівними правами, але у реальності у жінок цих прав є менше із-за стереотипів, що склалися у світі. Можна сказати, що медіа грає важливу роль у формуванні стереотипних ролей, якими наділяються чоловіки та жінки. Медіа відіграє не останню роль у складенні стереотипів, щодо жінок-політиків, і це є перешкодою для просування жінок у суспільному та політичному житті.

Список використаної літератури

1. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / За заг. ред. Пушонкової О. А., Шевченко З. В. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 202 с.
2. Практика медіації: словник-довідник / уклад.: С. О. Гарькавець, Л. П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.
3. Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків ({Із змінами, внесеними згідно із Законами № 4719-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 15, ст.97, № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915, № 2229-VIII від 07.12.2017, ВВР, 2018, № 5, ст.35};
4. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні / Український жіночий фонд., Київ, 2011 р.- 40с.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – д.психол.н.,доц., професорка кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Ганічева Ганна Володимирівна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНИЙ КОНФЛІКТ ЯК НАСЛІДОК ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ МІЖ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Студентському віку притаманні найбільш сприятливі умови для психологічного, біологічного та соціального розвитку, проте, існують причини, через які ці природні переваги над іншими соціальними групами можуть бути повністю або частково знівельовані. Однією з них є наявність у життєдіяльності здобувача вищої освіти конфліктів, особливу групу, серед яких складають гендерні. Причини виникнення гендерних конфліктів в окремих соціальних групах та стратегії їх вирішення є недостатньо дослідженими та потребують подальшого вивчення і тому є актуальними.

Природа гендерних конфліктів досить ефективно досліджується протягом тривалого часу. Проте, сфера досліджень обмежена найбільш численними соціальними групами, такими як сім'я, трудовий колектив, політичні та громадські організації тощо. Будучи динамічним і соціально-демографічним формуванням, здобувачі вищої освіти виконують в суспільстві важливу функцію – приймають безпосередню долю в перетворенні всіх сфер життєдіяльності соціуму.

Сферою виникнення гендерних конфліктів здобувачів вищої освіти може стати будь-яка частина їх життєдіяльності: від обрання напрямку професійної підготовки та навчального процесу до облаштування побутових умов. Основною причиною гендерних конфліктів здобувачів вищої освіти є гендерна нерівність, що формується в їх свідомості [3].

Викладення основного матеріалу. Гендерний конфлікт, що тлумачиться як «негативна взаємодія, в основі якої лежить несумісність гендерних цінностей, ролей, інтересів, що приводить до боротьби за збереження або зміну своєї пропозиції» [4], є звичним явищем для процесу, учасники якого взаємодіють для досягнення єдиного результату.

Гендерні конфлікти здобувачів вищої освіти можна розглядати на трьох рівнях. На макрорівні, вони представляють собою боротьбу здобувачів освіти, як соціальної групи за реалізацію власних цілей і за дотриманням наданих їм прав. На рівні міжособистісних відносин гендерні конфлікти здобувачів освіти найбільш поширені під час навчального процесу. Третю групу складають внутрішньо-особистісні конфлікти здобувачів вищої освіти, які являють собою внутрішній стан індивіда, що роздирається суперечливими уявленнями, мотивами, моделями поведінки. Саме цей вид гендерних конфліктів здобувачів вищої освіти є найбільш деструктивним, оскільки важко піддається управлінню.

Переважаюча частина здобувачів вищої освіти перебуває в юнацькому віці, який більшість психологів відносять до особливого моменту розвитку,

протягом якого однаково динамічно зростає вразливість і розвивається потенціал особистості [1]. Студентство було виділено в окрему вікову та соціально-психологічну групу у 1960-х роках Б. Ананьєвим. На його думку, студентський вік – це важливий період для розвитку основних соціогенних потенцій людини [2].

Сучасна психологія активно досліджує гендерні аспекти особистості: С. Л. Бем, Т. Л. Безсонова, К. Гілліган, І. А. Жеребкіна, Є. А. Здравомислов, Л. В. Ілліченка, В. Є. Каган, І. С. Клеціна, М. В. Колясникова, В. Ю. Мамаєва, Е. Маккобі, Д. Спенсі та інші займалися питаннями статевої чи гендерної ідентичності [5].

Гендерний тип – це вид соціальної ідентичності, що характеризує індивіда з погляду його приналежності до чоловічої чи жіночої групи [6]. С. Бем висунула концепцію про три типи гендерної ідентичності: фемінної (комплекс психічних, поведінкових та характерологічних особливостей, притаманних жіночій статі); маскулінної (це психічні та поведінкові особливості, які притаманні чоловічій статі); андрогінної особливостей, які властиві одночасно чоловічому та жіночому підлозі). Завдяки вивченню суспільних уявлень про типові «чоловічі» та «жіночі» якості, С. Бем з'ясувала, що до фемінних якостей більшість респондентів відносить ніжність, сором'язливість, турботливість, поступливість та інші. До типово маскулінних якостей відносять спортивність, наполегливість, незалежність, владність, прагнення лідерства та інші. На думку психолога, найкращим варіантом для соціальної адаптації є андрогінність, яка вбирає в себе найкраще з кожної статевої ролі та передбачає велику поведінкову гнучкість [6].

Аналізуючи поняття «гендерний тип», можна зробити висновок, що гендер – це психологічний статус, який пов'язаний зі статтю людини, він включає вроджені та набуті типи поведінки; це так звана «соціальна стать», що визначає роль та поведінку людини в суспільстві.

Висновки. Гендерна ідентичність є важливою структурою особистості, яка дозволяє дати особистості характеристику з позиції чоловічої або жіночої приналежності. Питання гендерної ідентичності залишаються актуальними та викликають все більший інтерес дослідників. Проблеми гендерної ідентичності безпосередньо впливають на розвиток стратегій та методик виховання дітей різного віку. У ході аналізу літератури з проблеми дослідження було встановлено вплив гендерних особливостей особистості на прояв їх якостей, так, наприклад, Т. В. Борзова та Є. С. Плотнікова показують зв'язок психологічної статі з самоврядуванням та самореалізацією.

Таким чином, гендерний тип залежить від соціальної організації суспільства, ролі, які історично склалися у чоловіків та жінок та накладають відбиток на сфери, в яких індивіди виявляють ініціативу.

Список використаної літератури

1. Бабаян Ю. О. Гендерні особливості конфліктної поведінки в юнацькому віці. [Електронний ресурс] / Ю. О. Бабаян, І. В. Скачко // Актуальні проблеми психології. – 2015. – Вип. 38. – Режим доступу : <http://journals.urau.ua/index.php/2072-4772/article/view/44651>. – Назва з екрану. – Перевірено: 14.06.2017.
2. Говорун Т. Гендерна ідеологія в навчально-виховному процесі / Т. Говорун, О. Кікінежді // Освіта і управління. – 2003. – №4. – С. 56–68.
3. Жидкова О. О. Проблеми гендерної рівності в Україні / О. О. Жидкова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». – 2014. – № 1142. – С. 63–68.
4. Юммел М. С. Гендероване суспільство / М. С. Юммел. – К. : Сфера, 2003. – 490 с.
5. Щотка О. П. Гендерна психологія / О. В. Щотка // Навч. посіб. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. – 358 с.
6. Bem S. L. The Measurement of Psychological Androgyny / S. L. Bem // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – P. 165–172.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – д. психол. н., доц., професорка кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Ляшко Анна Олексіївна – здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖОСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ

Постановка проблеми. Стереотипи грають значну роль у системі міжособистісних відносин. За допомогою гендерних стереотипів ми пояснюємо собі відмінність поведінкових реакцій чоловіків та жінок; формуємо образ «Я» та образ «Інших»; формуємо наші оцінки себе та оточуючих тощо. Існують різні визначення стереотипу:

Г. Олпорт, який є представником психоаналітичної концепції, розглядає стереотип як "приспосовування для зручного бачення світу" [1, с. 27].

І. С. Кон вважає, що стереотип – «стандартизований, спрощений образ якогось явища, що існує у суспільній свідомості, і засвоюваний індивідом у готовому вигляді. Ця схема не тільки фіксує риси якогось явища, а й містить їхню емоційну оцінку [1, с. 28].

Т. Шибутані дивиться на стереотип як «поняття, що означає угруповання людей з погляду якоїсь легко помітної ознаки, підтримуваного з допомогою поширеного уявлення щодо властивостей цих людей». У Т. Шибутані стереотип багато в чому збігається з поняттям «установка» [1, с. 27].

Д. К. Девіс і С. Беран, розглядають стереотипи як вид простих рішень, «прості дефініції, що узгоджуються з шаблонами, які ми використовуємо для категоризації людей та явищ»[1, с. 27].

Викладення основного матеріалу. Стереотипи «закрадаються» в саму природу взаємодії людини з навколишнім його різноманітним світом, в основі якого лежить задоволення власних потреб та інтересів. Структура потреб людини, відповідно до моделі американського психолога А. Маслоу, включає:

- 1) фізіологічні та сексуальні потреби;
- 2) екзистенційні потреби у безпеці свого існування;
- 3) престижні потреби у визнанні;
- 4) духовні потреби у самореалізації [1, с.35].

Для задоволення власних потреб (кожної зокрема, і всіх у цілому) людина починає експлуатувати різні соціальні ролі, для успішної реалізації яких вона використовує відповідні стереотипи соціальної поведінки.

Гендерний стереотип можна визначити, як стійкий сценарій сприйняття людей, встановлення цілей їх дій, поведінкового аспекту, створенні на основі прийнятих у даному соціо-культурному проширці правил та норм життєдіяльності щодо представників тієї чи іншої статі.

Гендерні стереотипи – усталені когнітивно-емоційні образи чоловіків і жінок, які несуть на собі відбиток архаїчних уявлень [2, с.55].

Гендерні стереотипи:

- мають характеристики та якості для стандартного опису чоловічого та жіночого;

- містять нормативи сценаріїв поведінки, програми-зразки, які традиційно приписуються або чоловікам, або жінкам;

- відображають узагальнені судження, думки, уявлення членів соціуму про відмінності між чоловіками та жінками;

- знаходяться в залежності від контексту культури і того соціального середовища, в якому працюють та застосовуються.

Більшість гендерних стереотипів - це закріплені за статтю соціальні ролі. Ці стереотипи включають визначені соціумом рольові розпорядження, критерієм яких виступає стать. Як правило, для жінки – це сімейні соціальні ролі (господиня вдома, мати, дружина). Для чоловіка – реалізація у позасімейній діяльності, професійній сфері. Успішність чоловіка у суспільстві зазвичай оцінюється за його досягненнями у соціальному житті, у професії, у владі та впливовості. Успішність жінки оцінюється з реалізації у сімейному та особистому житті, дуже часто – у материнстві. При цьому «комплект» можливих ролей усередині однієї і тієї ж сфери різний для жінок та чоловіків [5, с.112]

Найбільш поширені функції гендерних стереотипів:

- пояснення, ця функція застосовується для інтерпретування поведінкових реакцій чоловіків та жінок на підставі поширених у соціумі гендерних стереотипів про характеристики маскулінності/фемінності ;

- регулювання, ця функція розрізняльна, що розводить нормативи поведінки представників різних статей;

- диференціація, ця загальна функція всього комплексу соціальних стереотипів. Вона служить розподілу окремих індивідів у соціальні групи з урахуванням усереднених загальних ознак. У нашому випадку – це розподіл людей на дві глобальні групи чоловіків і жінок. При цьому загальні, що об'єднують ознаки стирають приватні відмінності між конкретними особистостями, а відмітні ознаки між групами (вірніше, між індивідами, що включаються до групи) максимізуються;

- ретрансляція, ця функція здійснюють традиційні інституції, відповідальні за соціалізацію. Агенти, що включають членів групи у культуру даного соціуму (родина, освітні установи, колективи однолітків, витвори мистецтва, література та ЗМІ), беруть участь одночасно у формуванні, трансляванні, закріпленні гендерних стереотипів. Це виявляється у наборі очікувань із боку суспільства до представника певної статі: яким він має бути і що повинен робити для відповідності уявленням та нормативам своєї статі. (Очікування соціуму мають характер розпорядження, і з їх допомогою здійснюється моделювання соціальної статі та ролі індивіда.);

- захист (або виправдання), ця функція найконсервативніша. Гендерні

стереотипи, що виконують цю негативну функцію, по суті, виправдовують дискримінацію, що існує в суспільстві, за статевою ознакою, зберігаючи незмінним стан речей, що існує на даний момент.

Висновки. Таким чином, гендерні стереотипи набувають значного значення при формуванні, «конструюванні» статево-рольової поведінки людини в соціальних групах. Стереотипи впливають на оцінку особистості з боку суспільства та самооцінку, що багато в чому залежить від виправдання очікувань суспільства, сформульованих гендерними схемами та клішириваними сценаріями поведінки.

Список використаної літератури

1. Валиев И.Н. Стереотипы социального взаимодействия / И.Н. Валиев М: «Прометей», 2016. – 156 с.
2. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / За заг. ред. Пушонкової О. А., Шевченко З. В. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 202 с.
3. Досина Н.В. Гендерные исследования в социологии: учеб. пособие / Н.В. Досина; Яросл. гос. ун-т им. П.Г. Демидова. – Ярославль: ЯрГУ, 2010. – 148 с.
4. Здравомыслова Е., Темкина А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии // Социологические исследования. – 2000. – №11. – С. 15 – 23.
5. Ильин Е. П. Пол и гендер / Е. П. Ильин СПб: Питер 2010. – 75с.
6. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин.— «Питер», 2009. – 576с.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – д.психол.н., доц., професорка кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Мороз Володимир Анатолійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛЬОВИХ АСПЕКТІВ ОСОБИСТОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДИКИ «ХТО Я?» (М. КУНА ТА Т. МАКПАРТЛЕНДА)

Постановка проблеми. У сучасних умовах суспільного розвитку особливо актуальними є проблеми гендерної соціалізації особистості, прилучення її до загальнолюдських цінностей, значимих в усі століття й закріплених у культурно-історичному досвіді сучасного покоління.

Наукове вивчення проблеми гендерної соціалізації особистості має свою історію та розгалужується на різні напрями. Дослідженням питання гендеру займалася низка вчених, серед яких такі дослідники як Є. Ільїн (соціальна природа гендеру), Ш.Берн (підпорядкування гендерним нормам), Т.Говорун (соціально-психологічні механізми формування гендерних уявлень індивіда), Є.Ніколаєва (психофізіологічна детермінація гендерних відмінностей), С. Бем (теорія гендерних схем). Питанням гендерного становлення особистості присвячено праці С. Гаубаса, Д. Ісаєва, Ю.Бохонкової, О. Кікінеджі, Н. Коцур, О. Кузнєцова, В. Кравця, О. Олійник, О. Сечейко, М. Ткалич. Особливості гендерного розвитку дитини дошкільного віку досліджено в роботах В. Бочелюк, С. Діденко, М. Джемкена, О. Кікінеджі, З Фрейда.

Викладення основного матеріалу. Методика «Хто я?» являє собою нестандартизований самоопис з відкритою формою відповідей. Методика була запропонована у 1954 році М. Куном і Т. Макпарландом. Вона цікава тим, що не передбачає використання формалізованого стимульного матеріалу у виді запитань, тверджень, списку якостей чи картинок. Замість цього досліджуваний на чистому листі повинен зіставити список характеристик самого себе і виразити своє відношення до цих характеристик [4].

Для обробки результатів використовується контент-аналіз:

1. Соціальні ідентичності: сімейні і міжособистісні ролі (по типу: я – мати, дружина, син, чоловік, подруга і т.д.); професійні ролі (я – майбутній психолог, студент, підприємець, дослідник); інші соціальні ролі, які стосуються сфери дозвілля (я – колекціонер, спортсмен, читач, глядач).
2. Особистісні диспозиції: фемінні характеристики (я -турботлива, чуттєва, залежна, лагідна, мрійлива); маскулінні характеристики (я – сміливий, цілеспрямований, самостійний, незалежний, агресивний); нейтральні характеристики (я – веселий, добрий, відданий, охайний, працьовитий, лінивий).

Звертається увага на те, чи була наявною у самоописі характеристика, що визначає стать та визначається порядком її згадування (перші три місця

свідчать про значущість цієї характеристики у структурі Я-концепції особистості.

Велика кількість гендерно виокремлених самовизначень вказує на те, що гендерна ідентичність займає провідне місце у структурі Я-концепції особистості. Якщо в числі перших трьох відповідей є самоопис, який позначає стать, а сімейні ролі та фемінні характеристики у жінок домінують над професійними й маскуліnnими (у чоловіків навпаки), можемо говорити про статевотипізовану Я-концепцію (самовизначення та поведінка співпадають з тими, які вважаються в суспільстві гендерно-відповідними).

Нестатевотипізована Я-концепція: стать не згадується взагалі або згадується в кінці списку, «інші соціальні ролі» та «нейтральні характеристики» мають більше згадувань, ніж інші категорії [3].

Самооцінка, згідно методики М. Куна та Т. Макпартленда «Хто я?», вважається адекватною, коли співвідношення позитивних та негативних якостей складає приблизно сімдесят відсотків до тридцяти. Завищеною вважається самооцінка, коли кількість позитивних якостей по відношенню до негативних складає приблизно дев'яносто відсотків, людина відмічає, що в неї немає недоліків або число їх складає приблизно п'ятнадцять відсотків. Самооцінка є нестійкою, якщо кількість позитивних якостей по відношенню до негативних складає приблизно п'ятдесят відсотків.

Нашою вибіркою були студенти Мукачівського вищого професійного училища №3, вибірка становила 30 хлопців та 30 дівчат віком 15-17 років.

Після проведення діагностики, отримані результати дали нам підставу стверджувати, що частина респондентів з вибірки, які зорієнтовані на соціум (соціальні ідентичності) та на себе (особистісні диспозиції). Також, з отриманих даних можна побачити, що існує невелика кількість опитуваних, які мають однакові значення між цими двома напрямленнями (є нейтральними).

Так, між групами дівчат та хлопців були знайдені незначні відмінності по цим показникам:

1. 50% вибірки хлопців переважну кількість балів отримали в категорії «соціальні ідентичності»; при цьому, у 46,7% групи переважаючими є особистісні диспозиції, тобто ці два показники є приблизно однаковими.

2. В групі дівчат розподіл менш гармонійний: 56,7% групи зорієнтовано на особистісні диспозиції, а 36,7% - на соціальні ідентичності. В цій групі різниця між значеннями більш значуща. Нами були отримані цікаві дані про гендерну самоідентифікацію досліджуваних, що ми зобразили наочно на рисунку 1 (див. рис. 1).

Так, студентів, які у одній із своїх відповідей на запитання «Хто я?» написали дівчина/хлопець, чоловік/жінка, ми віднесли до групи з статевотипізованою «Я-концепцією», а тих, що цього не зробили – до групи

з нестатевотипізованою «Я-концепцією».

Рис. 1. Гендерна самоідентифікація.

Тож, серед досліджуваних було виявлено 21 статевотипізовану дівчину (що становить 70% від групи), та 20 статевотипізованих хлопців (66,7% групи).

Велика кількість гендерно виокремлених самовизначень вказує на те, що гендерна ідентичність займає провідне місце у структурі Я-концепції особистості. Якщо в числі перших трьох відповідей є самоопис, який позначає стать, а сімейні ролі та фемінні характеристики у жінок домінують над професійними й маскулінними (у чоловіків навпаки), можемо говорити про статевотипізовану Я-концепцію (самовизначення та поведінка співпадають з тими, які вважаються в суспільстві гендерно-відповідними).

Статевотипізованість міцно пов'язана з гендерною соціалізацією особистості. Гендерна соціалізація, як відомо - це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначено для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася.

Статєво-рольова соціалізація проводиться протягом усього життя людини, тільки з дорослішанням росте самостійність у виборі цінностей і орієнтирів. У деяких ситуаціях люди можуть переживати гендерну ресоціалізацію, тобто руйнування раніше прийнятих цінностей та засвоєння нових моделей поведінки [1].

Висновки. Головна роль у гендерному вихованні належить освітньо-виховним установам. Дитина проходить через низку установ, утворених суспільством: дошкільні, середні, вищі навчальні заклади, позанавчальні заклади (центри, клуби, бібліотеки) та установи культури. На шкільні роки дитини припадає основний період формування гендерної культури, громадянських цінностей, самоусвідомлення себе чоловіком або жінкою [1].

Важлива роль у формуванні гендерних цінностей належить сімейному вихованню. Саме в родині у світогляді молодого людини формуються базові уявлення щодо поняття чоловічого і жіночого. Батькам необхідна певна установка на цілеспрямоване гендерне виховання своєї дитини,

усвідомлення високої відповідальності за підготовку юнака або дівчини. Вони можуть використовувати сучасний педагогічний досвід, підтримуючи співробітництво з навчальною установою, учителями, слухати спеціальні лекції, читати літературу. Тільки за таких умов можливе формування у молодшої людини гендерної чуйності і культури. На становлення гендерної свідомості впливають суспільні (неурядові), молодіжні, жіночі, правозахисні організації, засоби масової інформації, пропагуючи ідеї рівності, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні телепередачі [2].

Список використаної літератури

1. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність / За заг. ред. Пушонкової О. А., Шевченко З. В. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 202 с.
2. Практика медіації: словник-довідник / уклад.: С. О. Гарькавець, Л. П. Волченко. Лисичанськ: ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2019. 128 с.
3. Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків ({Із змінами, внесеними згідно із Законами № 4719-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 15, ст.97, № 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915, № 2229-VIII від 07.12.2017, ВВР, 2018, № 5, ст.35});
4. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні / Український жіночий фонд., Київ, 2011 р.- 40с.

Марценюк Марина Олексіївна – к.психол.н., доц., старший викладач кафедри психології Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВСТВА У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Сім'я є важливою ланкою українського суспільства, де зростають і виховуються діти та формується відповідальність молоді щодо якісного виконання батьківських функцій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив констатувати, що батьківство впливає на соціально-психологічний клімат не лише кожної окремої сім'ї, але і соціуму в цілому. Попри те, що батьківство утворює собою соціальний інститут, важливість якого важко переоцінити, дослідження останніх років зафіксували зниження його суб'єктивної значущості у свідомості сучасних молодих людей. Зростання незареєстрованих і альтернативних форм шлюбу, значне збільшення неповних сімей, збереження практики створення бездітних і малодітних сімей – усе це свідчить про зниження в суспільстві цінності інституту батьківства.

Викладання основного матеріалу. Найбільш небажаним для суспільного розвитку видається ігнорування цінності батьківства для молоді. Студентська молодь, не просто отримує професійну підготовку у закладах вищої освіти, але й реалізує в цей період свого життя професійне й особистісне самовизначення. Період інтенсивного синтезу життєвих цінностей і світогляду особистості робить актуальним формування у студентів закладів вищої освіти серед іншого і ціннісного ставлення до батьківства.

Батьківство у Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначається як «...кровна спорідненість між батьком і його дитиною» [1]. Складність феномену батьківства, на думку психолога І. Томаржевської, полягає, в першу чергу, в необхідності його розгляду через призму біологічного, психологічного, а також соціокультурного контекстів. Будучи особливим соціальним інститутом, батьківство включає два інші інститути: батьківство та материнство [2]. У сучасній психологічній науці батьківство розглядається як інтегральне особистісне утворення, що містить сукупність ціннісних орієнтацій, установок, очікувань, батьківських почуттів, позицій, відповідальності, стилю сімейного виховання та батьківського ставлення.

На теперішній час у психолого-педагогічній науці ціннісне ставлення до батьківства студентів закладів вищої освіти розглядають як важливе особистісне утворення, що свідчить про сформованість уявлень про сферу батьківства та спрямованість на її реалізацію, про стан емоційної готовності до виконання батьківських функцій, а також про володіння необхідними

для цього уміннями, навичками, здібностями.

Дослідження, що здійснювалось на базі Хмельницького національного університету серед студентів, які навчаються на різних факультетах і на різних курсах (64 студенти) показало, що на ціннісне ставлення до батьківства студентської молоді має вплив статева приналежність.

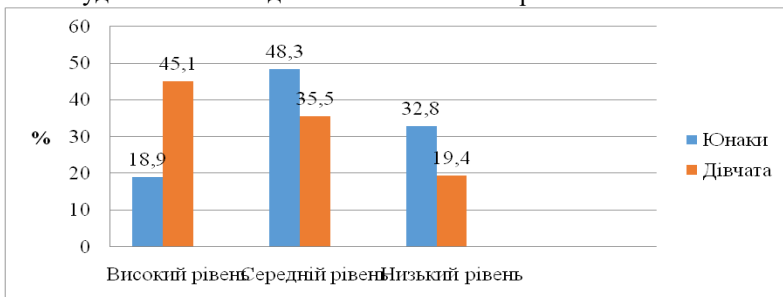

Рисунок 1 – Розподіл студентів за рівнями розвитку ціннісного ставлення до батьківства залежно від статі, (%)

Результати діагностики ціннісного ставлення студентів до батьківства залежно від статевої приналежності дозволили підсумувати, що в студентів чоловічої статі найбільший відсоток за чисельністю набрали респонденти з ціннісним ставленням до батьківства, що знаходиться на середньому рівні, а в студентів жіночої статі – на високому рівні розвитку. Крім того, саме в жіночій вибірці переважає відсоток студентів, які мають високий рівень ціннісного ставлення до батьківства (45,1% в порівнянні з 18,9% в іншій вибірці), а в чоловічій – відсоток студентів з низьким рівнем ціннісного ставлення до батьківства (32,8% на противагу 19,4 % в іншій вибірці).

Варто відзначити, що вдалося виявити і охарактеризувати змістовні відмінності в ціннісному ставленні до батьківства, що склалося у студентів і студенток.

Так, юнаками батьківство більшою мірою оцінюється як обов'язок, який необхідно виконувати в ситуаціях, коли воно настає. Батьківство вони розглядають як певний етап в житті, який неминучий, але настання якого, можна регулювати відповідно до власних інтересів і життєвих пріоритетів.

Народження дитини значна частина юнаків (51,9%) пов'язує зі станом тривоги, 39,5% – із станом задоволеності. Батьківство студенти-юнаки пов'язують, переважно, з можливістю продовження роду (65,6%) та з упевненістю в завтрашньому дні (23,2%). Згідно з висловленими юнаками уявленнями, після народження дитини головним для людини стає, в основному, досягнення фінансового благополуччя сім'ї (75,4%). Більшість юнаків пов'язує ефективне батьківство зі знаннями про здоров'я (53,6%) та виховання (41,3%) дитини. Згідно з отриманими від юнаків оцінками, батько повинен вибудовувати взаємодію з дитиною, ґрунтуючись на власних уявленнях про її правильність (53,4%) або на наукових

рекомендаціях (44,2%). При вихованні дитини юнаки віддають перевагу демонстрації власного прикладу (58,7%). Молоді люди вважають, що батьки повинні виховувати у дітей, в першу чергу, відповідальність (47,5%) і ініціативність (37,9%), а для цього батьки самі повинні бути відповідальними (60,9%). 69,7% студентів чоловічої статі показником ефективного батьківства вважають досягнення дитиною успіху в житті.

Для 58,4% дівчат батьківство виступає на суб'єктивному рівні, переважно, у вигляді дару, а 36,1% досліджуваних розглядає його як обов'язок. Для 55,2% дівчат батьківство є усвідомленим кроком у напрямку створення власної сім'ї, а для 35,8% – можливістю самовиразитися. Народження дитини дівчата-студентки пов'язують з такими емоціями як радість (51,9%) і щастя (38,8 %). Батьківство, на думку дівчат, дає людині можливість піклуватися про дитину (54,7%) та наповнити життя новими сенсами (39,9%). 81,9% студенток вважають, що головним для людини після народження дитини стає саме турбота про неї. Досліджувані жіночої статі ефективне батьківство пов'язують з оволодінням знаннями про здоров'я (48,1%) та про психологію (40,5%) дитини. Бесіда з дівчатами засвідчила наявність у більшості частини з них знань, достатніх для виконання батьківських функцій.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, констатуємо, що в змістовному плані ціннісне ставлення до батьківства у студентів чоловічої і жіночої статі має значні відмінності, а саме: у дівчат характеристики ціннісного ставлення до батьківства більші (змістовно розгорнуті, особистісно орієнтовані та внутрішньо погоджені), ніж у юнаків.

Таким чином, отримані результати дають підстави стверджувати, що статеву приналежність має вплив на ціннісне ставлення до батьківства. Упровадження в навчальний процес курсу «Основи батьківства», на нашу думку, сприятиме підвищенню у студентів інформованості про батьківство, його емоційну привабливість і інтегрованість в систему життєвих пріоритетів.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1140 с.
2. Томаржевська І. В. Теоретико-методологічний аналіз феномена усвідомленого батьківства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2015. Вип. 6. С. 107-111.

Міхєєва Людмила Васи́лівна – к. пед. н., доц., доцент кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету (Україна, м. Хмельницький).

Кулешова Олена Віталіївна – к. психол. н., доц., доцент кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету (Україна, м. Хмельницький).

СТРЕСОВИЙ ЧИННИК ЯК ОДИН З ПРОВІДНИХ КОМПОНЕНТІВ ГЕНДЕРНОЇ ВІДМІННОСТІ

Постановка проблеми. Організм людини систематично стикається з різноманітними чинниками зовнішнього середовища, такими як урбанізація, техногенні катастрофи, зміни кліматичних умов, шум, вібрація, світові пандемії, екстремальні бойові умови та іншим, що з одного боку, призводить до адаптаційного пристосування та виживання організму (супроводжується напруженням механізмів реактивної саморегуляції та закріпленням специфічних пристосувальних психофізіологічних змін), а з іншого боку веде до розвитку неминучих перед- та патологічних дестабілізаційних станів (серцево-судинні, шлунково-кишкові, імунodefіцитні, гормональні та інші психосоматичні захворювання), що суттєво вичерпує функціональний резерв організму, збільшує ризик дезінтеграції психічної дії та стійких сомато-вегетативних дисфункцій.

Викладання основного матеріалу. На жаль, в більшості випадків усунути причинний фактор стресового впливу не представляється можливим та не залежить від самої людини, тому провідну роль набуває психологічна та фармакологічна корекції, спрямовані на попередження або гальмування переходу організму зі стану «предхвороби» у стан хвороби. Саме спрямоване і своєчасне психофармакологічне втручання здатне не тільки запобігати реалізації патогенетичного ланцюга формування стресоактивних станів, а й ефективно впливати на механізми стресової реакції.

Вельми важливим на нашу думку є той факт, що в останнє десятиліття накопичено великий експериментальний і клінічний матеріал, що свідчить про існування статевих відмінностей в ефектах препаратів, впливаючих на нервову систему. Підтверджено, що високу генетичну мінливість та більш високу стресостійкість мають особи чоловічої статі, тоді як жінки виявляються більш сприйнятливими до дії стресів різного генезу.

Необхідно підкреслити, що серед можливих причин, які можуть мати вирішальне значення у вивченні генезу та фармакологічної корекції стресоактивних станів, ряд дослідників вказує на роль статевих гормонів у щурів-самиць. Так, характер стресорної відповіді у самок істотно змінюється протягом оваріального циклу. Зокрема, у мавп реактивність надниркових залоз на гострий іммобілізаційний стрес залежить від фази менструального циклу та є мінімальною в стадію дієструса. Дослідженнями сучасних науковців були доведені зміни пошуково-дослідницької активності, емоційності та тривожності щурів-самиць в тесті «відкрите поле», а також виявлена ритмічність вмісту кортикостерону, тестостерону та естрадіолу в мозку протягом естрального циклу у самок щурів під впливом емоційного та холодового стресу.

Змінюються і процеси вільнорадикального окиснення ліпідів у самиць в різні фази оваріального циклу, що підтверджено рядом сучасних досліджень.

Висновки. В площині окресленої проблеми, набуває особливої актуальності розробка нових підходів психофармакологічної стабілізації організму людини як жінок так і чоловіків, де в першу чергу, буде багатовекторний вплив на фармакодинаміку та здатність впливати на різні ланцюги патогенезу стресреакції будь-якого генезу.

Список використаної літератури

1. Sex differences in chronic stress effects on cognition in rodents / Victoria Luine, Juan Gomez, Kevin Beck [et al.] // *Pharmacol Biochem Behav.* 2017 Jan; 152: 13–19.
2. Sex differences in the delayed impact of acute stress on the amygdala/ Kanika Gupta, Sumantra Chattarji // *Neurobiol Stress.* 2021 May; Published online 2021 Jan 7.

Окуліч-Казарін Валерій – доктор габілітований, MBA, професор факультету соціальних наук і інформатики Вища школа бізнесу – Національний університет святого Луїса (Польща).

Журба Маргарита Сергіївна – к. фарм.н., доц., завідувачка кафедри фармакології, клінічної фармакології та клінічної фармації Державного закладу «Луганський державний медичний університет» (Україна, м. Рівне)

Журба Микола Анатолійович – д. філос.н, професор кафедри управління освіти Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Україна, м. Рівне)

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Необхідним на сьогодні є створення теоретичної та практичної бази для впровадження в освіті гендерного підходу, сутність якого полягає у визнанні категорії статі як такої, що є стрижневим утворенням особистості і впливає як на соціальну, так і на когнітивну її поведінку, а останнє вимагає обов'язкового врахування даної категорії при вивченні будь-якого соціального явища, зокрема поведінки особистості в конфлікті. Особливо ця проблема є актуальною для осіб юнацького віку, адже даний вік характеризується підвищеною конфліктністю серед молоді.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних розробок з обраної тематики свідчить про явний дефіцит конкретно-експериментальних досліджень, які б розкривали особливості впливу статі на вибір стратегії поведінки в конфлікті, тим часом як гендерні властивості пронизують всю особистість і є головними її характеристиками. Вирішення зазначеної проблеми є необхідним для розуміння істинних причин поведінки людей; воно дозволить прогнозувати розвиток конфлікту, а також допоможе опоненту у виборі правильної тактики поведінки в конфліктних ситуаціях.

Викладення основного матеріалу. Теоретичний аналіз літературних джерел та наукових праць з досліджуваної проблематики дозволив нам зрозуміти та усвідомити зміст таких понять як «конфлікт», «конфліктна поведінка», «конфліктна ситуація», визначити основні елементи конфлікту, а також розглянути особистісні детермінанти та гендерні аспекти поведінки в конфлікті.

Метою констатуючого етапу нашого дослідження було дібрати відповідні методики та провести психодіагностику гендерних особливостей конфліктної поведінки в юнацькому віці.

Експеримент проводився на базі Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради. Загальний об'єм вибірки склали 60 студентів, серед них 30 хлопці та 30 дівчат, відповідно 50 % і 50 %. Учасники дослідження висловили побажання конфіденційного проведення обстеження, що також необхідно було для зниження ефекту соціальної бажаності, підвищення рівня надійності та вірогідності результатів експерименту.

Дослідження було побудовано в логіці констатуючого, формуючого та контрольного етапів, на кожному з яких використовувалися спеціальні теоретичні та емпіричні методи.

Дослідження гендерних особливостей конфліктної поведінки в юнацькому віці було проведене за допомогою комплексу взаємодоповнюю

чих діагностичних методик:

1. Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса (адаптація Н. В. Гришиної). Опитувальник розроблений для вивчення особистісної схильності до конфліктної поведінки, виявлення визначених стилів вирішення конфліктної ситуації. Треба серед запропонованих пар обрати судження, що є найбільш типовим для поведінки особистості. Методика складається з 30 пар суджень.

2. Методика оцінки поведінки в конфлікті Дж. Г. Скотт. До позитивних результатів може привести будь-яка з п'яти відомих нам стратегій поведінки в конфлікті, якщо вона відповідає вимогам ситуації. Однак більшість схилиються до переважного використання однієї стратегії, цей вибір продиктований те стільки об'єктивними обставинами стільки виходячи з власних внутрішніх бажань та усталених звичок. Заповнена таблиця дає наглядне уявлення про те, який з стилів використовується найчастіше, який краще всього, який найчастіше приносить позитивні результати та який є найбільш комфортним для особистості. Це може бути один стиль або різні. У будь-якому випадку результати методики дають інформацію для роздумів, якщо особистість хоче зробити свою поведінку в конфліктній ситуації більш ефективною, розвинувши здібності використовувати різноманітні стилі.

3. Методика самооцінки конфліктності. Дана методика дозволяє дослідити рівень конфліктності особистості. За рахунок цієї методики можна спрогнозувати як людина поведе себе в тій чи іншій ситуації, і передбачити та загасити конфлікт на самому початку.

4. Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі. Методика створена і призначена для дослідження представлень суб'єкта про себе і ідеальному «Я», а також для вивчення взаємин в малих групах. За допомогою даної методики виявляється переважаючий тип відносин в самооцінці і взаємооцінці. При дослідженні міжособистісних відносин найчастіше виділяються два чинники: домінування-підпорядкування і дружелюбність-агресивність. Саме ці чинники визначають спільне враження про людину в процесах міжособистісного сприйняття. Опитувальника містить 128 оцінних думок, з яких в кожному з 8 типів стосунків утворюються 16 пунктів, впорядкованих по висхідній інтенсивності. Методика побудована так, що думки направлені на з'ясування якого-небудь типу стосунків, розташовані не підряд, а особливим чином: вони групуються по 4 і повторюються через рівну кількість визначень.

Безпосередньо перед початком загального дослідження гендерних особливостей конфліктної поведінки та перед кожною діагностикою проводилося мотивування й інструктаж учасників експерименту:

- поставтеся до дослідження серйозно;
- будьте уважні під час тестування;

- не слід витрачати багато часу на обмірковування відповідей;
- відповідайте на кожне запитання чи твердження в тій послідовності, в якій вони розташовані, не пропускайте жодного з них;
- відповідаючи на питання, не намагайтеся зробити свідомо сприятливе враження своїми відповідями;
- пам'ятайте, жодна з методик немає чітко визначених «позитивних» чи «негативних», «вірних» чи «невірних» відповідей.

За процедурою експериментального дослідження гендерних особливостей конфліктної поведінки осіб юнацького віку нами передбачалося:

- на констатуючому етапі – проведення схильності особистості до конфліктної поведінки, дослідження враження про людину в процесі міжособистісного спілкування, визначення рівня конфліктності особистості та оцінка використання стратегій поведінки в конфлікті;
- на формуючому етапі – перевірка ефективності розробленої нами програми тренінгу з розвитку здатності управляти конфліктною поведінкою в експериментальній групі, в контрольній групі корекція не проводилася;
- на контрольному етапі – проведення підсумкової (повторної) діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки, визначення рівня конфліктності особистості та оцінка використання стратегій поведінки в конфлікті, порівняння констатуючого та контрольного зрізів в контрольній та експериментальній групах за всіма використаними методиками.

Висновки. Надійність й вірогідність результатів дослідження та зроблених на їх основі висновків забезпечується всебічністю і глибиною аналізу теоретичного матеріалу з досліджуваної проблематики, комплексним використанням методів діагностики, адекватних предмету, цілям і завданням дослідження, репрезентативністю вибірки досліджуваних, цілісною організацією дослідження, належною кількісною та якісною обробкою експериментальних даних дослідження.

Панов Микита Сергійович – д. психол.н., доц., професор кафедри спеціальної освіти та психології КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької міської ради (Україна, м. Запоріжжя).

РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ ПОДРУЖЖЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОДРУЖНЬОЇ СУМІСНОСТІ

Постановка проблеми. Проблема сім'ї завжди мала велике значення для особистості. У всі часи родина була і залишається тим прихистком, де людина відчуває себе безпечно, довірливо і повністю захищеною. У психології широке коло питань пов'язаних з проблемами сім'ї, формуванням шлюбно-сімейних стосунків та подружньої сумісності досліджували В. Дружинін, М. Обозов, В. Семиченко. Сімейно-рольову сумісність подружжя вивчали А. Волкова та Т. Трапезнікова, Ю. Завацький, О. Шевяков, В. Бочелюк. Проблематику задоволеності подружжя шлюбом розглядали Ю. Альошина та І. Борисов та ін. дослідники. Проблема, на якій акцентують дослідники, полягає у тому, що кожна людина, що вступає в шлюб сподівається на таку поведінку партнера, яка відповідає його рольовому статусу – це один з чинників гармонійних стосунків у сім'ї. Якщо ж поведінка не відповідає рольовому статусу партнера, це може спричинити конфліктні ситуації і дисгармонію у сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Сім'я посідає важливе місце у людському суспільстві. Протягом усієї історії подружжя сумісність була запорукою стабільності в державі. Як стверджують узагальнені результати досліджень, подружжя сумісність багатопланова. Виділяють такі види подружньої сумісності: соціальну, психологічну, сексуальну, сімейно-побутову [1]. Соціальна сумісність передбачає особливий погляд людини на світ, її ціннісні орієнтації. Вона полягає у розумінні сенсу життя, суспільній активності, ставленні до себе і до інших людей. Дуже важко витримати таку несумісність у шлюбі протягом усього життя. Психологічна сумісність полягає у взаємодії характерів, темпераментів, особистісно-вольових якостей подружньої пари. Саме від неї залежить емоційний настрій у сім'ї. Різні види сумісності взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Тому у сімейних відносинах потрібно враховувати кожен аспект, щоб не порушувати злагоди, яка так важко здобувається.

Важливим компонентом функціонально-рольової структури сім'ї є рольові очікування. Рольова структура сім'ї забезпечує ефективне її функціонування й задоволення потреб усіх її членів за умов рольової узгодженості, тобто несуперечливості сімейних ролей, які утворюють цілісну систему. Основними параметрами рольової структури сім'ї є характер керівництва, який визначає систему стосунків влади й підпорядкування, тобто, ієрархічну побудову сім'ї і розподіл ролей у відповідності з тими завданнями, які вирішує сім'я на певній стадії свого життєвого циклу [2].

Егалітаризація сім'ї, яка відбувається на сучасному етапі, спричиняє необхідність по-новому дивитися на соціальні функції чоловіка й жінки в сім'ї. Сучасні труднощі функціонування сім'ї слід шукати у співвідношенні традиційних і егалітарних тенденцій розподілу сімейних ролей, особливостей сімейно-рольової взаємодії у сучасному подружжі.

Розподіл моделей сім'ї на традиційні й егалітарні зумовлений функціонально-рольовим розподілом у сім'ї, а також розподілом сфер влади й відповідальності. Для традиційної моделі сім'ї характерна сувора статево-рольова диференціація сімейних ролей. У традиційній патріархальній сім'ї природним є верховенство чоловіка, яке виявляється в тому, що у його руках зосереджені економічні ресурси і прийняття основних рішень. Традиційна сім'я потребує від своїх членів підкорення й покірливості, а це в свою чергу може стати джерелом конфліктів і навіть початком розриву стосунків [1].

Егалітарна модель сім'ї характеризується однаковим залученням шлюбних партнерів до реалізації сімейних ролей. Рольовий розподіл у даній моделі сім'ї відбувається насамперед виходячи з особистісних уподобань і на основі взаємної домовленості подружжя, а не на основі статево - рольової диференціації. Однак, саме свобода вибору егалітарної моделі дуже часто стає тим підводним каменем, на який наражається молодий «сімейний човен». На думку дослідників, труднощі у взаєморозумінні молодого подружжя зумовлені, насамперед, тим, що в сучасній сім'ї зразки поведінки чоловіка і дружини стають менш жорсткими [2].

Аналіз традиційної й егалітарної моделі функціонально-рольового розподілу в сім'ї доводить, що не слід вести мову про однозначну перевагу однієї моделі над іншою, тим більше, що зміни характеру розподілу ролей у сім'ї в процесі сімейного циклу є природними і сприяють успішній адаптації сім'ї до нових життєвих ситуацій. Для успішного сімейного життя більш важливим є збіг уявлень про рольову поведінку й рольові очікування подружжя в контексті прийнятої моделі.

Теоретичний аналіз проблеми рольових очікувань подружжя, як складової сімейно-рольової взаємодії, дав змогу виявити властивості функціонально-рольового розподілу, які за певних обставин обумовлюють конфліктогенність сімейного спілкування. Це суперечливість сімейних ролей, вузькі межі їх виконання, що не задовольняють особистісних потреб членів сім'ї, рольова переважаність шлюбних партнерів (зокрема, жінки), невизначеність рольових очікувань подружжя, невідповідність сімейних ролей можливостям особистості, загальна ригідність і хаотичність функціонально-рольової структури сучасної сім'ї.

Вивчаючи задоволеність подружжя шлюбом, Ю.Е. Альошина та І.Ю. Борисов послуговуються у своєму дослідженні таким поняттям, як «статево-рольова диференціація», що є комплексним показником, який

враховує як реальний розподіл ролей у сім'ї, так і ставлення до нього кожного з подружжя [1]. Статеворольова диференціація визначається на основі таких характеристик: уявлення подружжя про ролі чоловіка та жінки (статеворольові установки); уявлення подружжя про розподіл ролей у сім'ї (приватні статево- рольові установки); рольова поведінка подружжя (реальний розподіл ролей); статева ідентичність (фемінність - маскулінність як характеристики кожного з подружжя). Чітка статево- рольова диференціація сприяє звуженню кола обов'язків кожного з партнерів, що дає змогу їм бути більшою мірою включеними в реалізацію завдань та функцій, які перед ними безпосередньо стоять.

Подібна диференціація дозволяє парі в цілому більш успішно вирішувати проблеми, справлятися з великою кількістю завдань, внаслідок чого підвищується задоволеність шлюбом. Водночас збереження жорсткої диференціації, коли необхідність у ній вже відпала (сім'я повністю адаптувалася до ситуації чи проблемність її зменшилася), навпаки, може свідчити про зниження задоволеності шлюбом).

Функції сім'ї зумовлені розвитком суспільства, вони є історично змінними і тому в часі змінюються ролі чоловіка та жінки в сім'ї, всього устрою сім'ї. Багатьма авторами висловлюються міркування про велике значення й одночасно про тісний зв'язок один з одним параметрів, що характеризують розподіл і реалізацію подружніх ролей у сім'ї. Той факт, що вони пов'язані зі статтю подружжя, тобто з біологічними основами сім'ї, підкреслює їхню значимість і базовий характер, дозволяє розглядати їх як детермінанту багатьох внутрішньо - сімейних процесів. Комплексний показник, що враховує як реальний розподіл ролей у сім'ї, так і ставлення до нього подружжя, одержав у літературі назву гендерно-рольової диференціації.

Висновки. Отже, подружня сумісність чоловіка і жінки багато в чому залежить від того, чи відповідають їх рольові очікування дійсності. Високий рівень подружньої сумісності та правильний розподіл сімейних ролей збільшують вірогідність гармонії у стосунках, проте це не єдині чинники щасливого сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Лидерс А. Г.. Психологічне обстеження сім'ї: навч. посібник-практикум для студ. фак. психології вищ. навч. Закладі. 2-е вид., Стер. М.: Видавничий центр «Академія». 432 с., 2007
2. Marriage for Moderns. By Henry A. Bowman. New York: mcgraw-Hill Company, 1942. Pp. ix+463.

Пілецький Віктор Сидорович – к. психол. наук, доцент кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Україна, м. Івано-Франківськ).

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ. ШЛЯХ ДО САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК

Постановка проблеми. Протягом останніх років в Україні зросло розуміння питань, пов'язаних із гендерною рівністю. Дослідження гендерної рівноваги в суспільстві поступово стає невід'ємною складовою більшості соціальних і гуманітарних наук. Гендерний підхід виник на основі як нових життєвих реалій участі жінок у всіх сферах виробництва, науки і культури, так і наукових досліджень у галузі соціології, етнографії, культурології. В сучасному суспільстві часто природна роль жінки в суспільстві набуває стереотипного контексту, або її вагоме значення просто применшується, тому питання самоактуалізації жінок обумовлюються вивченням теоретичних аспектів гендерної рівності.

Викладення основного матеріалу. Дослідженням гендеру займалася низка вчених, серед яких такі дослідники як Є. Ільїн (соціальна природа гендеру), Ш. Берн (підпорядкування гендерним нормам), Є. Ніколаєва (психофізіологічна детермінація гендерних відмінностей), С. Бем (теорія гендерних схем). Гендерні аспекти конструювання модерної ідентичності проаналізовані в роботах зарубіжних класиків, таких як П. Бурд'є, М. Вебер, Дж. Мітчелл. У світовій психології емпіричними дослідженнями проблеми самоактуалізації займалися ряд науковців: Дослідженнями прагнення до розкриття своїх внутрішніх потенційних можливостей займалися такі дослідники як А. Маслоу (самоактуалізація), А. Адлер (прагнення до досконалості), К. Роджерс (прагнення до самореалізації), К.Г. Юнг (індивідуація), а також сучасні українські дослідники О. Яремчук (самоактуалізація, саморозвиток), С. Максименко (самоздійснення) та ін.

Соціальна зрілість характеризується ступенем успішності в освоєнні і виконанні соціальних ролей. Сім'я виступає головним осередком, де формуються та закріплюються уявлення щодо прийнятних в суспільстві ролей, обов'язків та повноважень жінок і чоловіків. Соціалізація чоловіків розпочинається в ранньому дитинстві та зазнає різних впливів, серед яких – виховання та досвід стосунків в батьківській родині, шкільне середовище та інше. Нереалізовані атрибути гегемонної маскуліності, за теорією Рейвін Коннел, (невдачі в кар'єрному зростанні, відсутність матеріального благополуччя, конфліктні ситуації в сім'ї або з близьким оточенням) можуть призводити до надмірного психологічного тиску, тоді як загальне пригнічення емоцій – спричиняти психологічні розлади та глибоку депресію, яка перебігає складніше за жіночу. Депресія у жінок розвивається значно частіше, ніж у чоловіків. Частково це пояснюється біологічними відмінностями між чоловіками і жінками, зокрема гормонами. Це приклади статевих відмінностей. Але соціальні чинники – гендерні розбіжності –

можуть відігравати велику роль. Наприклад, жінки загалом відчувають більше стресу, ніж чоловіки, і дослідження показали, що соціальний стрес є основною причиною депресії. Дослідження показують, що порівняно з чоловіками жінки зазвичай схильні забагато роздумувати і доходити негативних думок [1].

Жінки зазвичай частіше стикаються із соціальною нерівністю і, отже, більш схильні до депресії, ніж чоловіки.

Гендерний розрив у показниках депресії найпомітніший у країнах із високою гендерною нерівністю, де у жінок виникають великі труднощі з отриманням доступу до освіти та інших ресурсів [4].

Самовизначення – форма самоставлення лежить механізм, що самореалізує пророцтва. Особистість на початку самоактуалізації часто використовує «пророцтва» значущих інших для позначення напряму свого розвитку, вибору цілей і засобів їх досягнення. Часто «пророцтва» інших інтеріоризуються особистістю в самовизначення. Інтеріоризація-перенесення чийхось уявлень в свою свідомість. Уявлення, почуття або ідеї, що вступають в протиріччя з іншими уявленнями, почуттями або ідеями індивіда, призводять до де-гармонізації особистості, до ситуації психологічного дискомфорту. Відчуваючи потребу в досягненні внутрішньої гармонії, проявляє захист від потенційно тривожної інформації [2].

Л. Ожигова, при дослідженні характеру впливу гендеру на самоактуалізацію жінки на різних етапах професіоналізації, а також визначенні обумовлених гендером стратегій професіоналізації жінки у педагогічній діяльності виокремила корисні висновки. По-перше було з'ясовано, що особистісні характеристики жінок, виявлені в ході визначення самоактуалізації, співставні з традиційним описом жінки і не змінюються в ході її професійного становлення. По-друге дослідниця пояснює особливості самоактуалізації жінки наявністю специфічних стратегій професіоналізації жінок, а саме відмова від професіоналізації на користь гендерної ролі; підпорядкування професійних прагнень гендерної ролі; орієнтація на суміщення професійної та гендерної ролі. Отже, в ході професіоналізації жінка інтегрує різні уявлення; тобто у процесі професійного становлення відбувається узгодження гендерних та професійних уявлень особистості про себе [1].

Статеві відмінності виявляються і в життєвих устремліннях: з раннього дитинства чоловіки самостійно прагнуть досягти будь-яких цілей, причому самооцінка будується на успіхах в роботі. Досягнення в тій чи іншій важливій галузі, в творчості складають основу розвитку чоловічої особистості. Для розвитку особистості жінки дуже важлива побудова успішних інтимних, сімейних відносин. «У жінок успіх в любові, якщо можна, в заміжжі - певний фактор розвитку особистості» [3].

Молоді чоловіки схильні переоцінювати свої якості, будь то

положення в групі або особисті здібності. Жіночі самооцінки зазвичай скромні і реалістичні. З точки зору І.С. Кона, завищені самооцінки допомагають чоловікам відповідати стереотипам маскулінності. Також автор наголошує про неможливість повної реалізації себе, і саме самоаналіз дає змогу побачити цю нереалізованість [5].

Висновки. Отже, повертаючись до питання самоактуалізації в гендерном аспекті можемо простежити певні гендерні стереотипи, щодо відношення до жінки, яка має роль хранительки людського життя і світу, виступаючи наче стабілізатором всього, цей фактор і консервує життя жінки для її збереження.

Переважна більшість гендерних досліджень виконуються у площині аналізу рівневих характеристик маскулінності/фемінінності та типу гендерної ідентичності, але, андрогінна рівноправність маскулінних і фемінінних утворень це властивість, що виявляється тільки на соціогенному рівні. Проте питання про вплив структурних типів статево-рольової організації особистості, які визначаються наявністю певної статево-рольової моделі на різні сфери функціонування особистості залишається відкритим.

Список використаної літератури

3. Гендерна психологія: навч. посіб. / О.В. Щотка. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. – 358 с.
4. Клецина И.С. Практикум по гендерной психологии / И.С. Клецина. – СПб.: Питер, 2003. – 479 с.
5. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. – К.: Лыбидь, 1990. – 192 с
6. Реан А.А От рождения до смерти. / А.А. Реан. – СПб.: – Прайм Еврознак, 2002. – 652с.
7. Степанова Е.И. Психология взрослых / Е.И. Степанова. – СПб., 2000. – 360 с.

Пелешенко Олена Вікторівна – ст. викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Іванова Катерина Іванівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ВЛАСНОГО РІВНЯ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Однією з головних проблем сучасності, які існують у нашому суспільстві, є проблема пасивного чи байдужого ставлення дорослої особистості до свого здоров'я. Іншою важливою проблемою є те, що цінність здоров'я стає більш інструментальною і втрачається його цінність як засобу жити довго та повноцінно. Установки та уявлення особистості про здоров'я, залежать від умов соціалізації людини, у тому числі і від гендерних (статеворольових) стереотипів та очікувань, характерних для конкретного суспільства та культури. При аналізі наукової літератури можна зробити висновки, що існують певні підтвердження відмінностей щодо стану здоров'я у чоловіків та жінок. Зарубіжні дослідження 1970- 1980-х рр. породили жарт про відмінності статі: «Жінки хворіють, а чоловіки – вмирають». У 1990-х рр. міф про «надхворобливість» жінок почав розвінчуватись (міф поширювався на всі вікові групи): вони просто частіше говорять про свої проблеми зі здоров'ям [1].

Дослідженням цієї проблеми займалися: Н.А. Амосов, Г.Л. Апанасенко, І.А. Аршавський, В.Т. Афанасєв, П.К. Анохін, Н.Д. Граєвська, В.П. Казначєєв, А.Г. Щедріна та ін. У розробці теорії та технології формування здорового способу життя використано концепцію І.І. Брехмана про здоров'я як основний компонент здорової особистості.

Викладення основного матеріалу. Ставлення до здоров'я є одним із центральних, але поки що дуже слабо розроблених питань безпеки життєдіяльності. Конкретні види ставлення до здоров'я знаходять прояв у діях, вчинках, переживаннях, судженнях людей щодо факторів, що впливають на їхнє фізичне, психічне та соціальне благополуччя. Здоров'я індивіда дозволяє йому повніше реалізувати себе як особистість, а здоров'я населення – необхідний ресурс розвитку суспільства. Всебічна повнота людського життя як неминущої цінності обумовлюється здоров'ям, безсумнівно, задоволення життям передбачає наявність здоров'я [1].

Здоров'я – найважливіший фактор працездатності та гармонійного розвитку людського організму. Поняття здоров'я нині розглядається як відсутність захворювання, хворобливого стану, фізичного дефекту, а й як стан повного соціального, фізичного і психічного благополуччя.

Багато людей не дотримуються найпростіших, обґрунтованих наукою норм здорового способу життя. Одні стають жертвами гіподинамії, що викликає передчасне старіння. Інші позбавляють їжі з майже неминучим у цих випадках розвитком ожиріння, склерозу судин, а в деяких і цукрового діабету. Треті не вміють відпочивати, відволікатися від виробничих та

побутових турбот, вічно неспокійні, нервові, страждають на безсоння, що, зрештою, призводить до численних захворювань внутрішніх органів. Деякі люди, піддаючись згубній звичці куріння та алкоголю, активно вкорочують своє життя.

Окрім суб'єктивних проблем є й об'єктивні. Результати досліджень останніх років свідчать про зростання навантаження на нервову систему, психіку людини. Інформаційний бум, прискорення ритму життя, негативна динаміка міжлюдських відносин (замкненість, зниження рівня соціальної підтримки тощо) та інші патогенні особливості сучасного побуту призводять до формування емоційної напруги, яка є одним з факторів розвитку різних захворювань. Життя в умовах невизначеності, кардинальної зміни усталених стереотипів поведінки підвищує рівень тривоги, занепокоєння за своє майбутнє, за майбутнє своїх дітей, родичів, що, у свою чергу, сприяє розвитку нервово-психічної та психосоматичної патології [2].

Можливо, такий розподіл цінності для життя здоров'я між чоловічою та жіночою групами нав'язаний гендерними стереотипами, що склалися у суспільстві, щодо соціальних ролей чоловіка та жінки. Наприклад, гарний дорогий одяг, машина, будинок, громадське визнання, щасливе особисте життя - є цінність чогось рідкісного, здобутого важко і ризиком, як за часів первісного полювання. Тому сприйняття цих цінностей чоловіком має особливий відтінок. Перше, що бачить будь-яка людина - це зовнішність, а відмінний зовнішній вигляд - зворотний бік здоров'я. Прекрасна пропорційно складена особистість вже на підсвідомому рівні сприймається як здорова [3].

За результатами аналізу наукової літератури з проблеми було виявлено статистично достовірні відмінності, що підтверджують гіпотезу про гендерні соціальні ролі. Так, для чоловіків важливіші зовнішні атрибути: матеріальна та побутова забезпеченість, екологічна ситуація умов життя. Жінки ж, навпаки, тяжіють до внутрішніх чинників, зокрема, визначальне значення щодо здоров'я надають спадковості.

Можливо, що для народження здорових нащадків, жінка при підборі партнера на роль батька значну частину своєї уваги віддає атрибутам успішності чоловіків, керуючись наступним: якщо він забезпечений, то це говорить про його позитивні характеристики як здобувача і побічно про непоганий рівень здоров'я, якщо гарний та атлетичний. складний, то про його здоров'я.

Висновки. Таким чином, чоловіки вважають, що для здоров'я як свого, так і значущих для них людей, необхідно створити сприятливі, зручні, безпечні умови, задовольнити всі тривіальні потреби. А жінки надають перевагу здоров'ю у зовнішньому прояві, тобто красі, привабливості та внутрішньому стані душевного та фізичного комфорту. Для чоловіків здоров'я виявляється посередньою цінністю, а для жінок -

першорядною. Чоловіки схильні бачити причини нездоров'я свого та своїх близьких у зовнішніх причинах: у низькому достатку, у неможливості зміни умов життя, а жінки – у внутрішніх причинах, наприклад, у поганій спадковості.

Таким чином, гендерні особливості дорослих людей виявляються переважно у якісному своєрідності змісту їх ставлення до здоров'я за окремими параметрами. І, швидше за все, можна припустити, що збігаються з прийнятими в суспільстві гендерними стереотипами і не мають відмінностей у проявах, на яких не акцентують увагу в ході гендерної соціалізації.

Список використаної літератури

1. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана.– Луцьк: РВВ –Вежа| Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с.
2. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: [монографія] / С. І. Болтівець. – К. : Редакція —Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України|, 2000. – 302 с.
3. Гендерна психологія: навч. посіб. / О.В. Щотка. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. – 358 с.
4. Долинський Г. Д. Валеологічна психологія – новий напрямок у системі підготовки вчителів / Г. Д. Долинський // Психологія: 36. наук. пр. Вип. 1 (4). Нац. пед. університет ім. М. Драгоманова. – К., 1999. – С. 62 – 64.

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

Ільченко Орина Вячеславівна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

ВИХОВАННЯ ВОЛІ І ХАРАКТЕРУ У ЮНАКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сучасні випробування, які випали на долю нашої держави, потребують від суспільства активізації таких якостей, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка, дисциплінованість, принциповість, мужність і сміливість. Це в свою чергу ставить перед інженерно-педагогічними колективами закладів професійно-технічної освіти, виховання юнаків в дусі вольової поведінки. Саме такої вольової поведінки, яка передбачає сформованість стійких переконань і поглядів, високих благородних мотивів і міцної волі і характеру.

Мета даної публікації висвітлення особливостей виховання волі і характеру у юнаків закладів професійно-технічної освіти.

Викладення основного матеріалу. На думку В. О. Сухомлинського, найважливішим на що повинен звертати увагу майстер виробничого навчання, вихователь і класний керівник, з точки зору поведінки юнака, у площині формування волі і характеру це те, що в його цілеспрямованих діях має поступово розвивався і зміцнювався моральний елемент [6]. Саме моральний елемент і приваблює юнака своєю ціллю морального благородства. Це, у свою чергу, допомагає пробудити моральні і естетичні почуття, що є дуже важливою передумовою успіху у вихованні волі і характеру.

У закладах професійно-технічної освіти, освітній процес побудований через діяльність. Майстер виробничого навчання, прагне того, щоб юнак чітко уявляв прикладені зусилля для подолання тих чи тих труднощів в процесі своєї діяльності. Саме в процесі цієї діяльності важливим компонентом є формування у юнаків почуття обов'язку перед суспільством і своїм колективом. Майстер виробничого навчання повинен враховувати під час постановки завдання, рівень сформованості моральної свідомості. Але найважливіше, коли юнак сам ставить перед собою завдання. Головним у цих завданнях є усвідомлення юнаком переконань в можливості подолання цих труднощів, що зумовлене сприятливими умовами для досягнення мети. Майстер виробничого навчання чудово повинен розуміти духовний світ юнака і вміло враховувати його сили і можливості. Це вимагає від майстра виробничого навчання бути професіоналом своєї справи та педагогом-новатором [7].

Виховання волі насамперед пов'язано з вихованням моральних, ідейно-політичних переконань особистості, з її запереченнями та переконаннями, почуттями обов'язку, звичок та інших якостей. Це допомагає юнакові створювати свій мікрокосмос, формуючи свої цінності, ціннісні орієнтації [1; 3], соціальні очікування та сподівання [2; 4].

Вище перераховане прискорює психологічну зрілість, яка допомагає пізнати самоцінність іншої особистості та продуктивно взаємодіяти з нею для взаємного збагачення [5].

Виховання волі у юнаків пов'язано з подоланням безволля яке сформоване такими негативними рисами особистості як впертість, лінь, брехливість та ін. Для боротьби з ними потрібен характер. Характер є проявом індивідуальності. Узагальнюємо, що виховання характеру є не що інше як виховання особистісних властивостей та якостей, за якими вона і вирізняється від інших.

Висновки. Виховання людини є багатограним і складним процесом, який одночасно потребує формування якостей особистості, за допомогою суспільного досвіду та різноманітних впливів, які відбиваються на особистості, формуючи моральне обличчя людини. Завдання інженерно-педагогічного колективу закладів професійно-технічної освіти, завдяки вихованню волі і характеру, допомогти юнакові. А також вміти розрізняти ці різноманітні впливи і самому протистояти негативним впливам з честю і почуттям гідності долаючи їх.

Список використаної літератури

1. Пислар А. Б. Ціннісні орієнтації учнів ПТНЗ. Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи: матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції. Херсон: ВД «Гельветика», 2017. С.191-194.
2. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 158 с.
3. Попович І. С. Соціально-психологічні очікування в міжособистісній взаємодії малої групи. Проблеми заг. та пед. психології. К. 2006. Т. VIII. В. 7. С. 259-268.
4. Попович І. С. Типологічні особливості очікувань. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки: зб. наук. праць ХДУ. Херсон: ВД «Гельветика», 2014. Вип. 1. Т. II. С. 64-70.
5. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту: Монографія. К., 2001. С. 276.
6. Сухомлинский В. А., Кочкина А. Ф., Фурсенко И. А. Суть процесса воспитания (раздел учебн. «Педагогика» под ред. А. Г. Дзеврина) в 1964 г. Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Ф-Р 5127. Оп. 2. Спр. 1134. 170 арк.
7. Tsiuniak, O., Pyslar, A., Lialiuik, G., Bondarenko, V., Kovtun, O., Los, O., Popovych, I. Research of interdependence of variables and factor structure of masters' readiness for innovative pedagogical activity. Revista Inclusiones, 2020. 7(3). P. 427-452.

Пислар Анатолій Борисович – здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету (Україна, м. Івано-Франківськ).

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОЦЕСУ, СТАНУ І ВЛАСТИВОСТІ

Постановка проблеми. Проблема соціальних очікувань особистості належить до такого рівня методологічних проблем, які час від часу набувають гострої актуальності. Прискіплива увага почасти зумовлена трансформаційними процесами у суспільстві. У залежності від соціальної картини буття, очікування людини наповнюються такими змістовими параметрами, які здатні нести цінність, нове осмислення і звучання. У той же час, які б виклики, пандемії, війни і катастрофи не спіткали наше суспільство, людина завжди очікувала, сподівалася, надіялася і вірила, що все минеться і прийде довгоочікуваний добробут [6]. Результиуюча складова таких очікувань супроводжується конструюванням моделі очікуваного майбутнього [2].

Викладення основного матеріалу. Для цілісного вивчення феномену соціальних очікувань особистості, доцільно їх досліджувати у триєдності, тобто як процес, стан і властивість. Соціальні очікування є процесом психічної регуляції поведінки людини. Очевидно, що процесуальна природа соціальних очікувань забезпечується когнітивною, емоційною і поведінковою готовністю особистості до передбачуваного перебігу подій. Доволі часто поведінкову готовність іменують регулятивною за яскраво виражену регулятивну функцію [3]. Змістом когнітивної, емоційної та поведінкової готовності є соціальний супровід, що має місце у будь-якій діяльності людини, від елементарної до найскладнішої. Саме реалізація цього супроводу забезпечує перехід від біологічного до соціального, від індивіда до суб'єкта, до особистості, до індивідуальності [4]. Соціальні очікування, як процес, мають низку структурних складових: «очікуваний простір», «елемент очікування», «очікувана ситуація», «джерело очікування», «спрямованість очікувань» ін. Означені складові утворюють змістове наповнення соціальних очікувань особистості. Процес соціальних очікувань передбачає послідовну зміну елементів очікування, що підпорядковуються закономірному порядку і спрямовані до певного результату – образу або моделі очікування, чи спрямовані до зміни стану і властивостей. Виокремлення зазначених складових дає підстави вести мову про соціальні очікування особистості як процес психічної регуляції поведінки.

Соціальні очікування особистості виступають психічним станом та мають низку властивостей, якими володіє особистість щодо прогнозування перебігу подій, конструювання свого майбутнього. Теоретико-методологічне обґрунтування та емпіричне дослідження окресленої проблеми як процесу психічної регуляції поведінки, психічного стану та

властивості, а також визначення психологічних механізмів і функцій соціальних очікувань – складають зміст психології соціальних очікувань особистості [5]. Узагальнюємо, що для цілісного теоретико-методологічного дослідження психології соціальних феноменів, важливо розглядати триєдність: процес, стан і властивості.

Щодо процесу соціальних очікувань, то доцільно вести мову, в першу чергу, як про процес формування соціальних очікувань особистості. За такої артикуляції окресленої проблематики, особистість є джерелом і носієм соціальних очікувань. Зауважимо, що джерелом і носієм очікувань є не тільки особистість, а також може бути спільнота, реально існуюча група, значущі інші. У той же час, можемо допустити, що умовна група, подія чи явище, також можуть викликати чи сформувати соціальні очікування і застереження. Формування соціальних очікувань – це процес психічної регуляції поведінки, який детермінований як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Психічний процес передбачає психічну функціональну систему в дії [7].

П. К. Анохін у концепції функціональних систем [1] звернув увагу на те, що зміст або параметри результату формуються системою у вигляді визначеної моделі раніше, ніж з'являється сам результат. Конструювання моделі очікуваного майбутнього – це побудований особистістю проєкт результату. Цей проєкт є своєрідним передбаченням, що реалізується через прогностичну функцію соціальних очікувань особистості. Модель очікуваного майбутнього в усіх цих суб'єктів буде різною, навіть якщо вони прагнуть до однакового кінцевого результату. Конструювання моделі очікуваного майбутнього – це не тільки бачення кінцевого результату, а й вплив на оцінку реалізації поведінки, консолідацію моральних, вольових, інтелектуальних зусиль для її реалізації [8].

Реалізація соціальних очікувань особистості забезпечується її психологічною готовністю до пізнання об'єкта очікування. Психологічна готовність є особливим психічним станом особистості. Психічний стан супроводжується адекватною формою психічної напруженості і відображається у готовності до дій в очікуванні тієї чи іншої події.

Висновки. Соціальні очікування особистості є процесом конструювання і відображення соціальної дійсності, психічним станом та мають низку властивостей, якими володіє особистість щодо прогнозування перебігу подій. Обґрунтовано, що для цілісного вивчення феномену, соціальні очікування особистості доцільно досліджувати у триєдності, тобто як процес, стан і властивість.

Список використаної літератури

1. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. М., 1975. 225 с.
2. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього.

Науковий вісник ХДУ. Серія: психологічні науки, 2015. Вип. 6. С. 145-154.

3. Попович І. С. Проблема соціально-психологічних очікувань в науковій теорії та практиці. Практична психологія та соціальна робота. К., 2005. № 5. С. 8-13.
4. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості : автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Севеодонецьк, 2017. 40 с.
5. Попович І. С. Психологія соціальних очікувань особистості: методологія, теорія і практика: навч.-метод. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 158 с.
6. Попович І. С. Соціально-психологічні очікування в людських взаєминах: монографія. Херсон: ВАТ «ХМД», 2013. 240 с.
7. Шадриков В. Д. Психология деятельности человека: монография. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2013. 464 с.
8. Popovych, I., Borysiuk, A., Zahrai, L., Fedoruk, O., Nosov, P., Zinchenko, S., Mateichuk, V. Constructing a Structural-Functional Model of Social Expectations of the Personality. Revista Inclusiones, 7 (SI), 2020. P. 154-167.

Попович Ігор Степанович – д. психол. н., проф., професор кафедри психології Херсонського державного університету (Україна, м. Івано-Франківськ).

ЕМОЦІЙНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

Постановка проблеми. Традиційно вважається, що: чоловіки більш товстошкірі порівняно з жінками та їх складно розжалобити або вивести із себе; жінки більше схильні до перепадів настрою, ніж чоловіки; жінки гірше справляються з керівною роботою через надмірну емоційність, а чоловіки – вроджені лідери. Багато хто досі вірить у стереотипи про те, що велика емоційність жінок є наслідком їхньої ірраціональності, не враховуючи те, що емоції, почуття та переживання в принципі часто ірраціональні самі по собі.

Багато психологічних досліджень підтверджують значні відмінності у сфері емоцій, почуттів та переживань чоловіків та жінок, а також велику диференційованість та складність емоційної сфери особистості у жінок ніж у чоловіків (Є. Ільїн. 2010) [2]. Однак є й інші психологічні дослідження, результати яких свідчать на користь того, що пріоритет емоційності жінок перед чоловіками скоріше міф, ніж реальність і чоловіки схильні до почуттів, переживань і емоцій в тій же мірі, що і прекрасна стать [3].

Викладення основного матеріалу. Уявлення про соціальну диференціацію, про поділ гендерних ролей сформувало певні соціокультурні очікування, які ставляться суспільством до людини, а також стереотипний погляд на роль жінки як на «слабку стать» з більшою емоційністю, ніж у чоловіків, яких представляють як «сильну стать» з більш вираженою раціональною сферою особистості.

У психоаналізі розвивалися ідеї З. Фрейда про значущість ідентифікації як механізму усвідомлення людиною своєї статі, та відзначалася велика роль, яку грають емоції та наслідування у процесі засвоєння статевої ролі.

К. Хорні (1993) писала, що недовіра між чоловіками та жінками відбувається через їх розчарування в очікуваннях і надіях на любов і щастя; внаслідок проєкції страхів, потреби у прихильності, дитячої залежності [5].

Когнітивна психологія пояснює статевий розвиток особливостями розвитку самосвідомості особистості, розвитком Я-концепції дитини, яка усвідомлює та засвоює відповідну соціально-рольову поведінку хлопчика чи дівчинки.

Темпераментні відмінності виявляються: у жінок переважає соціальна пластичність, соціальна емоційність, вербальна агресія, стратегії компромісу та уникнення у конфліктних ситуаціях; у чоловіків – еротичність, невербальна агресія, активні та агресивні стратегії вирішення конфліктних ситуацій.

Прояви емоційності у представників обох статей експериментально вивчали вчені, та результати їх досліджень показали, що: жінки вільніше

виражають переживання жаху, переляку, тривоги та почуття туги, розпачу, жалості, співчуття, прикрості, ніж чоловіки, які з віком частіше контролюють власні емоційні прояви; експресія осіб превалює у жінок, особливо їх емоційне поведінка проявляється коли вони знаходяться серед одних жінок; чоловіки рідше посміхаються, ніж жінки [2].

Різні прояви чоловічої та жіночої емоційної експресивності багато психологів пояснюють їх особливостями виховання та навчання. К. Юнг (1995) пише, що при традиційному вихованні хлопчиків прийнято, щоб вони не демонстрували свої почуття, а правила гарного тону поведінки дівчаток заохочували домінування жіночих почуттів [6].

Результати сучасних досліджень учених Мічиганського університету (США) спростовують стереотипне уявлення, яке склалося досі, про те, що жінки більш схильні до емоційних зривів, ніж чоловіки, та що це обумовлено тим, що на емоційність жінок впливають гормони яєчників [4].

У новому дослідженні, опублікованому в наукових журналах «Nature», «Scientific Reports», американські вчені заявляють, що стереотип про більшу емоційність жінок міцно засів в умах людей через різне інтерпретування емоційності, яку виявляють чоловіки та жінки. Наприклад, коли чоловіки виявляють нестримну пристрасть під час перегляду футбольних, баскетбольних чи інших спортивних матчів, чи інших яскравих подій, люди зазвичай вважають їх захопленими, поглиненими цікавими видовищами, тоді як жінок під час емоційних сплесків називають невитриманими, «іраціональними» або «істеричними». Наголошується, що люди по-різному розуміють і пояснюють сильні почуття, переживання та емоції, такі як ентузіазм, нервозність, напруженість, залежно від того, чи вони походять від чоловіків чи жінок.

В результаті досліджень у Мічиганському університеті вчені не зафіксували відмінностей в емоційності чоловіків та жінок. Можна сказати, що це вказує на те, що емоції середньостатистичних чоловіків змінюються і коливаються так само сильно, як і емоції у середньостатистичних жінок. Також не було виявлено значних відмінностей між різними групами жінок, що підтверджує факт того, що емоційні неочікувані різкі підйоми та падіння обумовлені багатьма факторами, не тільки гормонами [4].

Крім руйнування стереотипних уявлень про сутність емоційності жінок, проведене дослідження також протистоїть давнім поглядам науковців, яких протягом десятиліть дотримувалися багато вчених та усували піддослідних жіночої статі з різних дослідницьких програм та проєктів, оскільки думали, що емоційні спалахи або хвилі почуттів та переживань у жінок викликані коливаннями гормонів яєчників, що може вплинути та порушити чистоту експерименту та викликати відхилення від дослідницьких цілей.

З'ясувалося також, що у чоловіків та жінок коливання емоційності відбувалися приблизно в одному діапазоні. А саме, прояви емоційності у

сильної та прекрасно-слабкої статі виявилися практично однаковими.

Що стосується зв'язку між емоційним станом жінок та рівнем їх гормонального фону, то такого зв'язку зовсім не виявлено і дослідники сподіваються, що результати їхнього експериментального дослідження допоможуть зруйнувати упередження щодо жінок, яких помилково виключали з наукових досліджень, виправдовуючись нестабільністю жіночих гормонів.

Висновки. Психологія порівняно недавно звернулася до експериментального дослідження проблеми емоційності чоловіків та жінок. Щодо емоційності представників обох статей існують різні думки – результати деяких досліджень говорять про існування статевих відмінностей, наприклад, у частоті радісних і щасливих переживань (К. Изард, 2012) [1]; нові дослідження вчених Мічиганського університету (США) показали, що чоловіки виявилися не менш емоційними, ніж жінки, крім того, вони спростували поширену думку про те, що на емоційність жінок впливають гормони яєчників [4]. При цьому ніхто не виключає, що чоловіки частіше за жінок стримують емоції і намагаються «мислити раціонально». Проте не показувати свої емоції і не відчувати їх - зовсім дві різні речі. Ймовірно, чоловіки переживають ті ж емоційні підйоми та спади в настрої, що й жінки, але схильні утримувати їх у собі, найчастіше виявляючи самоконтроль своєї поведінки.

Список використаної літератури

1. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. 2012. - 464 с. URL: <https://cutt.ly/VKzOCbG>
2. Ильин Е.П. Пол и гендер / Е.П. Ильин. 2010. - 688 с. URL: <https://cutt.ly/3KzO3DH>
3. Кондрашихина О.А. Дифференциальная психология / О.А. Кондрашихина. - К.: Центр учебной литературы, 2009. - 232 с.
4. Ученые разрушили стереотип об эмоциональности женщин. URL: <https://cutt.ly/UKjliby>
5. Хорни К. Женская психология / К. Хорни. 1993. - 380 с. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=109306>
6. Юнг К. Психологические типы / К. Юнг. 1995. - 715 с. URL: <https://cutt.ly/6KjxsVM>

Рибко Аліса Павлівна – спеціаліст за спеціальністю «Правознавство» Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

Науковий керівник: **Чернявська Т.П.** – д. психол.н., проф., професорка кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

ПРОФЕСІЙНО-ДІАГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ – МЕДИКА: ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. Функціонування нашого суспільства в умовах економічної кризи загостило попит на професіоналів – компетентних у своїй справі фахівців, наголосило на значущості активної, творчої особистості. Особливе місце в задоволенні цього попиту належить саме лікарям, в обов'язки яких входить підтримка здоров'я населення, подовження професійно активного періоду життєдіяльності людини. Це висуває певні вимоги й до компетентності самих лікарів, до їхньої професійної компетентності, сутність та структурні компоненти якої однозначно не визначені, методики формування не розроблені.

Це вимагає спеціального вивчення цього виду компетентності, результатом якого має стати концептуальна модель професійно-діагностичної компетентності лікаря, яка дозволить операціоналізувати дане поняття, виділити основні його компоненти, розробити методи діагностики і способи розвитку. Без цього практична діагностична діяльність лікаря стикається з низкою труднощів, і насамперед це стосується діяльності молодих лікарів (Borysiuk, Liubina, 2017).

Викладення основного матеріалу. Комплексний аналіз наукових джерел щодо особливостей формування та основних складових професійної компетентності лікаря дозволив визначити її основні структурні компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивно-творчий. Формування окремого компонента пов'язане з формуванням його характеристик та особливостей як складової цілісної системи. Особливості формування ціннісно-мотиваційного компонента визначаються мотивами, цілями та потребами спеціаліста у професійному навчанні, удосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісних установок актуалізації у професійній діяльності. Цей компонент передбачає наявність інтересу до професійної діяльності, що характеризується потребою особистості в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності. Також ціннісно-мотиваційний компонент містить мотиви здійснення професійної діяльності та професійну спрямованість. Когнітивний компонент визначається теоретичними знаннями, вміннями та навичками, а також способами отримання необхідної інформації та ефективністю її використання. Рівень розвитку когнітивного компонента залежить від широти, глибини та системності знань у медичній галузі. Діяльнісний компонент є активним використанням отриманих знань, сформованих умінь, навичок та професійно важливих якостей у професійній діяльності як необхідних складових пізнання та розвитку професійної культури,

самовиховання, самовдосконалення. Розвиток комунікативного компонента проявляється у вмінні встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування у різноманітних ситуаціях професійної діяльності, володіти способами вербального та невербального спілкування. Рефлексивно-творчий компонент професійної компетентності спеціаліста з медицини визначається ставленням до себе та оточення, до своєї практичної діяльності та її здійснення. Він містить самосвідомість, самоконтроль, самооцінку, розуміння власної значущості та результатів своєї діяльності, відповідальність за результати своєї діяльності, розуміння себе, а також самореалізацію у професійній діяльності. Рефлексивно-творчий компонент визначає розвиток професійної майстерності, здатність знаходити творчі нестандартні розв'язки професійних завдань, розвиток інтелектуальної лабільності, уміння орієнтуватися у нестандартних ситуаціях (Зінзюк, 2010).

Висновки. Професійно-діагностична компетентність як сукупність здібностей, якостей та особливостей фахівця-медика, а також знань, умінь та досвіду, необхідних для успішної професійної діяльності, виступає важливим системоутворюючим фактором його професійної підготовки та професійної діяльності. Особливості формування професійно-діагностичної компетентності фахівця-медика визначаються всім процесом освіти і є інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних та інших аспектів знань. З погляду представленої вище моделі, можна надати таке розгорнуте визначення професійно-діагностичної компетентності фахівця-медика. Професійно-діагностична компетентність – це готовність та здатність лікаря ефективно вирішувати діагностичні завдання. У структурному аспекті вона є інтегральною властивістю особистості і включає ряд приватних компетенцій, які складаються на основі синтезу теорії та практики постановки діагнозу, виявляються у бажанні та вмінні висувати діагностичні гіпотези, ставити завдання, аналізувати хід та результати їх вирішення, постійно вносити доцільні корективи у свою діяльність.

Список використаної літератури

1. Зінзюк Л. А. Психолого-педагогічна модель формування професійної компетентності студентів-медиків. Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: зб. наук. праць. За ред. С. Д. Максименка. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. Т.Х. Вип. 17. С. 152 – 162.
2. Borysiuk A., Liubina L. Professionally significant qualities as a constituent of future doctors' professional competence. Social and economic changes of contemporary society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. 312 p.
3. Liubina L., Osypenko V. Training as the effective technology of medical students' psychological adaptation for educational environment in higher medical educational

establishment. European Humanities Studies: State and Society. 2017. №1.

4. Tymofieva M.P., Pavliuk O.I., Liubina L.A., Lomakina U.V. Psychological features of feedback as a process of interactive teaching. Materials of the XII International scientific and practical conference «Trends of modern science – 2016» (May 30 – June 7, 2016). V. 19. Psychology and Sociology. Sheffield, «Science and education». 2016. P. 58-61.

Рудий – Трипольський Владислав Олександрович – здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 053 Психологія Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

МЕТОДИКА ТА ЗАГАЛЬНА ПРОЦЕДУРА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗ'ЯЗКУ УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ЖІНОЧНОСТІ І ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТОК – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Специфіка місця й ролі жінки в суспільстві, коли множинність сфер діяльності можуть дестабілізувати її ідентичність, потребують особливої уваги фахівців різних галузей знань і, насамперед, психологів-науковців. Відсутність єдиного соціального значення, з яким жінка спроможна ідентифікуватися, обумовлює пошук нових смислів, що відповідають умовам стабільності й мінливості водночас. Соціально-психологічний наголос усвідомлення власної самості сучасної жінки розкривається в необхідності взаємозв'язку різноманітних, іноді взаємовиключних галузей діяльності, у межах яких вона самовизначається. Такі сфери жіночої активності, як материнство й професійна діяльність, можуть стати головними антагоністичними силами, що впливають на цілісність жіночої ідентичності. Тому в сучасному суспільстві самоусвідомлення жінки не є завершеною стабільною ідентичністю, а має постійно відтворюватися й трансформуватися, забезпечуючи тим самим її індивідуальну тотожність. Професійна ідентичність відіграє важливу роль у становленні компетентного спеціаліста. Більшість науковців вважають, що в силу вікових особливостей саме період навчання у вищому навчальному закладі є одним із найважливіших у становленні професійної ідентичності, яка виступає суттєвим аспектом самопізнання, без якого не можливо оптимізувати функціонування людини у відповідній сфері діяльності.

Викладення основного матеріалу. У майбутніх фахівців відбувається активний розвиток стабільності власного «Я» та соціально-відповідальної поведінки, становлення професійної свідомості, політичної й суспільної активності як громадянина. Особливої актуальності набуває розгляд даного питання із урахуванням гендерних характеристик професійного становлення та розвитку особистості студентів.

Професійну ідентичність досліджували А. Борисюк, Г. Гарбузова, В. Зливков, Г. Ложкін, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, Є. Чорний, Л. Шнейдер, професійну ідентифікацію – С. Лукомська, В. Сафін, І. Соколова та інші.

Гендерні особливості професійного становлення особистості розкривають в своїх теоретичних положеннях і практичних дослідженнях Ю. Альошина, С. Бем, Т. Бендас, Ш. Берн, О. Вейнінгер, С. Бовуар, В. Геодакян, Т. Говорун, К. Горні, П. Горностай, Н. Городнова, Каган, О.Кікінежді, І. Клецина, І. Кон, А. Лібін, Т. Титаренко, З. Фройд та ін.

Проведений нами аналіз теоретичних джерел з визначеної

проблематики дозволяє констатувати, що на сьогодні професійна ідентичність є предметом вивчення багатьох досліджень в психології, соціології та педагогіці, де накопичений великий масив даних про різноманітні аспекти проблеми її формування в майбутніх фахівців різних галузей, в тому числі психологів, а також створені певні передумови для її вирішення. Але разом з тим в існуючому масиві досліджень практично відсутні роботи, присвячені дослідженню гендерних особливостей процесу формування професійної ідентичності у студенток – майбутніх психологів.

Відтак, нам необхідно визначити методику та загальні положення організації емпіричного дослідження взаємозв'язку усвідомлення власної жіночності і професійної ідентичності студенток – майбутніх психологів. Дослідження проводилось у декілька етапів.

Перший етап був пов'язаний з виявленням особливостей ставлення до професії, оформлення образу «Я – професіонал» у майбутніх психологів й психологів-фахівців, які мають різний досвід професійної діяльності, та здійснено спробу виявити соціально-психологічні типи взаємодії статі й гендера у структурі професійної ідентичності. На другому етапі визначався зв'язок професійної ідентичності та її складових (самоствавлення, рефлексії, особистісних властивостей, задоволення діяльністю) з усвідомленням власної жіночності. На третьому етапі досліджувалася специфіка самоусвідомлення власної жіночності в процесі професійного становлення респондентів впродовж навчання у закладі вищої освіти. В межах цього етапу виявлено особливості становлення усвідомлення власної жіночності студенток майбутніх психологів, її представленість в структурі їх ідентичності, визначено динаміку, етапність та особливості становлення усвідомлення власної жіночності.

На першому та другому етапах констатувального експерименту взяли участь студентки – майбутні психологи першого курсу (20 осіб), третього курсу (15 осіб), магістратури (15 осіб). Дослідження проводилось на базі Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, а також психологи-фахівці зі стажем професійної діяльності до трьох років – 10 осіб, та понад п'яти років – 5 осіб, які працюють в сфері освіти та науки. Всього 65 осіб.

Задля вирішення завдань третього етапу дослідження було задіяно студентів першого курсу (20 осіб), другого курсу (9 осіб) третього курсу (10 осіб), четвертого курсу (15 осіб), магістратури (15 осіб). Всього – 69 осіб.

Для вирішення завдань першого етапу емпіричного дослідження проведено аналіз професійно-орієнтованих конструктів респонденток й виявлено компоненти їх професійної ідентичності. Методами дослідження слугували: спостереження, бесіда, твори, опитувальник діагностики фемінінності-маскулінності (С. Бем), методика «Двадцять тверджень», (М. Кун, Т. Макпартленд), методика вивчення цінностей особистості (Ш. Шварц в адаптації В. Карандашева), репертуарний тест ролевих

конструктів (Дж. Келлі), методи математичної статистики.

На другому етапі дослідження використано такі психодіагностичні методики: методика самоставлення (В. Столін), методика 16-PF (Р. Кеттелл), методика «Індекс життєвої задоволеності» (Н. Паніна), «Шкали рефлексивності» (В. Слободчиков).

Третій етап констатувальних заходів розгорталася як виявлення особливостей становлення усвідомлення власної жіночності у структурі професійної ідентичності майбутніх психологів впродовж навчання у закладі вищої освіти. На цьому етапі використано методику «Двадцять тверджень» (М. Кун, Т. Макпартленд).

Висновки. Актуальність окресленні проблеми та теоретико-методологічний аналіз підходів до її вивчення надав нам можливість окреслити методологічні та загальні положення організації емпіричного дослідження взаємозв'язку усвідомлення власної жіночності і професійної ідентичності студенток – майбутніх психологів.

Турубарова Анастасія Володимирівна - к. психол.н., доц., завідувачка кафедри спеціальної освіти та психології КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької міської ради (Україна, м. Запоріжжя).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ УПРАВЛІНСЬКОГО СТРЕСУ

Постановка проблеми. Стать людини – це перша анатомічна ознака, за якою маленька, щойно народжена дитина проходить ідентифікацію та розрізнення на чоловіка або жінку. Також це сукупність фізіологічних, біохімічних, генетичних та психологічних характеристик, що відрізнятимуть чоловічий організм від жіночого. Однак диференціація на цьому не завершується, у процесі розвитку людини з'являється таке поняття як «гендер» та «гендерні особливості організму». Тому не дивно, що до гендерних особливостей вбачається досить жвавий інтерес і у психології управління. Сучасне життя висуває широке коло вимог до діяльності управлінця в цілому, і звісно, воно не зможе бути успішно втілене без урахування психологічних особливостей керівника, які будуть залежати від статі і від гендеру у тому числі.

Управлінська діяльність характеризується, насамперед, підвищеним рівнем напруги нервової системи людини та переживання стресових ситуацій. Саме у цьому контексті постало питання гендерних особливостей прояву управлінського стресу. Адже головною причиною виникнення стресу є індивідуальні особливості суб'єкта праці, а поняття «гендеру», в свою чергу, включає у себе сукупність психологічних характеристик людини, її особливості соціальної поведінки, що проявляється в спілкуванні та взаємодії, що є чи не найважливішою складовою управлінської діяльності. Вище сказане спонукає до вивчення імовірних особливостей реагування і поведінки в стресових ситуаціях чоловіків та жінок управлінців, чого неможливо досягти без врахування їх гендерних особливостей.

Викладення основного матеріалу. Першим застосував поняття «стрес» відомий канадський біолог і лікар Г. Сельє для опису реакції організму на усі види біологічних подразників. Але цього було недостатньо, адже у Г. Сельє стрес розглядався лише як реакція на зовнішні біологічні, хімічні подразники. Так Р. Лазарус через кілька років ввів поняття «психологічного стресу», що значно розширило уявлення науковців про стрес. З'явилося поняття професійний стрес – це багатомірний феномен, що виражається у психічних і фізичних реакціях на напружені ситуації в трудовій діяльності людини. До основних стресорів в управлінській діяльності можна віднести: необхідність швидко приймати рішення та страх помилки; надмірне інформаційне навантаження; інформаційну невизначеність або її суперечливість; відповідальність; дефіцит часу; міжособистісні конфлікти; внутрішньо особистісні конфлікти [4].

Наявність фізичних відмінностей між статями не викликають ніяких сумнівів, чого ми не можемо сказати про психологічні відмінності. За проведеними експериментальними дослідженнями Е. Маккобі та К. Джеклін, що стосувалися психологічних відмінностей чоловіків і жінок, деякі відмінності все ж таки були виокремлено та віднесено до категорії «виявлені надійно», але їх кількість не значна. Це стосувалося більш притаманних чоловікам агресії та зорово-просторових операцій, а жінкам – лінгвістичних здатностей. Інші відмінності виявилися не підтвердженими або потребували подальших досліджень.

В свою чергу за дослідженням темпераменту, проведеним В. М. Русаловим було виявлено, що чоловіки проявляють більшу гнучкість мислення та легко перемикаються з одного виду діяльності на інший, у них зафіксована висока психомоторна швидкість виконання операцій. Для жінок натомість характерна підвищена чутливість до невдач, на роботі і в спілкуванні, у них частіше спостерігається занепокоєння, невпевненість, тривога в ситуації взаємодії з людьми [3].

Л. Обран-Лембрик зазначає, що безпосередньо у керівництві чоловіки схильні до авторитарності та директивного стилю керівництва, а жінки до демократичності та стилю соціального лідера. Жінці властива уважність, охайність, деталізація обов'язків, але зауважується і недостатня ділова спрямованість жінок, схильність до неформальних відносин, виражена орієнтація на сім'ю та підвищена емоційна чутливість. Жінки менш агресивні, більше схильні до опіки та більш чутливі. Вони значно болючіше переживають свої помилки та зауваження від інших щодо їх роботи, гостро реагують на неповагу до себе з боку вищого керівництва, менше ніж чоловіки схильні до ризику та постійно потребують оцінки своєї праці [5].

Взагалі психологи почали вивчати гендерні відмінності ще в кінці XIX століття, але до 1970-х років вони по більшій частині займалися тим, що демонстрували різне ставлення до чоловіків і до жінок. Опубліковано більше 20 тисяч статей про статеві відмінності, і деякі з них продовжують намагання довести думку, що дві статі відрізняються корінним чином. Але ж необхідно все ж пам'ятати, що, навіть якщо такі відмінності і виявляються, вони відносно невеликі, зазвичай не більше 10 %, а в більшості випадків розмежування чоловічої та жіночої вибірки на 90 % співпадає. Як відзначив Д. Хайд, коли ми говоримо, що у чоловіків і жінок спостерігається відмінність за певною ознакою, це зовсім не обов'язково означає, що відмінність значуща [1].

Так, Р. Лазарус зазначав, що психологічний стрес, його прояви та шкідливий вплив є дуже індивідуальним процесом і значення тих чи інших робочих обставин на людину суттєво відрізняється навіть у відносно однорідній професійній групі [2].

Висновки. Отже, висвітлені психологічні схильності у темпераментах та в управлінні, могли б свідчити про те, що чоловіки у стресі

проявлятимуть більш агресивну поведінку та матимуть перевагу перед жінками у швидкості та якості прийняття рішення. Натомість жінки будуть важче переживати стрес, шукаючи причини в собі, підтримки з боку керівництва та вагатимуться при необхідності приймати ризиковане чи стресове рішення. Але можна побачити, що експериментальні дослідження не виявляють суттєвої різниці між гендерами. Тому вважаємо, що до вивчення прояву стресу необхідно підходити з індивідуально-орієнтованого підходу, вивчаючи конкретну особистість як феномен, а не відносячи до тієї чи іншої групи, адже у процесі подолання стресу кожна людина використовуватиме власні стратегії переживання стресу та емоційні та поведінкові стратегії на основі наявного у неї особистісного досвіду, знань і психологічних резервів.

Список використаної літератури

1. Берн М. Ш. Гендерная психология. Санкт-Петербург: Нева, 2001. 320 с.
2. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. Эмоциональный стресс. Ленинград: Лениздат, 1970. 202 с
3. Літвінова О. Гендерна психологія: навч. посібник. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 236 с.
4. Наугольник Л. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
5. Обран-Лембрик Л. Психологія управління: Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 695 с.

Устьян Євгенія Анатоліївна – здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Україна, м. Кременчук).

Науковий керівник: **Літвінова О.В.** – к. психол.н., доц., доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Україна, м. Кременчук).

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН ЯК ОСОБЛИВИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

Постановка проблеми. Система соціального захисту як особливий соціальний інститут знаходиться в процесі свого розвитку. Термін «соціальний захист» має різні значення та використовується у широкому й вузькому розумінні. Вказане поняття потребує аналізу та чіткого визначення.

Перш за все необхідно уточнити зміст поняття «соціальне». Науковці по-різному тлумачать це поняття, але як правило воно розглядається у широкому та вузькому розумінні. У першому випадку воно ототожнюється з поняттям «суспільне». В такому розумінні поняття «соціальне» охоплює все, що належить до людського суспільства, на відміну від природи. У другому випадку поняття «соціальне» використовується у вузькому значенні, коли мова йде про соціальну сферу як одну із сфер людського життя, про соціальні відносини як специфічні відносини, що реалізуються між учасниками суспільних відносин [3, с. 13].

В науковій літературі міститься велика кількість визначень поняття соціального захисту. Так соціальний захист визначається як: комплекс організаційно-правових (створення інститутів соціального захисту і законів, які регулюють їх діяльність) та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [2, с.381]. На думку Волгіної Н.А. – це політика та цілеспрямовані дії, а також засоби суспільства та держави, які забезпечують індивіду, соціальній групі, населенню в цілому комплексне різнобічне вирішення різноманітних проблем, зумовлених соціальними ризиками, які можуть спричинити або вже спричинили повну або часткову втрату вказаними суб'єктами можливостей реалізації прав, свобод та законних інтересів, економічної самостійності та соціального благополуччя, а також оптимального розвитку, відновлення або придбання [4, с.718].

Метою дослідження є визначення системи соціального захисту громадян як особливого соціального інституту.

Викладення основного матеріалу. Соціальна захищеність у загальному вигляді представляє собою забезпечення державою гарантованого відносного благополуччя будь-якій особі або категорії громадян [1, с. 222]. Під соціальною захищеністю слід розуміти стан реалізації законодавчо закріплених економічних, правових, соціальних гарантій, що забезпечують кожному члену суспільства дотримання найважливіших соціальних прав.

Право на соціальний захист є центральним соціальним

конституційним правом. Це право відповідно до ст. 46 Конституції України включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від нього причин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Поряд з порівняно детальним визначенням права на соціальний захист в Конституції закріплена система його гарантій. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму встановленого законом.

Система соціального захисту, відповідно до Конституції, має досить складну структуру, елементами якої є пенсійне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога.

Будь-яка система складається із структурних одиниць, які знаходяться у стійких взаємозв'язках і не існують самі по собі [6, с. 8].

Зрозуміти суть соціального захисту можна через аналіз форм задоволення потреб громадян із спеціальних фондів та визначенням основних ознак.

Є дві форми задоволення потреб громадян: індивідуальна та сумісна [5, с.7]. Індивідуальна форма – це надання благ безпосередньо в розпорядження особи (пенсії, допомоги). Сумісна – це відсутність виплат безпосередньо громадянам (освіта, медичне обслуговування).

Соціальний захист, виходячи із змісту Конституції України – це, по-перше, система суспільних відносин, яка складається при задоволенні особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу із спеціальних фондів. По-друге, соціальний захист здійснюється державою та за рахунок коштів суспільства. По-третє, кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї. По-четверте, кошти надаються у випадках, передбачених законодавством, при втраті чи зниженні заробітку, при додаткових витратах у зв'язку з народженням дитини, при неможливості працевлаштування та недостатності коштів, необхідних для забезпечення утриманців.

Висновки. Таким чином, метою соціального захисту є надання кожному громадянину суспільства гарантій при настанні ситуації соціального ризику. Досягнення мети дозволить підтримувати стабільність у суспільстві, тобто попередження соціальної напруженості, яка виникає у зв'язку з соціальною нерівністю, знаходить вияв у страйках, актах громадянської непокорі, сутичках між окремими групами населення.

Заходи соціального захисту мають подвійну спрямованість. В одних

випадках вони покликані надавати пасивну підтримку тим громадянам суспільства, які з об'єктивних причин опинились в скрутному становищі. Пасивна підтримка надається у вигляді соціальної допомоги – допомоги суспільства особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів існування. Зрозуміти суть соціального захисту можна через аналіз форм задоволення потреб громадян із спеціальних фондів та визначенням основних ознак.

Список використаної літератури

1. Авер'янов В. Не керувати людиною - служити їй // Віче. – 2012р. - № 4. - С. 10-15.
2. Воронова Л.К Фінансове право. - Харків: Консум", 2003 р.-с.496.
3. Дробозина М. Загальна теорія фінансів - Київ: «Професіонал», 2004.- с.255.
4. Закон України від 16.12.1993 № 3721-ХІІ "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні"// Відомості Верховної Ради України, 25.01.1994, N 4, ст. 18; Голос України, 29.01.1994.
5. Ковалева М, Финансы . М.:Мысль". 2000.-с.336.
6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Юрінком, 1996. - <http://www.rada.gov.ua>.

Федорова Олена Вікторівна – к.е.н., доц., деканеса факультету гуманітарних та соціальних наук Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна, м. Дніпро).

АСЕРТИВНІСТЬ ЯК ЕМОЦІЙНИЙ РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Підлітковий вік покликаний вирішувати ряд особливих питань, які тісно пов'язані з гармонійним формуванням особистості. Підліток вчиться приймати можливості свого тіла, що проявляється в заняттях спортом, під час проведення дозвілля, трудової діяльності, занять мистецтвом, саморегуляцією, засвоєння особливостей поведінки та способу гендерної ролі, встановлення взаємодії з ровесниками різних статей, створення емоційної автентичності, підготовка до кар'єри у професії. Також цей період багатий кризами, труднощами та переживаннями. В цей період відточуються риси характеру, закладаються основні патерни поведінки у взаємодії з однолітками та іншими оточуючими. Це пора побудови цінностей, самосвідомості, етики як орієнтирів власної активності.

Викладення основного матеріалу. Значення асертивності в підлітковому віці відноситься до критичного психічного розвитку. В цей період становлення виникають труднощі у відносинах з ровесниками, батьками і дорослими. Багато хто вважає, що це пов'язано з перехідним періодом біологічного розвитку старших підлітків, а можливо і з переходом у доросле життя [2].

Важливим фактором асертивності є усвідомлення моральної відповідальності перед суспільством, батьками, педагогами, ровесниками і самим собою, бо існують внутрішні переконання відповідальності за свої вчинки. Проте, в системі педагогіки не приділяється належної уваги до формування асертивності в старших підлітків, через що виникають конфлікти, випадки безвідповідальності в поведінці і спричиняє ізоляцію учня, що може бути причиною подальших стресів у житті [3].

Існує декілька факторів, які мають вплив на формування асертивності у старших підлітків. Зовнішніми факторами є вимоги батьків і вчителів це може призвести до покарання, внутрішнім фактором є особисте переконання відповідальності перед своєю свідомістю, як обов'язок.

У стосунках підлітків і вчителя часто виникають протиріччя. Педагоги використовують свій авторитарний спосіб впливу, що може спричинити погіршення навчання, збільшення критичності стосовно школи, особистого конфлікту з педагогом.

Щоб змінити ситуацію необхідно, враховувати психологічні зміни старших підлітків, змінити ставлення з авторитарного на діловий або навіть дружніх стосунків, що дасть можливість підліткам висловлювати свої думки незалежно від думки педагога.

Але для покращення асертивності старших підлітків не достатньо

зміняти стосунки між учнем і педагогом, існують ще і відносини між «підлітками-підлітками» і «підлітками-батьками».

Теоретичний аналіз суті та змісту феномену асертивності як властивості особистості дозволив звернути увагу на неоднозначність думки авторів щодо компонентів асертивності та їхнього впливу на особистість у цілому. Тому, виокремимо зумовлюючі її факторів, яка містить наступні компоненти: когнітивно-смысловий (пізнання власного «Я», навколишнього світу; самостійність у вирішенні проблемних питань), афективний (прийняття себе та інших) та поведінковий (захист своїх інтересів, життєвих позицій і досягнень). При цьому, асертивність обумовлюють зовнішні та внутрішні фактори. Внутрішніми факторами виступають індивідуально-психологічні характеристики особистості; зовнішніми – вплив соціуму на особистість та формування в ній установок і моральних цінностей. Асертивність розглядається нами як позитивна оцінка власних дій, можливостей та себе загалом, відсутність агресивної поведінки й охорона власних прав у суспільних ситуаціях.

Реалізація наявного рівня асертивності відбувається за допомогою системи вчинків та поведінкових реакцій особистості – асертивної поведінки, яка дозволяє людині висловлюватися чітко й однозначно, діяти порядно, переконливо, уникати маніпулювання оточуючими, розбиратися в собі та в інших, уміти наполягти на своєму. Ця якість відіграє істотну роль у процесі самоактуалізації особистості як фактор безперервної реалізації своїх можливостей, здібностей і талантів, свідомого вибору життєвих цілей та шляхів її досягнення.

Отже, асертивність – інтегральна психологічна якість особистості, яка дозволяє адекватно оцінювати ситуацію і власну поведінку, адаптуватися до змін умов життєдіяльності, позитивно оцінювати себе та свої можливості, будувати відповідальні, творчі взаємостосунки з оточуючими людьми. Проблема формування асертивності опосередкована взаємодією зовнішніх (соціальне оточення, статус, визнання авторитетів) і внутрішніх (самостійність, активність, цілеспрямованість, рішучість) складових, базується на трьох компонентах – когнітивно-смысловому (знання про зміст і вияви асертивної поведінки в поєднанні з позитивним сприйняттям себе), афективному (сукупність переживань, що дозволяють реагувати в ситуації взаємодії з людьми з урахуванням почуттів співрозмовника) та поведінковому (сукупність умінь та навичок, що дозволяють проявляти асертивну поведінку у взаємодії з людьми).

Як зазначає Х. Ремшидт, у своїй роботі «Підлітковий і юнацький вік», порівняння себе з однолітками, оскільки діапазон нормальної мінливості залишається невідомим, продовжує Х. Ремшидт, це може викликати тривожність і привести до гострих конфліктів або депресивного стану і навіть до хронічних неврозів [4].

Сюди входять такі функціональні зміни організму, як передчасне

статеве дозрівання, затримка розвитку, також до причин викликає тривожність у підлітків, можна віднести юнацькі вугрі, надлишкова вага, затримка росту.

Підліток, прагнучи знайти повагу і визнання своєї незалежності, тяжіє до участі у спортивних, музичних, інших академічних чи неформальних групах. Неформальна субкультура не є щось особливе. Вона вбирає в себе багато характеристики традиційної підліткової «вуличної» субкультури, будучи і групою соціальної ініціативи, і клубом за інтересами, фан-клубом, карнавально-демонстративним рухом хіпі та панків, і підлітковою бандою.

У підлітка, включеного в діяльність вуличних груп, які складаються стихійно, як правило, на основі нездорових інтересів, часто являють собою мікросередовище, негативно впливає на підлітка, формуються соціально-негативні інтереси, прагнення до дорослих форм поведінки: ранній сексуальний досвід, групове вживання наркотиків, алкоголізація. Членство в підліткових групах, «кодекс честі» яких спирається на домінування групових норм над загальнолюдськими, стає запорукою девіантної поведінки підлітка. Належність до девіантної групи дає підлітку нові способи самоствердження, дозволяє максимізувати своє «Я» вже не за рахунок соціально-позитивних, в яких він виявився банкрутом, а за рахунок соціально-негативних рис.

Найважливіший момент у характеристиці підлітка, його нової соціальної позиції – усвідомлення ним свого «Я». Це усвідомлення здійснюється і в самооцінці і у відносинах з однолітками, дорослими [1].

Підліток відчуває особливу потребу в дружніх відносинах, де тільки й можлива система реальної рівності. Але можливі конфлікти на основі суперництва. Часто підлітки займають агресивну роль щодо тих людей, від яких виходить загроза: їх престижу, самооцінки. Насправді, спрацьовує механізм психічної захисту і часто він виражається в агресії. Насправді у таких підлітків часто низька самооцінка, підвищена тривожність, невпевненість, помисливість.

Існує ще одна категорія, яка впливає на розвиток асертивності старших підлітків – це «підліток-середовище». Сучасна молодь проводить надто багато часу за переглядом фільмів, сидіння в інтернеті, спілкування на «відстані», пошуку негативної інформації в інформаційних джерелах, все це може бути причиною психічних розладів, невпевненості в собі, замкнутості. Попередньо ми вже згадували, що міжособистісне спілкування може бути причиною асертивно розвиненої особистості.

Висновки. Отже, у педагогічній та методичній літературі недостатньо уваги приділяють проблемі формування у підлітків асертивної поведінки та підвищення комунікативної компетентності.

Розвиток асертивності у підлітків є актуальною темою, тому що, потребує постійної уваги до молодого покоління, до їхніх змін і способу пристосування до навколишнього середовища і соціуму. А особливо це

необхідно в нашій державі. Молоді люди постійно будуть шукати кращих умов для своєї реалізації і кричущим є той факт, що вони покидають рідні домівки і шукають кращого життя за кордоном, не маючи можливості реалізувати себе вдома. Якраз психологічний стан є причиною того, що вони не можуть адаптуватися в суспільстві. Асертивність може допомогти їм навчитися жити в суспільстві, досягнути висот в кар'єрі, особистому житті, при цьому не завдаючи шкоди іншим. Тільки уявіть, що ми зможемо жити в суспільстві де не буде: війн, хвороби, жадоби, заздрості, конфліктів, а головне ми будемо жити в гармонії з навколишнім середовищем. Нам притаманно мріяти, але ми нічого не робимо для здійснення цих мрій. Молоде покоління, якраз є нашим майбутнім і ми повинні докласти належних зусиль, щоб навчити їх асертивності.

Список використаної літератури

1. Брюховецька О.В. Асертивність як складова професійної толерантності керівників закладів загальної середньої освіти. Вісник післядипломної освіти. Випуск 8(37) «Серія «Соціальні та поведінкові науки». С. 36–49. <https://doi.org/10.32405/2522-9931>
2. Мешко Г.М., Мешко О.І. Асертивність як умова безпечної поведінки менеджера: стан сучасного наукового дискурсу. Матеріали науково-практичної конференції: «Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності» (24.11.2022). С. 243–245.
3. Мойсеєнко В. В. Аналіз наукових підходів до дослідження поняття «асертивність». Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Випуск 5. Том 1. 2017. С. 170 – 174.
4. Радчук Г. К., Козак О. В. Розвиток асертивності особистості в контексті актуалізації лідерського потенціалу. Особистісне зростання: теорія і практика: збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернетконференції (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.). Житомир, 2020. С. 142–144.

Федчук Олександр - здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри теоретичної психології Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ (Україна, м. Львів).

МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ У ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

Постановка проблеми. Мотивація досягнення проявляється: у прагненні людини до успіху, до досягнення високих результатів у діяльності; у бажанні не зупинятися на досягнутому; у наполегливості, у досягненні своїх цілей та реалізації завдань.

Детермінантами успішності діяльності людини є прагнення до досягнення, а також цінності досягнення. Висока мотивація успіху діяльності є у людей, які мають стійкий інтерес та залучення до обраної діяльності, прагнуть до досягнення особистісно значущих цілей. Навпаки, люди, які не мають інтересу до власної справи, байдужі до своєї професійної діяльності – мають високі показники мотивації уникнення невдач.

Що стосуються гендерного аспекту мотивації досягнення успіху, то цікавий метафоричний опис наводиться у О. Кондрашихіної (2009), в якому В. Геодакян, автор еволюційної теорії статі, порівнює жінку з персиком, що має м'яку оболонку та тверду кісточку, а чоловіка – з горіхом, під жорсткою шкаралупою якого виявляється м'який зміст [4]. Сенс цього порівняння полягає ще й у тому, що жінки більш адаптивні, у них вища готовність до змін, вони краще підлаштовуються під зовнішні ситуації, терплячіші, краще вміють домовлятися і миритися. Чоловіки, навпаки, менш адаптивні; зіткнувшись з проблемами, вони опираються, проте чоловіки виявляються більш вразливими і менш стійкими до стресів. Отже, еволюцією визначено гендерні відмінності: 1) чоловіки, при поверхневому погляді - сильні, жорсткі, але з обмеженими адаптивними можливостями; мають межу міцності, яка у певних ситуаціях може бути подолана; 2) жінки на перший погляд - гнучкі, пластичні в силу своєї адаптивності, і мають більшу стресостійкість, ніж чоловіки, що надає їм внутрішню силу.

Викладення основного матеріалу. Методологічною основою теоретичного дослідження мотивації досягнення у чоловіків і жінок стали наукові положення: емоційної природи мотивації (К. Ізард та ін.); гендерної психології (Т. Бендас, В. Геодакян, Є. Ільїн, О. Кондрашихіна та ін.); мотивації успіху, мотивації досягнення (Е. Фергюсон, К. Хорні, Т. Чернявська та ін.).

На думку К. Ізарда (2012), найбільш загальним та фундаментальним принципом людської поведінки є те, що емоції заряджають енергією та організують мислення та діяльність; емоції становлять первинну мотиваційну систему людини [2].

Щодо гендерного аспекту мотиваційної спрямованості на досягнення результатів чи уникнення невдач, то існують припущення, які наводяться у Т. Бендас (2006) [1]. Перше припущення - представники чоловічої та

жіночої статі мають різну мотиваційну спрямованість, тому що вони відрізняються своїми потребами, які визначають природу їх мотивації. Важливішими для представниць жіночої статі є афіліативні потреби, які проявляються у потребі стати успішними за допомогою налагодження контактів та зв'язків, що має велике значення для побудови ефективних комунікацій. У представників чоловічої статі превалює мотивація досягнення і з віком вона збільшується. Другий підхід припускає – у представників обох статей виразність мотивації успіху, мотивації досягнення результатів однакова, проте чоловіки та жінки по-різному реалізуються у професійній діяльності. Внутрішня мотивація домінує у представників «сильної» статі, тобто. у її основі лежить прагнення до розуміння сенсу, змісту, процесів діяльності, а у жінок – домінує зовнішня мотивація, тобто, зовнішні потреби формують жіночу мотивацію [1].

Результати низки експериментальних досліджень, які також виявляються суперечливими, які наводить Є. Ільїн (2010) – це Е. Фергюсон та К. Хорні, стверджують, що у представників чоловічої статі домінують мотиви досягнення; у представниць жіночої статі – мотиви уникнення невдач [3].

Практика багатьох видів професійної діяльності показує, що результати діяльності чоловіків оцінюються та винагороджуються, як правило, вище, ніж такі ж результати, досягнуті жінками. Існує думка, що жінці, щоб зробити успішну кар'єру, треба працювати вдвоє більше, ніж чоловікові і вести себе набагато скромніше. Це і є прояв приниження ролі жінок у суспільстві.

Характерно, що навіть жінки, за результатами деяких досліджень, мають певну упередженість проти представниць своєї статі, наприклад, у сфері наукової діяльності, у сфері мистецтва. Така упередженість підтверджується тим, що коли випробуванням жінкам пропонувалося оцінювати наукові статті та мальовничі роботи, підписані начебто чоловіками чи жінками, то перевага надавалася авторам чоловікам. В останні роки, на думку американського соціального психолога Д. Майєрса (2002), ситуація кардинально змінюється, про що свідчать його дослідження, які не виявляють відмінностей у оцінках результатів діяльності чоловіків та жінок [5].

Психологічні дослідження гендерного аспекту лідерства набувають останні роки актуальності у зв'язку з проникненням жінок у сфери менеджменту та політики. До перешкод на шляху у створенні власного бізнесу чи політичної кар'єри жінками можна віднести: інерційність масової свідомості, певні ціннісні орієнтації; соціальні стереотипи. В останні роки в Україні чоловіки та жінки проявляють активність у бізнес-діяльності. Конкуренція між ними не така велика як між бізнесменами у високорозвинених країнах Заходу і Сходу, тому що вітчизняні бізнесмени почали створювати власні бізнеси одночасно з розвитком ринкових

відносин в нашій країні. Тиск гендерних стереотипів в умовах нестабільної економіки України поступово стає слабшим і змінюється на більш рівні гендерні відносини у бізнес-активних групах населення, що дозволяє їм виживати в умовах жорсткої конкуренції у бізнесі [6].

Висновки. Теоретичний аналіз сучасних досліджень проблеми гендерних особливостей мотивації досягнення показав, що у психологічній науці досі існують суперечливі уявлення про мотиваційну спрямованість представників чоловічої та жіночої статі, тому психологічні експериментальні дослідження цієї проблеми залишаються актуальними.

Важливо відзначити, що ослаблення сили соціально-гендерних стереотипів та активна власна позиція жінок може забезпечувати в даний час і на перспективу їх лідируючі позиції за рахунок психологічної ефективності, яка проявляється у високій готовності та адаптивності до умов самореалізації, що постійно змінюються, практично у всіх сферах професійної діяльності; гнучкості поведінки та спілкування, що дозволяє їм досягати кар'єрної успішності, незважаючи на жорсткі конкурентні умови.

Список використаної літератури

1. Бендас Т.В. Гендерная психология / Т.В. Бендас. 2006. - 431 с. URL: <https://cutt.ly/hKvVKMD>
2. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. 2012. - 464 с. URL: <https://cutt.ly/VKzOCbG>
3. Ильин Е.П. Пол и гендер / Е.П. Ильин. 2010. - 688 с. URL: <https://cutt.ly/3KzO3DH>
4. Кондрашихина О.А. Дифференциальная психология / О.А. Кондрашихина. - К.: Центр учебной литературы, 2009. - 232 с.
5. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. 2002. - 752 с. URL: <https://cutt.ly/tKbI1kZ>
6. Чернявська Т.П., Єрмакова А.С. Гендерні особливості лідерів бізнесу / Т.П. Чернявська, А.С. Єрмакова. Габітус. Вип. 13. - Одеса, 2020. - С. 136-140.

Чернявська Тетяна Павлівна – д. психол.н., проф., професорка кафедри диференціальної і спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Україна, м. Одеса).

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ПОГРАНИЧЧЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Сучасний світ є настільки різноманітним і суперечливим, що конфлікти стають повсякденними явищами життя, набувають поширення міграційні процеси, пов'язані з війнами, з втратою поселенської мережі, робочих місць та інфраструктури, пошуку кращого життя, а, відтак, зріс взаємозв'язок і взаємозалежність людей, соціальних груп і суспільств.

Анексія Криму, розгортання збройного конфлікту на Донбасі на початку 2014 р., повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 р. стали для нашої держави надзвичайними викликами, з якими вона вперше стикнулася за 30 років своєї новітньої історії. До цього часу Україна – багатонаціональна і багатоконфесійна країна була чи не єдиною на пострадянському просторі, яка спромоглася уникнути запеклого громадянського протистояння. Нинішні події, нав'язані ззовні, створили ситуацію, коли вперше після завершення Другої світової війни Україна була вимушена боронити своє суверенне існування, що потребувало мобілізації зусиль не лише політичної влади, але й усіх суспільних інститутів, всього суспільства [2 с. 4].

Викладення основного матеріалу. Останні події в націй державі та труднощі взаєморозуміння на їх ґрунті призвели до поширення розриву міжнаціональних, міжособистісних, міжконфесійних стосунків. Батьки та діти, брати й сестри, сусіди та знайомі дуже часто стають ворогами. І тут на перший план виходить теорія соціокультурного пограниччя.

На думку О. Шевчука, головною характеристикою теперішнього часу є значне прагнення культур до відкритості. Налаштованість до взаємного збагачення й взаємної співпраці є запорукою виживання та розвитку сучасних культур. Нині майже не залишилося цілком замкнутих країн: навіть найконсервативніші культури піклуються про власний міжнародний імідж, відшукують можливості співпрацювати та впливати на інших. Сучасний світ все більше набуває рис «межовості», суспільства все частіше розуміють, що існування в координатах «свій – чужий» є тупиковим, для просування вперед необхідне збагачення і порозуміння з іншими цивілізаціями на усіх рівнях: культурному, політичному, економічному та соціальному. Наймодернішим і найрозвинутішим у цьому сенсі є саме пограниччя, адже подібна співпраця існує в його межах від самого початку, це певна його вроджена риса. Пограниччя є відкрите до сприйняття нового, існування на кордоні, наближення до іншої культури, сприяє тому, що на цій території відбувається збагачення культури, творення знакових для неї речей та подій. Однак не варто вважати, що на пограниччі відбувається

процес асиміляції, бо прикордонні території також виступають своєрідними «консерваторами культури» [3, с. 87-94.].

Водночас Я. Верменич зазначає, що розуміння того, що пограниччя – це і зона притягання, і ареал взаємовідштовхування, і простір маніпуляцій, диктує необхідність поєднання історико-генетичних, функціональних, психологічних підходів до його характеристик. Система тут утворюється не переважанням одного з полюсів, а специфічною атмосферою прикордонності, яка формується обома полюсами. При цьому найчастіше утворюється якісно нестійкий континуум, який сприймається як перехідний. Багатобарвність домінує над єдністю й одноманітністю. Гетерогенність здатна зумовлювати розбалансованість системи, «розриви» соціокультурної тканини, зіткнення різних традицій, незгоди на елітному рівні, гібридну або негативну ідентичність. Тут гостріше, ніж деінде, може проявлятися підміна патріотизму національною нетерпимістю: з категорії «своїх» часто виключаються не тільки носії протилежних ідеологічних поглядів, але й ті, для кого етнічна чи регіональна ідентичність не є головною в системі пріоритетів. На цій основі виразною свідомісною домінантою нерідко стає побутовий культурно-психологічний нарцисизм, аж до проявів шовінізму. Особлива небезпека створюється при цьому тим, що «чужими» у першу чергу оголошуються новоприбульці — мігранти, «гастарбайтери» і т.ін., а апелює цей різновид націоналізму до найменш розвинутих прошарків суспільства [1, с. 8].

Пограниччя – це лімінальний простір по обидва боки кордону. Це місце, де існують особливі крос-кордонні спільноти, де мешкають люди, чие життя й засоби проживання залежать від вміння переходити фізичні кордони та соціокультурні кордони між різними етнічними, релігійними й мовними групами. Втім, зміна фізичних кордонів не завжди збігається зі зміною культури відповідних територій, їхньої етнічної, конфесійної, соціальної структури.

Оскільки теорія пограниччя в сучасних умовах існування української держави стосується не тільки географічних, економічних і політичних кордонів, а й ментальних, у психолого-педагогічній науці з'явилося поняття «педагогіка пограниччя» (Н. Giroux). За Г. Жиру «педагогіка пограниччя» покликана створювати педагогічні умови, в яких здобувачі вищої освіти та викладачі стають «тими, що долають кордони». З цієї метою вона показує, в якій мірі нерівність, влада і людське страждання вкорінені в основних інституційних структурах; скидає існуючі кордони знання і створює нові шляхи залучення різних культурних кодів з подальшою їх децентрацією; демістифікує і перевизначає основи, що забезпечують придбання знань [4].

Освіта перестає розумітися як практика, підпорядкована виключно завданням професійної або наукової підготовки, і виводиться в більш широке і невизначене поле соціального життя.

Серед основних завдань «педагогіки пограниччя», крім інших, є:

- створення педагогічних умов, «в яких здобувач вищої освіти стане суб'єктом перетину кордону, здатним зрозуміти іншого в його власних термінах, а також вміє створювати прикордонні порядки, де всередині існуючих конфігурацій влади і наявних культурних ресурсів можуть виникнути нові ідентичності». Надання студенту можливості взаємодії з численними культурними контекстами, дослідями і кодами (в тому числі тими, які використовуються студентами для конструювання власних наративів та історій), можливості усвідомлення їх продуктивності і обмеженості. Іншими словами студент стає транскордонним суб'єктом, особою, що долає будь-які обмеження, що встановлюються тими чи іншими владними (культурними, історичними, соціальними та ін.) інстанціями;

- забезпечення студентам педагогічно безпечного місця, в якому вони можуть здійснювати культурну критику інших студентів і педагогів, разом з можливістю обмеження своєї власної позиції. Предметом педагогічної турботи повинно стати утримання рівноваги процесів конструювання ідентичності, які не будуть автоматично запускатися при будь-якому зіткненні студентів з питаннями, в яких вони не обізнані (іншими словами педагог повинен контролювати можливість «сублімації конструювання») [4].

Висновки. Отже, в умовах сучасної кризової ситуації в Україні значно загострилися наявні конфлікти між різними соціальними групами, впав рівень довіри й толерантності в суспільстві. З огляду на це вкрай важливо обрати шляхи до взаєморозуміння між культурами та стимулювати пошук адекватних стратегій співжиття.

Список використаної літератури

1. Верменич Я. В. Донбас як порубіжний регіон: територіальний. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 69 с.
2. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою: Аналітична доповідь. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 196 с.
3. Шевчук О. Пограниччя як соціокультурне явище. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія. Остро. 2010. Вип. 6. С. 87-94.
4. Giroux Henry A. Border Pedagogy and the Politics of Postmodernism. Social Text. 1991. № 9 (28), pp. 51–67.

Швирка Вікторія Миколаївна – к.пед.н., доц., доцент кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна, м. Полтава).

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНИМИ СОЦІОТЕХНІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

Постановка проблеми. На постіндустріальному етапі розвитку соціотехнічних систем діяльності комунікативно-когнітивні стратегії розвитку особистості стикаються з проблемою соціальної підтримки життєдіяльності жінок як фахівців і стають однією з загальних проблем соціальної психології. Наявність соціально-психологічного напруження, відсутність взаєморозуміння між людьми призводять до все більшого виникнення та розвитку в жінок негативних психологічних станів. Хронічна втома в загальному вигляді – це результат специфічної соціальної взаємодії, що виникає внаслідок розбіжності інтересів, поглядів або цілей і супроводжується негативними емоційними переживаннями [1, с.149].

Викладення основного матеріалу. Особистість фахівця сповнена протиріч. Для вирішення виникаючих протиріч сучасній жінці необхідно мати достатній рівень теоретичних знань, володіти практичними навичками поведінки, мати високо розвинену емоційно-вольову сферу. Протиріччя, крім змістовної сторони, мають соціально-психологічну складову, яка виявляється в характері переживань особистості. Якщо емоції не контролюються, то фахівці усуваються від вирішення проблемного питання і переключаються на докори й образи, що призводить до поглиблення протиріч. Тому важливою навичкою при розв'язанні протиріч життя є не стільки вивчення правил безконфліктного спілкування, скільки вміння жити в ситуації, керувати нею, усвідомлювати напрями її розвитку та вміти контролювати свої емоції. Тому проблема подолання негативних психологічних станів пов'язана з умінням керувати емоціями, які їх супроводжують [2, с.110].

Враховуючи вище сказане, актуальною стає проблема формування гармонійного стану фахівців у соціотехнічних системах діяльності, яка, як свідчить аналіз наукових досліджень, передбачає здатність сучасної жінки визначати свої цілі, позицію, інтереси і, у відповідній ситуації, задовільно і гідно їх відстоювати, вміння обрати ефективну стратегію поведінки та адекватні способи реагування [3, с.58].

Проблема соціальної підтримки фахівців активно досліджується як зарубіжними, так і українськими авторами. Питання сутності соціальної підтримки розглядали Н. Авдеева, Т. Анісімова, О. Бабатенко, Д. Боулбі, Т. Бредлі, Ф. Варга, О. Шевяков та ін. Предметом уваги та вивчення дослідників були зміст понять «психологічне забезпечення» та «соціальна підтримка» (А. Брусиловський, О. Денисова, Ф. С. Кінг, О. Косякова,

О. Кочерга, Ю. Корі, Ф. Лебойє та ін.), соціальні умови формування готовності до діяльності (Р. Овчарова, О. Первушина та ін.).

Однак, незважаючи на широке коло досліджень, присвячених означеній проблемі, залишається багато питань, які потребують подальшого вивчення. Зокрема, у сучасних наукових роботах питання науково-теоретичного обґрунтування процесу формування психологічного забезпечення соціальної підтримки жінок у соціотехнічних системах діяльності представлені недостатньо. Залишаються дискусійними питання однозначного тлумачення поняття «психологічне забезпечення», єдиного розуміння його структури, особливостей його генези та функціонування в особистості. Отже, неоднозначність й суперечливість підходів стосовно явища соціальної підтримки, складність та багатоплановість означеного феномену потребують обґрунтованого його висвітлення і поглибленого вивчення.

За цих обставин особливо актуальним є здійснення дослідження проблеми соціальної підтримки життєдіяльності жінок у сучасних соціотехнічних системах.

Об'єкт дослідження – соціальна підтримка розвитку життєдіяльності людини.

Предмет дослідження – психологічне забезпечення соціальної підтримки розвитку особистості жінок у соціотехнічних системах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити соціально-психологічні особливості формування соціальної підтримки розвитку особистості жінок у соціотехнічних системах. Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

- провести теоретичний аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку проблеми соціальної підтримки розвитку життєдіяльності людей у соціотехнічних системах діяльності;

- розкрити зміст та структуру соціальної підтримки розвитку особистості жінок у соціотехнічних системах;

- емпірично дослідити соціально-психологічні особливості формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку особистості жінок у соціотехнічних системах;

- розробити й апробувати структурно-функціональну модель, спрямовану на формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності жінок у соціотехнічних системах та оцінити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: теорії особистості та її розвитку (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); принципи цілісного, системного підходів до вивчення психіки людини в нормі та патології (Б. Ломов, О. Леонтьєв, Б. Зейгарник та ін.); теоретичні положення цілісного підходу до вивчення особистості (Н. Завацька, З. Карпенко, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.); наукові підходи до

розгляду свідомості особистості (Г. Балл, Л. Виготський, В. Зінченко, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. Москаленко, В. Скребець, Н. Чепелєва); теоретико-методичні засади психологічного забезпечення розвитку соціальних та соціотехнічних систем (Г. Зараковський, О. Шевяков та ін.).

Висновки. Наукове значення дослідження в теоретичному плані полягатиме в уточненні змісту поняття «психологічне забезпечення соціальної підтримки», суттєвою ознакою якого є те, що в жінок у соціотехнічних системах визначалися власні цілі, позиція та інтереси, здатність задовільно й відповідно до актуального стану їх відстоювати, мати засади формування психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку життєдіяльності. Практичне значення дослідження полягатиме в тому, що підібраний психодіагностичний матеріал може бути використаний у діяльності практичних психологів, психотерапевтів, як засіб діагностики рівня сформованості психологічного забезпечення соціальної підтримки фахівця у соціотехнічних системах, та з опорою на які забезпечуватиметься організація індивідуальної та групової роботи, спрямованої на адаптацію та формування гармонійного психологічного стану.

Список використаної літератури

1. Шрамко І. А. Соціальна підтримка жінок у період грудного вигодовування. WayScience : міжнародний електронний науково-практичний журнал. 2018. № 2. Вип. 12. С.149 –161.
2. Шевяков О.В. Психологічне забезпечення розвитку соціотехнічних систем. Дніпро: Інновація. 2011. 350 с.
3. Sheviakov O., Kornienko V., Burlakova I., O., Slavska Y. Psychological support for the development of rehabilitation potential of power structures specialists. Public administration and Law Review. Issue 1(9),2022. P57-64.

Шевяков Олексій Володимирович – д. психол.н., проф., професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського університету внутрішніх справ (Україна, м. Дніпро).

Бурлакова Ірина Анатоліївна - д. психол.н., проф., професорка кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського університету внутрішніх справ (Україна, м. Дніпро).

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Постановка проблеми. Протягом багатьох століть у суспільстві формується модель соціальних відносин між двома статями, що зумовлена, насамперед, їхнім соціальним статусом в різних інституціях і сферах життєдіяльності. Специфіка таких моделей у конкретних соціумах цікавить, в першу чергу, представників антропоцентричних наук, зокрема, філософів, соціологів, психологів, культурологів, лінгвістів. Аналіз лінгвістичних питань гендеру спричиняє появу низки досліджень, пов'язаних із мовою гендеру.

Засоби масової комунікації є найпотужнішим чинником формування суспільної свідомості. Вони закріплюють в громадській думці певні поняття і стереотипи. У зв'язку із збільшенням темпу життя помітно зріс потік інформації, тому стереотипи мають велике значення для нормального функціонування соціуму і людини в ньому, тому що перш за все, вони виконують функцію «економії мислення», сприяють «скороченню» процесу пізнання і розуміння того, що відбувається в світі і навколо людини, а також ухваленню необхідних рішень.

Питанню гендерної специфіки текстів у засобах масової комунікації присвячені роботи таких українських дослідників, як О. Дудоланова, А. Волобуєвої, І. Киянка, Т. Марценюк, С. Кушнір, Н. Остапенко, Н. Сидоренко, Т. Старченко, Р. Федосієвої, М. Скорик, В. Слінчук, О. Сушкова, Л. Таран, А. Мартинюк, Т. Мельник та ін.

Викладення основного матеріалу. Важливою складовою мовних картин світу є виражені лексично концепти, що визначаються як багатовимірні ідеалізовані формоутворення або як одиниці ментального процесу, які кодуються у мові та відображають результат категоризації світу. Концепти є універсальними, але вони можуть отримувати національно-специфічні особливості під впливом національного менталітету, що і відображається відповідними мовами.

Сучасні дослідники переконані, що є лише одна модель світу, яка може відігравати провідну роль, а саме – мовна картина світу (за іншим визначенням – наївна модель світу), оскільки вважається, що вона містить семантичну, а не енциклопедичну наукову інформацію [3, с. 20]. Особливість цієї моделі полягає в тому, що вона має обов'язковий характер, адже її людина одержує разом із мовою. Мовна картина світу, на відміну від наукової, дуже антропоцентрична. Її можна визначити як егоцентричну, тому що вона відображає взаємодію “Я – Тут – Тепер”. У центрі мовної картини світу перебуває правильний і цінний суб'єкт, який через мову відображає світ. Це все має велике значення для опису

ідеоматики в аспекті мовної картини світу, оскільки ця субсистема мови є дуже Я-центрованою [1, с. 99].

Поняття картини світу розглядаємо у взаємозв'язку з поняттями: наукова картина світу, загальнонаукова картина світу, спеціальна картина світу, мовна картина світу. Так, науковцями виокремлено інформаційну картину світу, творцем якої, як і наукової, є людина, але при цьому виникає відносно самостійна і багата інформаційна модель структур, процесів, відносин пізнаваної об'єктивної і суб'єктивної реальності, де інформатизація всієї науки, інтегруючи фрагменти створюваної інформаційної моделі світу, здатна створювати безсуб'єктивні бази знань [4, с. 26]. Мовну картину світу часто називають мовною моделлю світу.

Як зазначає В. Жайворонок, картина світу – це те, що йде передусім від людини, плід її сприйняття, фантазій, мисленневих процесів і перетворювальної діяльності [2, с. 51–53]. При цьому автор акцентує увагу на власне лінгвістичних категоріях, що формують і концептуалізують мовну картину світу, а не картину світу, оскільки остання – значно ширше поняття і містить у собі мовну картину світу.

Тематика сучасних англomовних жіночих журналів залишається традиційно жіночою, тобто провідне місце займають питання іміджу, стилю, здоров'я, кар'єри, відпочинку, стосунків у сім'ї тощо. Однак, варто зауважити, що увагу цих часописів привертають також цікаві для жіноцтва моменти у сфері освіти, політики, права, медицини тощо.

Репрезентація гендерних характеристик аудиторії жіночих журналів відбувається і на рівні мови. Мовні особливості жіночих журналів відбивають урахування рис жіночої психології: емоційність, схильність мислити образно, інтуїцію, вразливість до критики тощо. Саме тому тон публікацій характеризується довірливою тональністю, ненав'язливими порадами, рекомендаціями.

Прагматично орієнтовані мовні гендерні репрезентації надають інформацію про відношення членів певного лінгвокультурного соціуму до референційного аспекту значення. Жінка ідентифікується за допомогою термінів: *woman, girl, lady, female, businesswoman, mother, wife, niece, sister, daughter, grandmother, maid, miss, missis, bride, prima donna, heroine, queen etc.*; особових займенників: *she, her*.

У текстах чоловічих глянців представників сильної статі зображено сміливцями, любителями ризику, успішними особистостями, власниками, батьками тощо. На чоловіка вказують такі категоріально-ознакові терміни, як: *man, male, boy, guy, father, husband, brother, uncle, sir, mister, king, businessman, hero, king, patriarch, gentleman etc.*; особові займенники: *he, him, his*.

Висновки. Гендерні ознаки мовної картини світу – це сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, а також вплив статі на мовну практику та мовну поведінку. Гендерні відношення у мові

фіксуються у вигляді мовних стереотипів, які накладають відбиток на поведінку, в тому числі й на мовленнєву, особистості і на процеси її мовної соціалізації. Лінгвістика ж допомагає виявити відображення гендерних стереотипів, зафіксованих у свідомості носіїв мови.

Чоловіки і жінки по-особливному використовують лінгвістичні засоби за для власної репрезентації, саме тому і спостерігаються певні відмінності в їх мові. На сьогодні, існують усі підстави стверджувати, що ті почуття, які переживають тільки жінки або тільки чоловіки, і є тим критерієм у виборі лінгвістичних засобів, які притаманні одним і неприпустимі для інших.

Список використаної літератури

1. Денисенко С. Н. Роль концепту мовної картини світу в антропоцентричній лінгвістичній парадигмі / С. Н. Денисенко, О. В. Романчук, О. В. Матвіяс, У. М. Проценко // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острог : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2010. – Вип. 16. – С. 95–99.
2. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В. В. Жайворонок // Культура народів Причорномор'я. – Сімферополь, 2002. – № 32. – С. 51–53.
3. Попович Л. Стереотип мови в українській мовній картині світу [Електронний ресурс] / Л. Попович. – Режим доступу :<http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1866>.
4. Сидоренко Н.М. Гендерні ресурси українських мас-медіа: ціна і якість. Практичний посібник для журналістів та працівників ЗМІ / Н.М.Сидоренко, М.М.Скорик, та ін.; редупоряд. Н.М.Сидоренко. – К.:”К.І.С.”, 2004. – 76 с.

Шехавцова Світлана Олександрівна – д.пед.н., проф., професорка кафедри романо-германської філології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Україна, м. Полтава).

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕГОЦЕНТРИЧНИХ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОЯВІВ У СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Проблема розвитку особистості завжди є центральною у всіх галузях психології. Її наукове розв'язання відображає прагнення людини бути активним творцем власного життя, самовизначатися у світі на основі усвідомлення себе та власного потенціалу. Одним із найважливіших провідних чинників, що впливає на процес розвитку індивіда виступає егоцентризм особистості. Оскільки егоцентризм суттєво впливає на розвиток цінностей, мотивів, життєвих домагань особистості. На сучасному етапі психологічної науки проведено багато досліджень щодо формування системи очікувань, надій людини, що і є основою життєвої перспективи [1, 2, 3]. Про те, досліджень які пов'язують егоцентризм з життєвими домаганнями особистості є недостатньо. Тому представлено дослідження є актуальним та цікавим. Мета представленого дослідження – дослідити психологічні особливості егоцентричних поведінкових проявів у сучасних студентів : гендерний аспект.

Викладення основного матеріалу. Значну цінність у дослідженні проблеми життєвих домагань мають праці вчених у яких розкрито: зміст проблеми (К. Абульханова-Славська, Т. Березіна, Т. Титаренко та інші); детермінанти формування (С. Максименко, В. татенко, В. Ямницький та інші); вікові особливості молоді (М. Боришевський, Л. Колесник, Б. Лазоренко та інші). Особливий інтерес становлять дослідження психологічних особливостей розвитку сучасної студентської молоді [4, 5]. Незважаючи на наявність проведених досліджень, необхідно підкреслити, що недостатньо висвітленим є вивчення психологічних особливостей прояву егоцентризму у сучасних молодих людей які навчаються у закладах вищої освіти.

Узагальнюючи теоретичні дослідження означеної проблеми, слід констатувати, що категорія «егоцентризм» не має однозначного трактування: Ж. Піаже, визначає дану категорію, як особливість мислення, пізнавальна позиція; Дж. Брунер, К. Поливанова – нездатність сприймати іншу точку зору; Т. Пашукова – психологічна особливість особистості; К.О. Абульханова-Славська, К. Хорні – змістовий конструкт принцип опрацювання інформації, який переростає у моральну проблему. Аналіз літератури виокремлює наступне: егоцентрик ставить себе в центр кола і вважає, що все повинно обертатися навколо нього; про те, помірний рівень егоцентризму додає особистості впевненості у долатті перешкод та труднощів; високі рівні вияву егоцентризму заважають людині розвиватися, ефективно комунікувати, будувати стосунками з іншими. Для

молодої особистості, яка навчається професії розвиває свою професійну ідентифікацію, особливо вагомим є її тенденції егоцентричних поведінкових проявів.

Таким чином, вибірку дослідження склали студенти Мукачівського державного університету в кількості 100 осіб (50 першокурсників, і 50 випускники - бакалаври), за статтю досліджувані розподілені також у рівних частинах рівно 50 дівчат та 50 хлопців. У ході розв'язання мети використовувалися такі методи дослідження: теоретичні - аналіз, узагальнення, систематизація наукових даних; емпіричні – спостереження, бесіда, тест егоцентричних асоціацій (ЕАТ).

Порівнюючи отримані результати на різних за віком вибірках можна підкреслити, що випускники є більш егоцентричні (дуже високий рівень егоцентризму – випускники 28%, першокурсники - 16%; високий рівень – випускники 62%, першокурсники 32%). Першокурсники є більш залежними від думки оточення, тому більшість з них старається досягти успіху у навчанні, щоб відповідати чиймось вимогам. Інтерес випускників є більш професійно спрямований, детермінований професійної ідентифікацією особистості.

Заслужують на увагу отримані результати розподілені за показником статі (див. рис.1 та рис. 2).

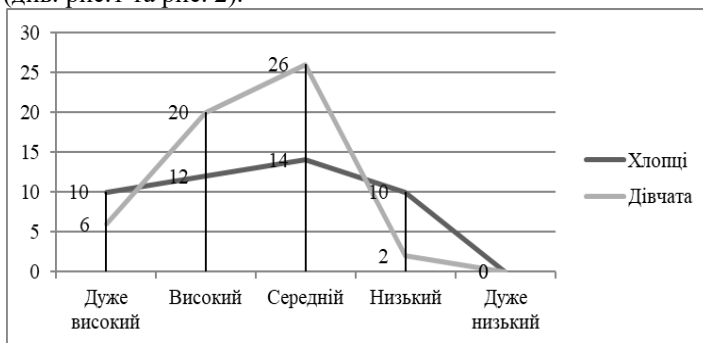

Рис. 1. Результати дослідження за методикою ЕАТ, 1 курс (%)

Отримані результати доводять, що рівень егоцентризму у юнаків та дівчат відрізняється: дуже високий показник рівня егоцентризму переважає серед молодих чоловіків – 10%, в той час як у дівчат лише 6%. Можна припустити, що юнаки, прагнуть стати лідерами. Про те, у більшій кількості дівчат переважають високий та середній рівень егоцентризму – 20% і 26%, в той час як частини юнаків ці показники значно нижчі – 12% і 14%. Тому, можна зробити висновок, що серед першокурсників найбільш егоцентричними є саме дівчата. Скоріш за все, це обумовлено бажанням виділитися серед інших, привернути до себе увагу.

Рис. 2. Результати дослідження за методикою ЕАТ, випускники (%)

Результати, отримані при діагностиці випускників доводять, що у дівчат найвищі показники за дуже високим (8%) та високим (12%) рівнями егоцентризму, а у юнаків ці показники нижчі – відповідно 6% і 8%. Про те, у студентів - хлопчаків найвищі показники за середнім рівнем егоцентризму – 10%, а у студентів - дівчат - 4%. Отже, у дівчат четвертого курсу рівень егоцентризму значно перевищує норму, ніж у юнаків. Безумовно, це може свідчити про наявність якихось внутрішніх проблем у досліджуваних, що призводить до демонстративності у поведінці та агресивному ставленні до оточення, пов'язаному з внутрішньою ранимістю та наявністю переживань, пов'язаних з першим коханням та бажанням всім подобатися. Але це лише припущення, і проблеми дівчат з високим рівнем егоцентризму можуть мати зовсім інше джерело походження, або ж бути наслідком нещирості під час відповідей на завдання методики. В той же час нормальний і адекватний рівень егоцентризму переважає у хлопчиків, що свідчить про відносно гармонійний розвиток особистості та, в цілому, адекватну «Я-концепцію» молодих юнаків.

Висновки. Результати проведеного емпірично-діагностичного дослідження дозволили виокремити психологічні особливості егоцентричних поведінкових проявів. Доведено, що їх рівень відрізняється залежно і від віку, і від статі.

Першокурсники демонструють: дуже високий показник рівня егоцентризму переважає серед юнаків; у більшості дівчат переважають високий та середній рівень егоцентризму. Тому, можна зробити висновок, що серед першокурсників найбільш егоцентричними є саме дівчата.

Результати, отримані при діагностиці випускників доводять: дівчата мають найвищі показники за дуже високим та високим рівнями егоцентризму; у юнаків найвищі показники за середнім рівнем егоцентризму. Отже, у дівчат четвертого курсу рівень егоцентризму значно перевищує норму, ніж у юнаків.

Порівняльно-статистичний аналіз отриманих емпіричних результатів за гендерними ознаками констатує: дівчата є більш залежними та конформними. Бажаючи самореалізуватися та сепаруватися від батьків, дівчата, в силу своїх комплексів та заниженої самооцінки є залежними від оцінки інших людей, комплексують з приводу своєї зовнішності та невпевненості в собі, що досить часто може вплинути на вияв демонстративної поведінки. Про це свідчать показники високого рівня егоцентризму старших студентів дівчат.

Список використаної літератури

1. Федан О.В. Теоретичні підходи до проблеми саморозвитку особистості / О.В Федан // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2017. – № 2. – С. 201–210
2. Щербан, Т. Д. Психологічні особливості формування життєвих перспектив першокурсників / Т. Д. Щербан, Г. В. Щербан // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія" : збірник наукових праць / гол.ред. Г.В. Товканець. – Мукачево : МДУ, 2020. – Випуск 1(11). – С.272-275. – ((Фахове видання) (Збірник проіндексовано) (Index Copernicus) (+ ел. ресурс). Режим доступу: <http://msu.edu.ua/visn1/?cat=210&lang=uk>
3. Щербан Т.Д. Гендерні психологічні особливості конформної поведінки старшокласників / Т. Д. Щербан, І. В. Королович // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-17 травня 2019 р., м. Мукачево) / ред.кол. : Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : МДУ, 2019. – С. 404.
4. Поліщук О.М. Ресурси саморозвитку особистості. Психологія саморозвитку особистості : збірник наукових праць / за ред. Н.В. Чепелєвої, Я.Ф. Андрєєвої. Чернівці ; Київ, 2016. С. 64–82.
5. Ульянова А.А. Понятие психологического барьера и его виды / А.А Ульянова // Academy. – 2018. – № 1. – С. 92–95.

Щербан Тетяна Дмитрівна – д. психол.н., проф., ректорка Мукачівського державного університету (Україна, м. Мукачеве).

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Згідно масштабних соціально-психологічних досліджень, самореалізація особистості досить часто розглядається крізь призму професійної самореалізації, а реалізація в професійній сфері трактується як процес та результат досягнення людиною максимального рівня саморозвитку, можливості проектувати власний особистісний потенціал в свою професію та досягти в ній успіху.

Очевидно, що психологічний аналіз самореалізації особистості має містити в собі дослідження життєвих принципів і смислів, життєвих цінностей, ідеалів, можливостей, досягнень особистості, а також вивчення різних компонентів структури самосвідомості на основі психологічної теорії діяльності, яка допускає вивчення таких компонентів системи діяльності, як мотиви, цілі, професійно важливі якості та т. п. Наявність окремих досліджень в рамках зазначених підходів дозволяє сформулювати цілісне уявлення про феномен самореалізації, що неможливо без розкриття її смислового і процесуального складових, визначення структури та особистісних детермінант самореалізації суб'єкта [2].

Професійну самореалізацію як спосіб функціонування й розвитку особистості можна віднести до трьох основних класів психічних явищ, тобто вона може виступати як процес, стан (зріз на певному етапі) і властивість суб'єкта. Самореалізація як процес є провідним класом психічних явищ і дозволяє комплексно і системно вивчати життєдіяльність людини. Відповідно до цього, самореалізація суб'єкта включає усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, які сприяють його самовираженню, реалізації свого потенціалу, формування суб'єктом власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, у т.ч. й перетворення себе.

Викладення основного матеріалу. Прагнення до професійної самореалізації виникає у наслідок наявної незадоволеної потреби в реалізації своїх професійних знань, вмінь та навичок, себто професійного потенціалу, бажанням належати до певної професійної спільноти, наявна потреба у професійній ідентичності, корисний мотив, отримувати задоволення від результатів діяльності, досягати поставлених цілей. М. Ткалич та Л. Карамушка вважають, що потреба в самореалізації є фундаментальною складовою сформованої особистості, яка сприяє розвитку її професійної зрілості [1].

Професійна зайнятість належить до ключових сфер людської життєдіяльності. Однак розподіл жінок і чоловіків в економіці, професії та

загалом суспільстві є нерівномірний. Є ціла низка сфер діяльності та відповідних професій, які традиційно вважаються або «жіночими» або «чоловічими» (це називається «гендерною стратифікацією»).

Міф про первинне функціональне призначення жінок і чоловіків буде сучасні гендерні відносини, чи краще сказати руйнує. Оскільки, гендерні стереотипи професійної самореалізації будуються на домінуючій ролі чоловіка у суспільстві. Проте історія знає чимало прикладів, коли жінки на рівні з чоловіками брали участь у різноманітних видах діяльності, у тому числі й таких специфічних як гасіння пожеж та ліквідація наслідків стихійних лих, катастроф

У працях таких науковців, як Н. Вовк, Н. Дубчак, О. Кучмєєва, Л. Мандрик, В. Покалюка, Н. Оніщенко, О. Селіванової та ін. висвітлено окремі аспекти проблеми професійної самореалізації жінок та чоловіків у ризиконебезпечних професіях.

Жінка в пожежно-рятувальному підрозділі часто оцінюється лише з позиції гендерної приналежності, без урахування рівня її професійної підготовки. Серед рятувальників, у професійному контексті, жінка буде піддана ексклюзії, оскільки не вписується в стандартні практики їхньої повсякденної діяльності. Тоді як чоловік, також без урахування рівня розвитку професійно-важливих якостей, сприйматиметься колегами-рятувальниками як колега, оскільки чоловік –рятувальник це суспільна норма. Незважаючи на такий стан речей, з кожним роком кількість жінок у пожежно-рятувальних підрозділах України та інших країн світу збільшується, створюючи нові моделі гендерних особливостей в рятувальних підрозділах. Аналіз літературних джерел свідчить, що фемінізація пожежно-рятувальних служб країн світу триває і має як загальні тенденції розвитку, так і специфічні риси цього феномену, що залежать від традицій, культури відповідного регіону. В законодавстві було здійснено правки щодо підвищення ролі пожежних служб. Саме це дозволило жінкам виконувати більше функцій у сфері пожежної безпеки. Раніше жінки займалися лише пожежною профілактикою та наданням домедичної допомоги, зараз зростає кількість тих, хто займається гасінням пожеж.

Висновки. Часто жінкам відмовляють у проходженні в службі в аварійно-рятувальних підрозділах мотивуючи це відсутністю фізичних та психологічних якостей які найчастіше притаманні чоловікам. Проте, досвід порятунку потерпілих дозволяє засвідчити, що ефективне виконання професійних обов'язків працівником служби ДСНС потребує не лише оперування широкими й різнобічним професійними знаннями, вміннями та навичками, а й вимагає наявності певних психологічних якостей. Професійна діяльність рятувальників пов'язана зі значним психоемоційним навантаженням та ризиком для життя, тому саме бажання допомогти людям у багатьох випадках переважає над страхом смерті, що дає

можливість успішно виконувати професійне завдання. Готовність до діяльності в особливих та екстремальних умовах здебільшого визначатиметься наявністю стійкої внутрішньої мотивації до надання необхідної допомоги потерпілим людям, які її потребують. Звісно, наявність лише психологічних якостей не забезпечать повноцінної самореалізації у професії рятувальника, а потребує розвитку таких якостей як фізична витривалість, стійкість до впливу фізичних факторів та інших, притаманних здебільшого чоловікам якостей.

Список використаної літератури

1. Карамушка Л. М., Ткалич М. Г. Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій) : монографія. Запоріжжя : «Просвіта», 2009. 262с.
2. Максименко С. Д. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Вип. 8. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. С. 3–19.

Яремко Роман Ярославович – викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (Україна, м. Львів).

ЗМІСТ

Барчій М. С., Воронова О. Ю. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЇХ ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ.....	3
Barchi B. V. GENDER STEREOTYPES IN ADVERTISING.....	6
Бохонкова Ю.О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	9
Бочелюк В.Й. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВІКОВІ ПРОЯВИ АЛЬТРУІЗМУ-ЕГОІЗМУ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ	11
Бобик В.В., Боярин Л.В. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО	14
Брецько І.І., Ямчук Т.Ю., Долинай М.І. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	17
Бровендер О.О., Ганускова О.О. ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЛЯ ТА ЙОГО ПРОФІЛАКТИКА У СУСПІЛЬСТВІ, В РОДИНІ ТОЩО.....	20
Бровендер О.О., Карпенко А.О. СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЖІНОЧОЇ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ.....	23
Бровендер О.О., Кісель С.О. ГЕНДЕРНА ВЗАЄМОДІЯ В ФОРМУВАННІ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ.....	27
Вавринів О.С. ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ОБРАЛИ СТИЛЬ ЖИТТЯ «СОЛО».....	29
Волженцева І.В. ПРОБЛЕМА СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЧОЛОВІКІВ З РІЗНИМ СІМЕЙНИМ СТАТУСОМ В РУСЛІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ.....	32
Волченко Л.П. ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДІАТОРІВ.....	36
Гарькавець С.О. ДО ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	38
Гарькавець С.О., Сібіркіна В.В. ПРОБЛЕМА ТРАНСЛЯЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	41

Григорашенко А.В.	
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЯК МАРКЕРА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	44
Гудімова А.Х.	
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ЧАС ПРОГРЕСУВАННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19	47
Гуляс І.А., Гоян І.М.	
ГЕНДЕРНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ПРАГНЕНЬ	50
Жигаренко І.Є.	
ПИТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ.....	54
Завацький В.Ю.	
ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ МОЛОДІ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ.....	57
Заверуха О.	
НЕНАСИЛЬНИЦЬКЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК НАУКОВО -ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	60
Капталан Н.М.	
ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ЗАЙВОЇ ВАГИ...67	
Каширіна Є.В.	
ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	70
Kovalenko O.	
HARMONY OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF ELDERLY MEN AND WOMEN	73
Ковальова О.О.	
ЖІНКА В ПОЛІТИЦІ ТА УПРАВЛІННІ.....	76
Ковальчук З.	
ГЕНДЕРНА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	79
Козьменко О.І.	
ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИЩУ ОСВІТУ УКРАЇНИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	84
Кононенко О.І.	
ГЕНДЕРНІ МАНІФЕСТАЦІЇ ПЕРФЕКЦІОНІСТСЬКИХ ВИМОГ	87
Кононенко А.О.	
ГЕНДЕРНІ СКЛАДОВІ ГАБІТАРНОГО ІМІДЖУ	90
Корнієнко І.О., Бучмей І.І.	
ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ	93
Курова А.В.	
ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В СТРУКТУРІ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ	96

Ласунова С.В. СУЧАСНА ЖІНКА В УПРАВЛІННІ: МОТИВАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ.....	100
Літвінова О.В. ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЧОЛОВІКІВ – ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	103
Лосієвська О.Г., Андрущенко І.О. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА.....	106
Лосієвська О.Г., Ганічева Г.В. ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ У СУСПІЛЬСТВІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР.....	110
Лосієвська О.Г., Ляшко А.О. ГЕНДЕРНИЙ КОНФЛІКТ ЯК НАСЛІДОК ГЕНДЕРНОЇ НЕРІВНОСТІ МІЖ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	113
Лосієвська О.Г., Мороз В.А. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖОСОБИСТІСНЕ СПІЛКУВАННЯ.....	116
Марценюк М.О. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛЬОВИХ АСПЕКТІВ ОСОБИСТОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДИКИ «ХТО Я?» (М. КУНА ТА Т.МАКПАРТЛЕНДА).....	119
Міхєєва Л.В., Кулешова О.В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВСТВА У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	123
Окуліч-Казарін В., Журба М.С., Журба М.А. СТРЕСОВИЙ ЧИННИК ЯК ОДИН З ПРОВІДНИХ КОМПОНЕНТІВ ГЕНДЕРНОЇ ВІДМІННОСТІ.....	126
Панов М.С. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	128
Пілецький В.С. РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ ПОДРУЖЖА ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОДРУЖНЬОЇ СУМІСНОСТІ.....	131
Пелешенко О.В., Іванова К.І. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ. ШЛЯХ ДО САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК.....	134
Пелешенко О.В., Ільченко О.В. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ВЛАСНОГО РІВНЯ ЗДОРОВ'Я.....	137
Пислар А.Б. ВИХОВАННЯ ВОЛІ І ХАРАКТЕРУ У ЮНАКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	140
Попович І.С. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОЦЕСУ, СТАНУ І ВЛАСТИВОСТІ.....	142

Рибко А.П.	
ЕМОЦІЙНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК.....	145
Рудий-Трипольський В.О.	
ПРОФЕСІЙНО-ДІАГНОСТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ – МЕДИКА: ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ.....	148
Турубарова А.В.	
МЕТОДИКА ТА ЗАГАЛЬНА ПРОЦЕДУРА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗ'ЯЗКУ УСВІДОМЛЕННЯ ВЛАСНОЇ ЖІНОЧНОСТІ І ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТОК – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	151
Устьян Є.А.	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ УПРАВЛІНСЬКОГО СТРЕСУ	154
Федорова О.В.	
СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН ЯК ОСОБЛИВИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ	157
Федчук О.	
АСЕРТИВНІСТЬ ЯК ЕМОЦІЙНИЙ РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	160
Чернявська Т.П.	
МОТИВАЦІЯ ДОСЯГНЕННЯ У ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК	164
Швирка В.М.	
СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ПОГРАНИЧЧЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	167
Шевяков О.В., Бурлакова І.А.	
РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЖІНОК В УМОВАХ УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНИМИ СОЦІОТЕХНІЧНИМИ СИСТЕМАМИ	170
Шехавцова С.О.	
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	173
Щербан Т.Д.	
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕГОЦЕНТРИЧНИХ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОЯВІВ У СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	176
Яремко Р.Я.	
ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ФАХІВЦІВ З ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	180

Науков е видання

МАТЕРІАЛИ
XV Всеукраїнської науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ГЕНДЕРНОЇ СТРАТИФІКАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

24 червня 2022 р.
м. Дніпро

Оригінал-макет

П. І. Гончарова

Формат 60x84¹/₈. Папір типогр. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 14,8. Обл.-вид. арк. 15,4.
Тираж 100 прим. Вид. № 3333.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідощтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.2003 р.